

The Project Gutenberg eBook of Kertomuksia, by Émile Zola

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Kertomuksia

Author: Émile Zola

Translator: Eero Erkkö

Release date: December 23, 2004 [EBook #14434]

Most recently updated: December 18, 2020

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KERTOMUKSIA ***

Produced by Matti Järvinen and PG Distributed Proofreaders.

Emil Zolan

KERTOMUKSIA

Ranskan kielestä suomensi
Eero Erkkö

Ensimmäisen kerran julkaissut
Werner Söderström 1888

TAISTELU MYLLYN LUONA.

I.

Ukko Merlier'n myllyllä elettiin suurellisesti tuona kauniina kesä-iltana. Kartanolle oli asetettu yhteen jonoon kolme pöytää, jotka odottivat vieraita. Koko seutu tiesi, että Merlier'n tytär Françoise sinä päivänä piti kihlattaman Dominiquen kanssa. Dominique oli poika, jota sanottiin laiskaksi, mutta jota naiset kolmen peninkulman laajalta katselivat lempein silmin, niin oli hän hyvännäköinen.

Ukko Merlier'n mylly oli oikein hupaisella paikalla. Se oli keskellä Rocreusea, juuri siinä, missä valtamaantie tekee mutkan. Kylässä on ainoastaan yksi katu, kaksi huoneriviä, yksi tien kumpaisellakin puolella; mutta siinä missä tie polveutuu, laajenevat niityt; suuret puut, joita kasvaa Morelles-virran äyräillä, antavat notkolle oivallisen varjon. Koko Lothringissa ei löydy ihanampaa seutua. Oikealla ja vasemmalla kohoaa tiheitä metsiä, ikivanhoine puineen, pitkin tasaisesti viettäviä mäen rinteitä, ja antavat näköpiirille viheriän kehyyksen. Etelässä avautuu tuo ihmeellisen hedelmällinen tasanko, jossa

on äärettömiin asti viheriöitsevillä pensas-aitauksilla toisistaan erotettuja peltoja. Mutta Rocreusen paras sulo on se viileys, joka vallitsee tuossa varjoisessa pikku sopessa kuumimpinakin heinä- ja elokuun päivinä. Morelle tulee Gagnyn metsistä ja tuntuu kuin olisi se saanut raittiin viileytensä niistä lehtijoukoista, joiden alitse se on useampia penikulia kulkenut; se tuo mukanaan metsien huminan ja niiden kylmän ja juhlallisen varjon. Ja siellä on muutakin virkistävää: kaikenlaista juoksevaa vettä lorisee puitten alla; joka askeleella pulppuaa lähde esiin; kun seuraa noita kapeita polkuja, näyttää kuin tunkeutuisi maan-alaisia järviä ylös sammaleen seasta, kuin käyttäisivät ne pienintäkin koloa puitten juurella ja kivien välissä, laajentaakseen kristallikirkkaiksi vesipeileiksi. Nämä purot kuiskuttelevat niin kuuluvasti, niin monilukuisena köörinä, että ne hämmentävät punatulkkujen kyherryksen. Luulisi olevansa loihditussa puistossa, jossa keinotekoiset kosket kaikkialla lorisevat.

Niityt siellä alhaalla ovat kosteita. Jättiläiskastanjat luovat tummia varjoja. Niittyjen laidassa muodostavat pitkät, humisevat poppelirivit tiheän seinän. Kaksi käytävää, suurine vaahterineen, vie kentän poikki ylös muinaiseen Gagnyn linnaan, joka nyt on rauniona. Tässä alatikosteassa maa-alassa kasvaa tavattoman korkeata ruohoa. Se on ikäänkuin jonkunlainen, syvällä kahden metsäisen harjun välissä oleva pengeri, jonka nurmikkona ovat niityt ja jossa kukkasarkoja reunustaa jättiläispuut. Kun aurinko puolenpäivän aikaan paistaa kohtisuoraan, harventuvat varjot ja auringon paahtama ruoho nukkuu kuumuuteen, samalla kun väriseväin puunlatvain alla vallitsee raitis viileys.

Ja siellä eläytti ukko Merlier'n mylly kolkutuksillaan osan tuota rehevätä kasvullisuutta. Muurisavesta ja laudoista tehty rakennus näytti olevan vanha kuin taivas. Sitä kasteli puoleksi Morelle, joka tällä kohtaa laajenee läpikuultavaksi vesialtaaksi. Siinä oli toe, ja vesi syöksyi muutaman meetterin korkeudelta myllyn pyörään, joka ritisi ja ratisi kääntyessään; sen ääni oli aivan kuin vanhan uskollisen palvelijan henkeä ahdistava yskä. Kun neuvottiin isä Merlier'tä hankkimaan itselleen uutta myllynpyörää, ravisti hän päätään ja sanoi, että uusi pyörä on laiskempi ja tekee huonompaa työtä; ja hän paikkasi vanhaa kaikella mitä käsiinsä sai, tynnyrin kimmillä, ruostuneella romuraudalla, sinkillä ja lyijyllä. Pyörä näytti siten vaan eloisammalta eriskummallisella muodollaan, jota ruoho- ja sammalköynnökset kaunistivat. Kun vesi sitä piiskasi hopeasuihkullaan, oli se aivan helmien peitossa; vanhan, kummallisen rämän nähtiin pyörivän koristettuna säteilevillä helminauhoilla.

Se osa myllystä, joka siten oli Morellen kasteltavana, oli ikivanhan, muinais-aikaisen arkin näköinen, joka oli joutunut karille siinä. Suurin osa asuinhuoneuksesta oli rakennettu paaluille. Vesi tunkeutui sisään lattian alle; siellä löytyi reikiä, jotka koko seutu tunsivat ankeriaista ja suunnattoman suurista ravuista, joita sieltä saatiin. Kosken alapuolella oli vesi peilikirkasta, ja kun ei pyörä sitä hämmentänyt vaahdollaan, nähtiin suuria kaloja laumoittain hiljakseen uivan eteenpäin kuin sotalaivasto. Rappautuneet portaat johtivat alas virtaan erään paalun vierestä, johon oli vene vitjoilla kiinnitetty. Pyörän yläpuolella oli puinen kalteri. Ikkunoita oli säänettömästi siellä täällä. Ristiin rastiin oli nurkkia, pieniä muurattuja kohtia, lisärakennuksia, parruja ja kattoja, niin että mylly näytti vanhalta hävinneeltä linnalta. Mutta muratit olivat kasvaneet esiin, ja kaikenlaiset köynnöskasvit käyttivät suurimmat raot. Vallasnaiset, jotka ohi kulkiessaan osuivat näkemään ukko Merlier'n myllyn, piirsivät sen muistikirjaansa.

Tien puolelta oli rakennus paremmin säilynyt. Sieltä kävi kivinen portikko pihalle, jonka oikealla ja vasemmalla sivulla liiteri ja talli olivat. Kaivon luona oli äärettämän suuri jalava, joka peitti varjollaan puolen pihaa. Perällä näkyi asuinrakennus, jossa oli neljä ikkunaa ja niiden yläpuolella kyyhkyislakka. Ukko Merlier'n ainoa ylpeys oli rappauttaa tämä talonsa etunäkö joka kymmenes vuosi. Se oli nykyään valkoiseksi maalattu, ja se huikaisi kylästä katsojaa, kun aurinko paistoi siihen keskellä päivää.

Ukko Merlier oli kahdenkymmenen vuoden ajan ollut Rocreusen määrinä[1]. Häntä kunnioitettiin sen omaisuuden tähden, jonka hän oli osannut koota. Arveltiin hänellä olevan lähemmäs kahdeksankymmentä tuhatta, säästettynä penni penniltä. Kun hän oli mennyt naimisiin Madeleine Guillardin kanssa, jolla oli mylly myötäjäisinä, oli hänellä tuskin ollut muuta kuin terveet kädet. Mutta Madeleine ei koskaan katunut valintaansa, niin hyvästi oli Merlier hoitanut asiat. Nyt oli hänen vaimonsa kuollut ja hän oli tyttärensä Françoisen kanssa kahden. Hän olisi ihan varmaan voinut huoata ja antaa myllynpyörän levätä ja sammaloitua kokonaan, mutta hänen olisi ollut kovin ikävä ja talo olisi tuntunut hänestä autiolta. Hän teki sen vuoksi yhä työtä, huvikseen. Ukko Merlier oli tähän aikaan roteva ukko, pitkäkasvoinen ja totisen näköinen, eikä koskaan nauranut, mutta oli kuitenkin oikeastaan ilomielinen. Määriksi oli hänet valittu hänen rahojensa tähden ja myös senvuoksi, että hän osasi olla niin arvokkaan näköinen avioliittoa vahvistaessaan.[2]

[1] Määri on ranskalainen virkamies, joka vastaa jotenkin meidän pormestaria. Suom. muist.

[2] Ranskassa tehdään avioliitot laillisiksi määrin edessä. Suom. muist.

Françoise Merlier oli vast'ikään täyttänyt kahdeksantoista. Häntä ei pidetty minään seudun kaunottarena, sillä hän oli heiveräkasvuinen. Viidentoista vanhaan asti oli hän ollut melkein ruma. Rocreusen kylässä ei voitu käsittää, kuinka Merlier'n pariskunnan tytär, jonka vanhemmat olivat

molemmat niin tuoreet ja rehevät, näytti niin hennolta ja kuihtuvalta. Mutta viidentoista vanhana tulivat hänen kasvonsa sievimmiksi mitä nähdä voi, vaikka hänen ruumiinsa yhä pysyi hoikkana. Hänellä oli mustat silmät, mutta samalla oli hänen ihonsa ihan valkea ja punainen, suu oli aina hymyssä, kuopat poskissa, avonainen otsa, jonka ympärillä näytti olevan alituinen auringonsädekehä. Vaikka hentoa tekoa senseutulaiseksi, ei hän kuitenkaan ollut laiha, kaukana siitä; hänestä kyllä näkyi, ett'ei hän ollut luotu kantamaan jauhosäkkejä, mutta hänestä tuli aikaa myöten hyvin täyteläinen, ja lopuksi oli hän kyllä tuleva pyöreäksi ja pulleaksi kuin kirkkoenkeli. Hänen isänsä ainainen vaitiolo oli tehnyt hänet pikkuvanhaksi. Ollakseen muille mieliksi hän aina nauroi. Pohjaltaan oli hän vakavaluontoinen.

Luonnollisesti liehakoivat kaikki ihmiset hänen ympärillään, enemmän hänen rahojensa kuin hänen ulkonäkönsä vuoksi. Ja hän oli vihdoinkin valinnut niin, että se suututti koko paikkakuntaa. Morelle-virran toisella puolen asui nuori mies, jonka nimi oli Dominique Penquer. Hän ei ollut kotoisin Rocreusesta. Kymmenen vuotta sitten oli hän tullut Belgiasta perimään enoansa, jolla oli ollut pieni talo Gagnyn metsän rinteessä, aivan vastapäätä myllyä, ainoastaan muutaman pyssynkannon päässä siitä. Hän tuli myömään taloa, hän sanoi, palatakseen sitten kotiansa. Mutta hän näytti ihastuneen seutuun, sillä hän ei lähtenyt paikasta pois. Hänen nähtiin viljelevän peltoliuskaansa ja korjaavan siitä hiukan kasvuksia, joilla hän eleskeli. Hän kalasti ja metsästi; useita kertoja olivat metsänvartijat vähällä ottaa hänet kiinni ja nostaa kanteen häntä vastaan. Tämä vapaa elämä saattoi lopuksi hänet huonoon maineesen, sillä talonpojat eivät voineet oikein käsittää, millä hän tuli aikaan. Hämäriä huhuja liikkui että hän olisi salametsästäjä. Laiska oli hän kaikissa tapauksissa, sillä usein tavattiin hän makaavan nurmella, aikoina, jolloin hänen olisi pitänyt tehdä työtä. Tölli, jossa hän asui, metsän äärimmäisten puitten suojassa, ei ollut sekään juuri rehellisen miehen asunnon näköinen. Akat eivät olisi ollenkaan hämmästyneet, jos hän olisi ollut liitossa susien kanssa tuolla Gagnyn linnan raunioilla. Nuoret tytöt uskalsivat kuitenkin joskus puolustaa häntä, sillä hän oli erittäin pulskan näköinen, tuo salaperäinen, solakkavartaloineen mies; hän oli pitkä kuin poppeli, sekä valkea-ihoinen, hänellä oli vaalea tukka ja parta, joka kimalteli kuin kulta auringon valossa. Ja eräänä kauniina päivänä selitti Françoise ukko Merlier'lle, että hän rakasti Dominiquea ja ett'ei hän koskaan suostu menemään naimisiin kenenkään muun kanssa.

Voitte ajatella, mikä kolaus se oli isä Merlier'lle Tapansa mukaan ei hän sanonut mitään. Hän oli totinen niinkuin aina, mutta sisällinen ilo ei enää loistanut hänen silmistään. Viikon aikaa oli väli kireä. Françoisekin oli oikein totinen. Ukko Merlier ei voinut käsittää, kuinka tuo kirottu sala-ampuja oli voinut saada hänen tyttärensä pään pyörälle. Dominique ei ollut koskaan käynyt myllyllä. Mylläripä rupesi vahtimaan ja näki armastelijan makaavan ruohikossa, Morellen toisella puolen, ja olevan nukkuvinnaan. Françoise voi nähdä hänet kammarinsa ikkunasta. Asia oli selvä: he olivat rakastuneet toisiinsa luodessaan heliä silmäyksiä toisilleen myllynpyörän päällitse.

Kahdeksan päivää kului. Françoise tuli yhä totisemmaksi ja totisemmaksi. Ukko Merlier ei vielääkään puhunut mitään. Eräänä iltana toi hän aivan odottamatta Dominiqueen muassaan kotiin. Françoise oli juuri pöytää kattamassa. Hän ei näyttänyt hämmästyvän, hän asetti vaan yhden lautasen lisäksi pöydälle, mutta poskiin tuli jälleen takaisin nuo pienet kuopat ja hymyily myöskin palasi. Aamulla oli ukko Merlier lähtenyt etsimään Dominiquea hänen tölistään metsän rinteessä. Siellä olivat molemmat miehet keskustelleet kokonaista kolme tuntia suljettujen ovien ja ikkunain takana. Milloinkaan ei ole kukaan saanut tietää, mitä heillä oli toisilleen sanottavaa. Se on vaan varma, että ukko Merlier kutsui Dominiquea pojakseen jo silloin kuin he lähtivät sieltä. Ukko oli varmaankin huomannut että poika, jota hän oli mennyt tapaamaan, tuo laiskuri, joka makaili nurmella saadakseen tyttöjen päät pyörälle, oli kunnan poika.

Koko Rocreusen kylässä tulivat kielet liikkeeseen. Naiset seisoiivat porttikäytävissä ja kertoivat yhä uudelleen, kuinka hupsu ukko Merlier oli, kun siten otti luokseen tuollaisen kuhjuksen. Hän antoi heidän puhua mitä tahtoivat. Ehkä muisti hän omaa naimistansa. Hänelläkään ei ollut penniäkään mennessään naimisiin Madeleinein kanssa myllyineen, mutta se ei ollut estänyt hänestä tulemasta hyvää miestä. Muutoin tekikin Dominique pikaisen lopun juoruista, ryhtymällä työhön, ja vielä sellaisella vauhdilla, että koko seutu hämmästyi. Myllyrenki oli juuri astunut sotapalvelukseen, eikä Dominique mitenkään suostunut, että joku toinen olisi hänen sijaansa pestattu. Hän kantoi säkkiä, kyyditsi kärryjä, taisteli vanhan pyörän kanssa, kun se juonitteli eikä tahtonut paikastaan hievahtaa, ja kaiken sen teki hän sellaisella innolla, että ihmiset tulivat häntä katsomaan, huvikseen. Ukko Merlier nauroi itseksensä, niinkuin hänen tapansa oli. Hän oli hyvin ylpeä siitä, että oli huomannut minkä arvoinen tuo poika oli. Ei mikään saa nuoria ihmisiä niin ponnistelemaan kuin rakkaus.

Kovasta työstä huolimatta ihailivat Françoise ja Dominique toisiaan. He tuskin puhuivat mitään, mutta he katselivat toisiaan lempeästi hymyillen. Vielä ei ukko Merlier maininnut sanaakaan naimisesta, ja molemmat nuoret kunnioittivat tätä vaiti-oloa, odottaen että vanhus ilmoittaisi tahtonsa. Viimeinkin eräänä päivänä, heinäkuun keskipaikoilla, oli hän antanut asettaa kolme pöytää pihalle, suuren jalavan alle, ja kutsunut ystävänsä Rocreusesta tulemaan ja juomaan lasin hänen kanssaan. Kun kartano oli täynnä väkeä ja kaikki olivat tarttuneet laseihinsa, kohotti ukko Merlier lasinsa korkealle ja

sanoi:

"Olen kutsunut teidät, saadakseni ilmoittaa, että Françoise menee naimisiin tuon pojan kanssa pyhän Ludvigin päivänä."

Syntyipä melu ja lasien kilinä. Kaikki ihmiset nauroivat. Mutta ukko Merlier korotti äänensä vielä kerran ja sanoi:

"Dominique, suutele morsiantasi. Se kuuluu asiaan."

Ja he suutelivat toisiaan aivan punaisina kasvoiltaan, samalla kun läsnäolevat vieraat nauroivat vielä kovemmin. Oli erittäin juhlallista. Juotiin pienestä tynnyristä. Myöhemmin illalla, kun ainoastaan läheisimmät ystävät olivat jäljellä, keskusteltiin tynnemmin. Yö oli tullut, tähtikirkas, hyvin valoisa yö. Dominique ja Françoise istuivat vierekkäin penkillä, eivätkä puhuneet mitään. Muuan vanha talonpoika puhui sodasta, jonka keisari oli julistanut Preussille. Kylän kaikki nuoret miehet olivat jo lähteneet. Vielä edellisenä iltana oli sotajoukkoja kulkenut ohitse. Siitä tulee ankara ottelu.

"Pyh!" sanoi ukko Merlier onnellisen miehen itsekäisyydellä. "Dominique on ulkomaalainen, hänen ei tarvitse lähteä. Ja jos preussiläiset tulevat, on hän täällä kotona vaimoansa puolustamassa."

Ajatusta, että preussiläiset voivat tulla, pidettiin sukkelana leikkinä. Heille annetaan hyvä selkä sauna, ja siunaaman ajassa!

"Minä olen jo nähnyt ne, minä olen jo nähnyt ne", kertoi vanha talonpoika synkästi.

Syntyi hetken hiljaisuus. Sitten kilistettiin vielä kerran. Françoise ja Dominique eivät olleet kuulleet mitään; he olivat hiljaa tarttuneet toistensa käsiin penkin takana, niin ett'ei kukaan huomannut, ja tämä teki heidät niin onnellisiksi ja tyytyväisiksi, että he istuivat siinä aivan hiljaa ja katselivat pimeään.

Kuinka lauhkea ja ihana yö! Kylä molemmin puolin valkoista maantietä uinaili, tynesti kuin lapsi. Ei kuulunut muuta kuin jonkun ennen aikojaan heränneen kukon laulu silloin tällöin. Läheisistä, suurista metsistä virtaili lempeitä tuulahduksia, jotka vierivät yli kattojen, kuni lempeät hyväilyt. Niityt tummine varjoineen näyttivät niin salaperäisiltä ja totisen majesteetillisilta, samalla kuin pimeässä lorisevat lähteet ja purot olivat ikäänkuin nukkuvan seudun raitis ja tasainen huokuminen. Myllyn nukkuva pyörä näytti väliin uneksivan, aivan kuin vanhat talonvahdit, jotka haukkuvat unissaan; se vinkui, se puheli itsekseen Morellen keinuttamana, jonka leveä putous piti sointuvaa ja kestäväää ääntä kuin urkujentorvi. Milloinkaan ei ollut syvempi rauha vallinnut onnellisemmassa maailman sopessa.

II.

Määrälleen kuukausi sen jälkeen, illalla ennen pyhän Ludvigin juhlaa, oli Rocreuse kokonaan pelon ja kauhistuksen vallassa. Preussiläiset olivat voittaneet keisarin ja lähenivät nopeasti kylää. Jo viikon ajan olivat maantietä kulkevat ihmiset ennustaneet preussiläisten tuloa: "He ovat Lormièressa — he ovat Nouvelles'ssa"; ja kun Rocreusessa kuultiin heidän niin nopeaan lähestyvän, luultiin joka aamu heidän astuvan esiin Gagnyn metsästä. Mutta he eivät tulleet, ja se vaikutti vielä enemmän levottomuutta. Aivan varmaan ryntäävät he kylään yöllä ja tappavat kaikki sen asukkaat.

Edellisenä yönä, vähää ennen päivän nousua oltiin kylässä levottomia. Asukkaat olivat heränneet kuullessaan mies-askelten kovan jyminän maantieltä. Naiset laskeutuivat jo polvilleen ja tekivät ristinmerkin; mutta kun raotettiin varovasti ikkunan luukkuja, tunnettiin tutut punaiset housut. Se olikin eräs ranskalainen komppania. Kapteeni oli heti kysynyt määriä ja jäänyt myllylle, keskusteltuaan ukko Merlier'n kanssa.

Aurinko nousi kirkkaana sinä päivänä. Puolenpäivän aikaan oli tuleva lämmin. Kirkas valo väreili yli metsän, mutta niityille nousi valkeata sumua. Kylä heräsi viileänä aamuhetkenä, somana ja vireänä, ja koko seutu jokineen ja lähteineen oli ihastuttava kuin kasteen kostuttama kukkakimppu. Mutta kaunis ilma ei tehnyt ketään iloiseksi. Oltiin nähty kapteenin kävelevän myllyn ympärillä, katselevan läheisiä huoneita, menevän Morellen toiselle puolelle ja sieltä tarkastavan seutua kiikarilla. Ukko Merlier, joka seurasi häntä, näytti antavan selityksiä. Sitten oli kapteeni sijoittanut sotamiehiä muurien ja puitten taakse kaikkiin koloihin ja kolkkiiin. Pääjoukko oli asettunut myllyn pihalle. He aikoivat siis tapella? Kun ukko Merlier palasi, kysyttiin häneltä. Hän nyykäytti hiljaa päätään, sanaakaan sanomatta. Niin, aijottiin tapella.

Françoise ja Dominique seisoivat ulkona pihalla ja katsoivat häneen kysyvästi. Lopuksi otti hän piipun suustaan ja sanoi vaan:

"Voi, lapsi-raukat, teidän huomista häistänne ei tule mitään."

Dominiquella oli huulet kovasti yhteen puristetut ja otsalla vihan ryppy, hän ojensi väliin vartaloaan ja katseli lakkaamatta Gagnyn metsään, ikäänkuin olisi hän tahtonut nähdä preussiläisten tulevan. Françoise oli hyvin vaalea ja totinen, hän tuli ja meni ja hankki sotamiehille mitä nämä tarvitsivat. He keittivät soppaansa yhdessä pihan kulmassa ja laskivat leikkiä ruokaa odottaessaan.

Kapteeni näytti ihastuneelta. Hän oli tarkastanut joenpuoliset huoneet ja myllärin suuren salin. Nyt istui hän kaivon luona ja puhui ukko Merlier'n kanssa.

"Teillä on tässä oikea linnoitus", sanoi hän. "Me voimme puolustaa tässä itseämme iltaan asti. Roistot ovat viivytelleet tiellä, heidän pitäisi jo olla täällä."

Mylläri oli totinen. Hänestä tuntui kuin näkisi hän myllynsä soihtuna palavan. Mutta hän ei valittanut, sitä piti hän hyödyttömänä. Hän sanoi vaan:

"Meidän pitäisi piilottaa vene pyörän taakse. Siellä on kolo, johon se mahtuu. Se voi olla tarpeen."

Kapteeni antoi käskyn. Hän oli kaunis mies, tuo kapteeni, noin neljänkymmenen vuotias, suurikasvuinen ja miellyttävän näköinen. Hän näytti Françoisea ja Dominiquea mielellään katselevan. Hän tarkasteli heitä aivan kuin olisi unohtanut tulevan taistelun. Hän seurasi silmillään Françoisea, ja hänen kasvoistaan näki selvään että tyttö oli hänestä ihastuttava. Sitten kääntyi hän Dominiqueen ja kysäsi äkkiä:

"Sinä et siis ole armeijassa, poikaseni?"

"Minä olen ulkomaalainen", vastasi nuori mies.

Kapteenia tuntui tämä vastaus vaan puoleksi tyydyttävän. Hän iski silmää ja hymyili. Oli hupaisempi olla Françoisen luona kuin kanuunain. Kun Dominique huomasi hänen hymyilevän, sanoi hän:

"Minä olen ulkomaalainen, mutta minä ammun kuulalla omenan viidensadan meetterin päästä. Metsästyspysyyni on tuolla takananne."

"Te tullette sitä tarvitsemaan", vastasi kapteeni kuivasti.

Françoise oli lähestynyt, hieman vapisten. Välttämättä läsnäolevista ihmisistä puristi Dominique hänen käsiään, jotka Françoise ojensi häntä kohti, ikäänkuin asettuakseen hänen suojeleuksensa alle. Kapteeni naurahti vielä kerran, mutta ei sanonut enää sanaakaan. Hän istui mieltänsä katseen paikoillaan, miekka jalkain välissä; hän näytti uneksivan.

Kello oli jo kymmenen. Kuumuus tuli yhä ankarammaksi. Kaikkialla vallitsi helteinen hiljaisuus. Pihalla olivat sotamiehet alkaneet syödä soppaansa liiterin varjossa. Ei vähintäkään ääntä kuulunut kylästä, jonka asukkaat olivat sisältä salvanneet huoneittensa ovet ja ikkunat. Yksinään maantielle jätetty koira ulvoi. Metsistä ja läheisiltä niityiltä, jotka olivat nääntyä kuumuudesta, kuului ikäänkuin etäinen, pitkäväteinen laulu, se oli tuulen suhinata puitten latvoissa ja ruohossa. Käki kukkui. Sitten muuttui hiljaisuus vielä syvemmäksi.

Tässä nukahtaneessa ilmassa pamahti äkkiä laukaus. Kapteeni nousi sukkelaan ylös, ja sotamiehet jättivät vielä puoleksi täysinäiset soppalautasensa. Muutamien sekuntien kuluttua oli jokainen paikoillaan, mylly oli täynnä sotamiehiä. Mutta kapteeni, joka oli mennyt ulos maantielle, ei nähnyt mitään; oikealla sekä vasemmalla oli maantie tyhjänä, valkoisena. Uusi laukaus kuului, ja vielä ei mitään näkynyt, ei varjoakaan. Mutta kun hän kääntyi, näki hän Gagnyn metsässä päin hienon savujuovan, joka kiemurteli esille kahden puun välistä. Metsä oli yhtä synkkänä ja hiljaisena.

"Ne lurjukset ovat tunkeutuneet metsään", jupisi hän. "He tietävät meidän olevan täällä."

Nyt alkoi yhä vilkkaampi tuli, myllyn ympäri vahdiksi asetettujen ranskalaisten sotamiesten, ja puitten takana piilottelevain preussiläisten välillä. Kuulat vinkuivat yli Morellen, tekemättä kummallekkaan puolueelle mitään vahinkoa. Ampuminen oli epätasaista ja laukauksia lähti kaikista pensaista. Yhä vielääkään ei näkynyt muuta kuin valkea savu, jota tuuli hiljalleen kuljetti eteenpäin. Tätä kesti lähes kaksi tuntia. Upseeri hyräili välinpitämättömän näköisenä. Françoise ja Dominique, jotka olivat jääneet pihalle, nousivat varpailleen ja tähystivät erään matalan muurin ylitse. Heitä huvitti varsinkin katsella erästä pientä, sotamiestä, joka oli asetettu vartijaksi Morellen äyräälle, erään vanhan veneenrungon taakse; hän loikoi mahallaan, tähysti vakoillen viholliseen päin, ampui laukauksensa ja liukui sitten alas eränsen ojaan, vähän taempana, uudestaan lataamaan pyssyään. Hänen liikkeensä

olivat niin hupaisia, niin viekkaita ja notkeita, ett'ei voinut olla hymyilemättä häntä katsellessa. Hän näki luultavasti preussiläisen pään, sillä hän nousi äkkiä ylös ja asetti pyssyn poskelleen, mutta ennenkuin hän oli ampunut, huudahti hän, pyörähti ympäri ja vierähti alas ojaan, jossa hänen jalkansa vielä hetkisen puistuttavasti vavahtelivat, niinkuin päättömän kananpojan jalat. Pikku sotamies oli saanut kuulan keskelle rintaansa. Hän oli ensimmäinen kuollut. Vaistontapaisesti tarttui Françoise Dominiquen käteen ja pusersi sitä kiihkeästi.

"Elkää seisoko siellä", sanoi kapteeni. "Kuulat tulevat tänne saakka."

Oli todellakin räiskähtänyt vanhassa jalavassa, ja oksa pudota ropsahti alas. Mutta nuoret eivät liikahaneet paikaltaan, hetken jännitys oli ikäänkuin naulannut heidät maahan. Metsän rinteessä oli muuan preussiläinen äkkiä horjahtanut esiin puun takaa, aivan kuin teatterin kulissista, huitonut käsillään ilmaan ja kaatunut taaksepäin. Sitten ei liikkunut enää mikään, molemmat kuolleet näyttivät auringonpaisteessa nukkuvilta, yhtään elävää olentoa ei näkynyt. Laukauksetkin lakkasivat pamahtelemasta. Morelle yksinään jatkoi hiljaista kuiskutustaan.

Ukko Merlier katsoi kapteeniin hämmästyneen näköisenä, ikäänkuin kysyäkseen häneltä oliko vaara jo ohitse.

"Nyt tulee pahin", mutisi tämä. "Varokaa itseänne. Elkää seisoko siinä."

Hän ei ollut vielä loppuun puhunut, kun jo hirveä yhteislaukaus jyrähti. Suuri jalava tuli aivan kuin nitetyksi, lehtiä liiteli tuiskuna ilmassa. Preussiläiset olivat onneksi ampuneet liian ylös. Dominique talutti, melkein kantoi pois Françoisen. Ukko Merlier seurasi heitä, huutaen:

"Kätkeytykää pieneen kellariin, siellä on vahvat muurit."

Mutta he eivät kuulleet häntä, he menivät suureen saliin, jossa kymmenkunta sotamiestä odotti hiljaa, suljettujen ikkunanluukkujen takana, kurkistellen raoista. Pihalle oli jäänyt vaan kapteeni kumarruksiin matalan muurin taakse, hurjan kivääritulen yhä kestäessä. Hänen ulkopuolelle vahdiksi asettamansa sotamiehet peräytyivät ainoastaan askel askeleelta. He vetäytyivät kuitenkin yksitellen sisälle, ryömien käsin ja jaloin; vihollinen oli ajanut heidät pois piilopaikoistaan. He koettivat voittoa aikaa eivätkä näyttäneet itseään, ett'eivät preussiläiset tietäisi kuinka suuri voima heillä oli vastassaan. Vieläkin tunti kului. Eräs kersantti tuli ilmoittamaan, että ulkona oli enää ainoastaan kaksi tai kolme miestä. Upseeri katsoi kelloaan ja mutisi:

"Puoli kolme; — meidän täytyy siis kestää neljä tuntia."

Hän antoi sulkea suuren pihaportin ja sitten varustauduttiin ankaraan vastarintaan. Kun preussiläiset olivat Morellen toisella puolen, ei hyökkäystä tarvinnut heti peljätä. Silta tosin löytyi kahden kilometterin päässä, mutta he eivät luultavasti tietäneet sitä löytyvänsäkään ja tuskin oli luultava että he koettaisivat kaalatakkaan joen poikki. Upseeri antoi siis vaan vartioida maantietä. Siltä puolen oli vaara lähestyvä.

Kiväärituli oli tauonnut. Mylly näytti kovassa päivänpaahteessa aivan kuolleelta. Ainoakaan ikkunanluukku ei ollut auki, vähintäkään ääntä ei kuulunut sisältä. Mutta vähitellen alkoi preussiläisiä ilmaantua Gagnyn metsän rinteelle. He kurottivat esille päitään ja tulivat rohkeammiksi. Useat sotamiehet myllyssä nostivat kiväärin silmälle, tähdätäkseen, mutta kapteeni huusi:

"Ei, ei, odottakaa! Antaa heidän tulla lähemmäksi."

Preussiläiset olivat hyvin varovaisia, ja katselivat epäilevin silmin myllyä. Tuo vanha, äänetön ja synkkä rauniontapainen rakennus murattiköynnöksineen teki heidät levottomiksi. He tulivat kuitenkin lähemmäksi. Kun noin viisikymmentä heistä oli tullut lakealle myllyn edustalla, sanoi upseeri:

"Laukaiskaa!"

Räjähdyksesi kuului, yksityisiä laukauksia tuli perästä. Françoise, jota vapistutti, piti ehdottomasti kädet korvillan. Dominique seiso sotamiesten takana, kiihkeällä tarkkuudella seuraten näitten tointa. Kun savu oli hiukan haihtunut, nähtiin kolme preussiläistä seljällään keskellä niittyä. Muut olivat heittäytyneet pajujen ja poppelien taakse. Sitten alkoi piiritys.

Enemmän kuin tunnin ajan lenteli kuulia myllyn läpi. Ne piiskasivat raesateen tavoin vanhaa muuria. Kun ne sattuivat kiveen, kuultiin niiden litistyvän ja putoavan veteen. Puuhun tunkeutuivat ne sisään tuhisevalla äänellä. Välistä ilmaisi vinkuva ääni luodin sattuneen pyörään. Sotamiehet myllyssä säästivät laukauksiaan, he ampuivat vaan silloin kun voivat tähdätä. Silloin tällöin katsoi kapteeni kelloaan. Kun muuan kuula rikkoi yhden ikkunaluukun ja tunkeutui kattoon, mutisi hän:

"Kello on neljä. Me emme mitenkään voi kestää."

Vähitellen alkoi mylly todellakin horjua tuon kauhean kivääritulen edessä. Yksi ikkunanluukku putosi alas veteen läpiammuttuna kuin pitsi ja sen sijaan täytyi panna matrassi. Ukko Merlier antautui vähän väliin vaaranalaiseksi tarkastaessaan niitä vahingoita, joita hänen myllynpyöräraukkansa sai kärsiä; sen kitinä kävi kovin hänen sydämmelleen. Tällä kertaa sai pyörä loppunsa, hän ei koskaan voisi sitä enää korjata. Dominique oli rukoillut ja pyytänyt Françoisea vetäytymään pois, mutta tämä tahtoi olla hänen luonaan; hän istuutui erään suuren tammikaapin taakse, joka suojeli häntä. Yksi kuula sattui kuitenkin kaappiin, jonka sivut kumeasti kajahtivat. Silloin asettui Dominique Françoisen eteen. Hän ei ollut vielä ampunut, hän piti pyssyä kädessään, sillä hän ei ollut päässyt ikkunain luo, jotka olivat täynnä sotamiehiä. Joka laukauksella tärisi permanto.

"Varokaa!" huusi kapteeni yht'äkkiä.

Hän oli äsken nähnyt jotakin mustaa tulevan metsästä. Heti alkoi hirveä yksittäis-ampuminen. Tuntui kuin olisi hirmumyrsky huonetta tärisyttänyt. Vielä yksi ikkunanluukku romahti alas ja ammottavasta ikkunan aukosta tunkeutuivat kuulat sisälle. Kaksi sotamiestä vaipui lattialle. Toinen ei liikahtanutkaan enää; hänet vieritettiin sivulle seinän viereen, sillä hän oli tiellä. Toinen makasi ja väenteli itseään ja rukoili että hänet tapettaisiin; mutta kukaan ei häntä kuunnellut; kuulat vinkuivat yhä korvissa ja jokainen koetti suojella itseään ja löytää sopivan paikan, josta voisi ampua. Kolmas sotamies tuli haavoitetuksi; tämä ei päästänyt vähintäkään ääntä; hän vaipui lattialle erään pöydän viereen jäykästi tuijottavin silmin. Kun Françoise näki kaikki nuo kuolleet, työnsi hän vaistontapaisesti pois tuolin ja istuutui lattialle seinän viereen; hän luuli siinä olevansa vähemmän vaarassa. Sillä aikaa oli etsitty kaikki talon matrassit ja niillä puoleksi täytetty ikkuna. Sali alkoi olla täynnä sirpaleita rikkoontuneista aseista, rikkiammutuista huonekaluista.

"Kello on viisi", sanoi kapteeni. "Nyt miehiä kysytään. He aikovat tulla joen yli."

Samassa päästi Françoise huudon. Kivistä ponnahtanut luoti oli pyyhkäissyt hänen otsaansa. Siitä sirisi muutama pisara verta. Dominique katseli häntä, sen jälkeen meni hän ikkunaan, ampui ensimmäisen laukauksensa ja ampueli sitte yhtämittaa. Hän latasi, ampui, välittämättä mitä hänen ympärillään tapahtui; silloin tällöin hän katseli Françoiseen, siinä kaikki. Muuten hän ei pitänyt kiirettä, vaan tähtäsi tarkkaan. Preussiläiset hiipivät esiin pitkin poppeliriviä ja koettivat mennä Morellen yli, niinkuin kapteeni oli arvannut; mutta heti kun joku heistä uskalsi tulla näkyviin, kaatui hän, Dominiquen pyssyn luoti päässä. Kapteeni ihastui, huomattuaan tämän. Hän ei ollut sitä odottanut. Hän kiitti nuorta miestä ja sanoi, että hän olisi onnellinen, jos hänellä olisi monta sellaista pyssymiestä. Dominique ei sitä kuunnellut. Luoti liipasi hänen olkapäätään, toinen haavoitti hänen jalkaansa. Ja yhä hän ampui.

Kaksi taas kaatui. Matrassit olivat repaleina eivätkä voineet enää peittää ikkunoita. Vielä yksi luotituisku ja mylly näytti tulevan pois lakaistuksi. Asema ei ollut enää tukeva. Mutta upseeri sanoi vaan:

"Pitäkää paikkanne — vielä puoli tuntia!"

Nyt hän laski minuutitkin. Hän oli esimiehelleen luvannut pidättää vihollista siellä iltaan asti, eikä hän tahtonut taantua askeltakaan ennen sitä aikaa, jolloin hän oli päättänyt peräytyä. Hän pysyi yhtä ystävällisenä ja hymyili Françoiselle, häntä rauhoittaakseen. Itse oli hän ottanut kiväärin eräältä kaatuneelta sotamieheltä ja ampui sillä laukauksen toisensa jälkeen.

Nyt ei ollut enää kuin kahdeksan sotamiestä salissa. Preussiläisiä näkyi joukottain Morellen toisella puolen, ja selvää oli, että he millä hetkellä hyvänsä voivat mennä virran yli. Vielä kului muutamia minuuttia. Kapteeni itsepintaisesti ei tahtonut antaa peräymiskäskyä, kun eräs kersantti tuli juosten ja sanoi:

"He ovat tiellä, he aikovat käydä meidän kimppuumme takaapäin."

Preussiläiset olivat luultavasti löytäneet sillan. Kapteeni veti kellonsa esiin.

"Viisi minuuttia vielä!" sanoi hän. "He eivät voi ehtiä tänne viidessä minuutissa."

Kun kello löi kuusi, suostui hän vihdoinkin antamaan miestensä mennä ulos pikku ovesta, joka vei kapealle käytävälle. Sieltä heittäytyivät he eräasen kaivantoon ja pääsivät onnellisesti Sauvalin metsään. Kapteeni tervehti ennen lähtöään kohteliaasti ukko Merlier'tä ja pyysi anteeksi; hän lisäsi:

"Pitäkää heitä hyvällä tuulella; me tulemme takaisin."

Dominique oli jäänyt yksin saliin. Hän ampui aina vaan; oli niinkuin hän ei olisi kuullut eikä nähnyt. Hän tiesi vaan täytyvänsä puolustaa Françoisea. Sotamiehet olivat lähteneet eikä hän tiennyt siitä mitään. Hän tähtäsi ja tappoi miehen joka laukauksella. Äkkiä syntyi kauhea melu. Preussiläiset olivat

juuri tunkeutuneet pihaan takaapäin. Hän ampui viimeisen laukauksen, sitten syöksyivät he häneen käsiksi, hänen pyssynsä vielä sauhutessa.

Neljä miestä piteli häntä. Toiset rähisivät hänen ympärillään ilkeätä mongerrosta. He olivat kuristaa hänet heti paikalla. Françoise oli rukoillen heittäytynyt väliin. Mutta eräs upseeri tuli sisään ja tuotatti vangin eteensä. Vaihdettauan muutamia sanoja saksaksi sotamiesten kanssa kääntyi hän Dominiqueen ja sanoi tuimasti hyvin hyvällä ranskankielellä:

"Ennen kahden tunnin kuluttua teidät ammutaan."

III.

Saksalainen ylipäällikkö oli julistanut määräyksen, että jokainen ranskalainen, joka ei kuulunut säännölliseen armeijaan ja tavattiin ase kädessä, piti ammuttaman. Vapaaajoukkokajaan ei tunnustettu sotaikäviksi joukoiksi. Säättämällä niin hirmuisia säännöksiä talonpojille, jotka puolustivat talojaan ja tavaroitaan, tahtoivat saksalaiset estää väestön yleistä aseisin tarttumista, jota he pelkäsivät.

Upseeri, pitkä, laiha, noin viisikymmenvuotias mies, piti Dominiquen kanssa lyhyen tutkinnon. Vaikka hän puhui selvästi ranskaa oli hän jäykkä kuin preussiläinen.

"Oletteko täältä kotoisin?"

"En, olen belgialainen."

"Minkätähden olette tarttunut aseisiin? Eihän tämä kaikki teihin koske."

Dominique ei vastannut. Samassa huomasi upseeri Françoisen, joka seiso siinä kuunnellen, aivan vaaleana; hänen valkealla otsallaan muodosti pieni haava punaisen viivan. Upseeri tarkasti nuoria, ensin toista sitten toista, näkyi ymmärtävän ja lisäsi ainoastaan:

"Te ette kiellä ampuneenne?"

"Minä ampusin niin paljon kuin ennätin", vastasi Dominique tynesti.

Tunnustus oli turha, sillä hän oli musta ruudin savusta, aivan hiessä ja vaatteilla veritahroja, joita hänen olkapäästään tippuneet veripisarot olivat tehneet.

"Hyvä", kertoi upseeri. "Ennen kahden tunnin kuluttua teidät ammutaan."

Françoise ei itkenyt. Hän puristi kätensä ristiin ja kohotti ne ylös mykän epätoivon liikkeellä. Upseeri huomasi tämän. Kaksi sotamiestä veivät Dominiquen viereiseen huoneeseen, jossa heidän tuli vartioida häntä. Tyttö lankesi istumaan tuolille, jalat eivät kantaneet häntä, hän ei voinut itkeä, hän oli vähällä tukehtua. Upseeri katseli häntä yhä. Lopulta kysyi hän:

"Onko tuo nuori mies teidän veljenne?"

Françoise pudisti päätään. Upseeri seiso yhtä jäykkänä, hänen kasvonjuonteensa eivät tulleet leppeämmiksi. Hetkisen vaitiolon jälkeen lausui hän taas:

"Onko hän asunut kauvan näillä seuduilla?"

Françoise teki myöntävän liikkeen.

"Siinä tapauksessa tuntee hän kai hyvästi ympärillä olevat metsät?"

Nyt Françoise puhui:

"Kyllä hän tuntee", sanoi hän, katsellen kummastellen upseeria.

Tämä ei sanonut enää mitään, kääntyi kantapäillään ympäri ja käski että kylän määri tuotaisiin hänen luokseen. Françoise nousi ylös, kasvot hieman punaisina: hän luuli ymmärtävänsä syyn upseerin kysymyksiin ja rupesi taas hiukan toivomaan. Hän kiiruhti itse etsimään isäänsä.

Ukko Merlier oli heti ampumisen tauottua mennyt tarkastamaan pyöräänsä. Hän jumaloitsi tytärtään, hän rakasti Dominiquea, tulevata vävyänsä, mutta myllynpyörälläkin oli suuri sija hänen

sydämmessään. Kun molemmat lapset, niinkuin hän heitä kutsui, olivat eheinä päässeet melskeestä, ajatteli hän kolmatta lemmikkiään, joka oli äärettömästi kärsinyt. Kumarruksissa tarkasteli hän tuon suuren puu-luurangon haavoja huolestuneen näköisenä. Viisi siipeä oli palasina, akseli oli kuulien lävistämä. Hän pisti sormensa kuulain reikiin mitatakseen niiden syvyyttä; hän mietiskeli miten hän voisi nuo vahingot korjata. Françoise tapasi hänet työntämässä lastuja ja sammaleita koloihin.

"Isä", sanoi Françoise, "he kysyvät teitä."

Ja nyt viimeinkin hän itki, kertoessaan mitä äsken oli kuullut. Ukko Merlier pudisti päätään. Ei ihmisiä noin vaan ammuta. Sen he saavat nähdä. Hän meni sisälle myllyyn hiljaisen ja tyyneen näköisenä, kuten tavallisesti. Kun upseeri pyysi ruokavaroja miehilleen, vastasi ukko, ett'eivät Rocreusen asukkaat olleet tottuneet raakaan kohteluun, ja ett'ei heiltä saisi mitään jos väkivaltaa käytettiin. Hän otti toimekseen kaikki, mutta sillä ehdolla, että hän sai yksinään toimia. Upseeria näytti tuo tyyne puhe ensin närkästyttävän, sitten myöntyi hän ukon lyhyiin, järkähtämättömiin sanoihin. Mutta kun ukko meni, huusi upseeri hänet takaisin ja kysyi:

"Mikä on tuon metsän nimi, tuolla vastapäätä?"

"Sauvalin metsä."

"Kuinka suuri on sen pinta-ala?"

Mylläri katsoi häneen kysyvästi.

"En tiedä", vastasi hän.

Sitten hän läksi. Tunti sen jälkeen oli upseerin vaatima sota-pakkovero, elatustarpeita ja rahaa, myllyn pihalla. Yö ennätti, Françoise tarkasti levottomasti sotamiesten liikkeitä. Hän oleskeli yhä vielä sen huoneen ulkopuolella, johon Dominique oli salvattu. Kello 7 aikaan joutui hän hirveään mielenjännitykseen; hän näki upseerin menevän vangin luokse ja kuuli heidän puhuvan korkealla äänellä noin neljänneksen tuntia. Hetkeksi ilmaantui upseeri kynnykselle ja antoi sotamiehille saksaksi jonkun käskyn, jota Françoise ei ymmärtänyt; mutta kun kaksitoista miestä, kiväärit olalla, asettui riviin pihalle, vavistutti häntä, hän luuli kuolevansa. Kaikki oli siis ohitse; Dominique tulisi ammuttavaksi. Nuo kaksitoista miestä seisoivat siinä kymmenkunta minuuttia, Dominiquen ääni kuului huoneesta, kiivaana, empivänä. Lopulta tuli upseeri ulos, paiskasi oven kovasti jälkeensä kiinni ja sanoi:

"Hyvä, miettikää asiata — minä annan teille ajatusaikaa huomiseen aamuun aikaiseen."

Viittaamalla käski hän kaksitoistamiehisen rivin pois. Françoise seiso siinä ja tuijotti eteensä, hän ei tietänyt mitä ajatella. Ukko Merlier, joka yhä vaan poltteli piippuaan, katselen vihollisjoukkoa teeskentelemättömällä uteliaisuudella, tuli ja otti häntä käsivarresta isällisellä lempeydellä. Hän vei Françoisen hänen huoneesensa.

"Pysy tyyneenä", sanoi ukko, "koeta nukkua. Huomenna päivän noustua saamme nähdä —"

Menessään lukitsi hän varmuuden vuoksi Françoisen oven. Hänen mielipiteensä oli, ett'eivät naiset kelvanneet mihinkään ja että he pilaavat kaikki, vakaviin asioihin ryhtyessään. Mutta Françoise ei käynyt levolle. Hän istui kauvan vuoteellaan, kuunnellen hälinää ulkona huoneissa. Pihalle lepäämään asettuneet sotamiehet lauloivat ja nauroivat; he söivät ja joivat luultavasti aina kello yhteentoista asti, sillä melu ja hälinä ei lakannut hetkeksikään. Itse myllystä kuului silloin tällöin raskaita askeleita, luultavasti muutettiin vahtia. Kaikkein tarkimmin kuunteli Françoise kaikkia, hänen alapuolellaan olevasta huoneesta kuuluvia ääniä. Useampia kertoja asettui hän pitkäkseen lattialle ja kuunteli permanttoa vasten. Dominique oli salvattu juuri tuonne alas. Hän käveli luultavasti seinän ja ikkunan väliä, sillä Françoise kuuli kauvan hänen säännöllisen astuntansa; sitten ei kuulunut enää mitään, hän oli luultavasti istunut. Muukin melu lakkasi, kaikki nukkuivat. Kun hän arveli koko talon olevan unen helmoissa, avasi hän ikkunan niin hiljaa kuin suinkin ja nojasi kyynärpäillään ikkunan puitteeseen.

Yö oli hiljainen ja leuto. Kapea uusikuu, joka juuri alkoi laskeutua Sauvalin metsän taakse, valaisi seutua himmeän yölampun tavoin. Suurien puitten pitkät varjot muodostivat tummia raittoja niityillä, samalla kuin kuun valaisema ruoho näytti pehmeältä kuin viheriä sametti. Mutta Françoise ei ollenkaan huomannut yön salaperäistä lumousta. Hän tarkasteli ympäristöä ja etsi silmin vahtia, joita arveli saksalaisten asettaneen myllyn ympärille. Hän näki selvään niiden varjot pitkin Morellea. Yksi ainoa oli myllyn etupuolella, virran toisella puolen, erään pajun vieressä, jonka oksat ulottuivat veteen. Françoise eroitti hänet selvään. Se oli pitkä, nuori mies, joka seiso liikkumatta kasvot taivasta kohti uneksivan näköisenä.

Siten tyystin tarkasteltuaan seutua, palasi hän jälleen sängylleen istumaan. Tunnin aikaa hän siinä viipyi, syviin ajatuksiin vaipuneena. Sitten kuunteli hän jälleen: ei hievaustakaan kuulunut koko talosta.

Hän meni takaisin ikkunan luo ja katsoi ulos, mutta kuun toinen sarvi, joka vielä pistäysi esiin puitten takaa, oli luultavasti haitaksi hänelle, sillä hän istui jälleen odottamaan. Viimeinkin näytti hänestä sopiva aika tulleen. Yö oli pilkko pimeä, hän ei eroittanut enää vahtia tuolla vastapäätä, koko seutu näytti läkkimereltä. Hän kuunteli hetkisen ja teki sitten päätöksensä. Aivan lähellä ikkunaa oli portaat, rautakouria lyöty seinään, jotka veivät myllyn pyörän luota ylös ullakolle ja joita myllärit ennen käyttivät hoitaessaan eräitä pienempiä pyöriä, mutta sittemmin, kun myllyn koneisto oli tehty yksinkertaisemmaksi, olivat portaat aikoja sitten kadonneet tiheään muratin alle, joka peitti koko tämän puolen myllyä.

Françoise astui rohkeasti ikkunanlaudan yli, tarttui kiinni yhteen rautakourista ja oli ulkona. Hän alkoi kiivetä alaspäin. Hameet estivät häntä paljon. Äkkiä irtaantui muudan kivi seinästä ja molskahti alas Morelleen. Hän pysähtyi, ruumistaan karsi. Mutta hän huomasi sitten, että putous alituisella kohinallaan hämmäntäisi hänen kiipeämisestään mahdollisesti syntyvän kolinan, ja laskeutui sitten rohkeammin, tavoitellen jaloillaan murattien keskeltä porrasnappuloita. Kun hän oli sen huoneen kohdalla, jossa Dominique oli vangittuna pysähtyi hän. Odottamaton vaikeus oli vähällä viedä häneltä kaiken rohkeuden: tämän huoneen ikkuna ei ollut suoraan hänen huoneensa ikkunan alla, vaan hiukan sivulla rappusista, ja kun hän koetteli käsin, tunsu hän vaan seinän. Täytyikö hänen kiivetä jälleen ylös ja heittää koko aikeensa? Hänen käsivartensa väsyivät ja virran kohina tuolla alhaalla alkoi pyörryttää häntä. Hän irroitti pieniä kalkkimuruja muurista ja viskasi niitä Dominiquen ikkunaan. Tämä ei kuullut, luultavasti nukkui hän. Françoise raapi ja raastoi uudelleen muuria, niin että nahka sormistaan irtaantui. Hänen voimansa olivat lopussa, hän tunsu vaipuvansa taaksepäin, kuin vihdoinkin Dominique avasi hiljaa ikkunan.

"Minä se olen", kuiskasi Françoise. "Sinun täytyy ottaa minut — sukkelaan — minä putoan."

Hän sinutteli Dominiquea ensi kerran. Dominique nojautui ulos, sai kiinni hänestä ja nosti hänet huoneesensa. Siellä rupesi Françoise itkeä tyrskyttämään, mutta pian hän tukehdutti nyhkytykset, ettei kukaan kuulisi. Sitten ponnisteli hän ankarasti tyyntyäkseen.

"Vartioidaanko teitä?" kysyi hän hiljaa.

Dominique, joka vielä oli hämmästyksissään siitä, että Françoise nyt oli siellä, nyökkäytti päätään ja viittasi oveen päin. Sen toiselta puolen kuului kuorsaaminen; vahti oli antautunut unelle ja paneutunut makaamaan lattialle ovea vasten, siinä uskossa ettei vanki siten pääsisi mihinkään huoneesta.

"Teidän pitää paeta", uudisti Françoise kiivaasti. "Minä olen tullut pyytämään teitä pakenemaan ja sanomaan teille jäähyväiset."

Mutta Dominique ei näyttänyt kuulevan häntä. Hän huudahti yhä uudelleen:

"Kuinka, tekö se todellakin olette? Oi kuinka te pelästyttitte minut — te olisitte voinut tappaa itsenne."

Hän tavoitti hänen käsiään ja suuteli niitä.

"Kuinka minä rakastan teitä, Françoise! Te olette yhtä rohkea kuin hyvä. Minä pelkäsin vaan että saisin kuolla teitä näkemättä. Mutta te olette täällä, ja nyt he saavat ampua minut. Kun olen saanut olla neljänneksen tuntia teidän kanssanne, olen valmis."

Vähitellen oli hän vetänyt luokseen Françoisen, joka nojasi päänsä hänen olkapäätään vasten. Vaara vei heidät lähemmä toisiaan. Tässä syleilyssä unhottivat he kaikki.

"Françoise", alkoi Dominique jälleen hyväilevällä äänellä, "tänään on pyhän Ludvigin päivä, meidän kauvan odotettu häpäivämme. Mikään ei ole voinut meitä eroittaa, tässähän olemme molemmat kahden kesken, me olemme yhtyneet, niinkuin luvattukin oli — eikö niin, näihin aikoihin päivästä on häpäivämme aamu?"

"Niin, niin", sanoi Françoise, "häpäivämme aamu."

Suutelo, jonka he vaihtoivat, melkein hurmasi heidät. Mutta äkkiä irroitti Françoise itsensä, hirmuinen todellisuus muistui hänelle mieleen.

"Teidän pitää paeta, teidän pitää paeta", sammalsi hän. "Meillä ei ole minuuttiakaan aikaa kadottaa."

Kun Dominique ojensi käsiään pimeässä, ottaakseen hänet jälleen syliinsä, sinutteli Françoise häntä uudelleen.

"Oi, minä pyydän sinua, kuule mitä sanon! Jos sinä kuolet, kuolen minäkin. Tunnin kuluttua on jo päivä. Sinun täytyy heti lähteä."

Hän kertoi sukkelaan Dominiqueille aikeensa. Rautaportaat ulottuivat aina myllynpyörään saakka, siitä voi hän siipiä myöten kiivetä alas veneeseen, joka oli piilotettu eräasen nurkkaan. Sitten olisi hänen helppo päästä, yli toiselle rannalle ja paeta.

"Mutta siellä on kaiketi vahtia?" kysyi Dominique.

"Yksi ainoa, myllyn vastapäätä, ensimmäisen pajun alla."

"Jos hän huomaa minut, ja huutaa minua seisomaan?"

Françoisea kauhistutti. Hän pani Dominiqueen käteen veitsen, jonka oli tuonut mukanaan. Molemmat olivat vaihi. Sitten lausui Dominique:

"Mutta isänne, ja te itse? Ei, minä en voi paeta. Kun ei minua enään ole täällä tappavat sotamiehet ehkä teidät. Te ette tunne heitä. He ovat luvanneet minulle armon, jos näyttäisin heille tien Sauvalin metsän läpi. Kun ei heillä enään ole minua, voivat he tehdä mitä tahansa."

Tyttö ei ruvennut kiistelemään. Kaikkiin Dominiqueen väitöksiin vastasi hän vaan:

"Minun tähteni — paetkaa! Jos rakastatte minua, Dominique, niin älkää viipykö täällä minuuttiakaan enää!"

Sitten lupasi hän mennä huoneesensa jälleen. Kukaan ei saisi tietää että hän oli auttanut Dominiquea pakoon. Lopuksi syleili ja suuteli hän sulhoaan tavattoman kiihkeästi, saadakseen hänet myöntymään. Dominique oli voitettu. Hän kysyi vaan vielä:

"Vannotteko, isänne tietävän aikeestanne ja että hän neuvoo minua pakenemaan?"

"Isäni juuri on minut lähettänyt", vastasi Françoise rohkeasti.

Hän valhetteli. Tällä hetkellä tunsikin hän ainoastaan vastustamattoman, pakoittavan tarpeen, tietää hänet olevan turvassa, päästä tuosta hirveästä ajatuksesta, että auringon nousu olisi hänen kuolemansa merkki. Kun Dominique vaan olisi poissa, saisivat kaikki onnettomuudet yllättää häntä itseään, ne tuntuisivat hänestä suloisilta, kun hän vaan saisi elää. Hänen rakkautensa itsekkäisyys vaati ennen kaikkia, että Dominique jäisi elämään.

"Hyvä", sanoi Dominique, "minä teen niin kuin tahdotte."

Sitten he eivät enää puhelleet. Dominique avasi jälleen ikkunan. Mutta äkkiä pelästytti heitä kolina. Ovi ritisi ja he luulivat jonkun avaavan sitä paraikaa. Vahdintarkastaja oli luultavasti kuullut heidän äänensä. He seisoivat siinä kiinni toisissaan, odottaen hirveässä tuskassa. Ovi ritisi vielä kerran, vaan se ei au'ennut. He päästivät molemmat puoleksi tukautetun huokauksen; he arvasivat, että oven takana nukkuva sotamies vaan oli kääntynyt. Kaikki muuttui jälleen hiljaiseksi, kuorsaaminen alkoi uudelleen.

Dominique tahtoi välttämättä, että Françoise ensin kiipeisi huoneesensa. He syleilivät toisiaan ja ottivat mykät jäähyväiset. Sitten auttoi Dominique häntä ottamaan kiinni portaista ja tarttui itsekin niihin. Mutta hän kieltäytyi astumasta nappulatakaan alemmaksi, ennenkuin hän tiesi, että Françoise oli huoneessaan. Kun Françoise oli päässyt ylös kammariinsa, kuiskasi hän tuskin kuuluvasti:

"Hyvästi — minä rakastan sinua!"

Hän seisoikin ikkunassaan ja koetti seurata katseellaan Dominiquea. Yö oli vielä pilkkopimeä. Hän katseli nähdäkseen vahtia, mutta ei huomannut sitä; ainoastaan paju näytti vähän valoisammalta keskellä pimeyttä. Silmänräpäyksen kuuli hän rapinata, joka syntyi kun Dominique kiivetessään kosketteli murattia. Sitten ratisi pyörä ja kuului hiljaista loiskinaa, joka ilmaisi nuorukaisen löytäneen veneen. Heti sen jälkeen eroitti Françoise todellakin veneen mustat piirteet Morellen harmaalla pinnalla. Silloin oli hän pakahtua hirveästä tuskasta ja pelosta. Joka silmänräpäys odotti hän kuulevansa vahdin huudon; pieninkin varjosta kuuluva ääni tuntui hänestä sotamiehen kiireisiltä askeleilta, aseitten kolinalta, ladattavan kiväärin ratinalta. Mutta sekunnit kuluivat ja seutu oli yhä aivan hiljaisena. Dominique oli kai saapunut toiselle rannalle. Françoise ei nähnyt enää mitään. Hiljaisuus oli juhlallinen. Silloin kuuli hän astunnaa, käheän huudon, jonkun kappaleen tohean putoamisen. Sitten muuttui hiljaisuus vieläkin syvemmäksi. Hän seisoikin jääkylmänä synkässä pimeydessä, ikäänkuin olisi tuntenut kuolon kulkevan ohitsensa.

Päivän valjetessa syntyi ääntä ja hälinää myllyssä. Ukko Merlier kävi avaamassa Françoisen oven. Tyttö meni alas pihalle, vaaleana, vaan hyvin tyynenä. Siellä ei hän kuitenkaan voinut olla tuntematta väristystä, nähdessään preussiläisen sotamiehen ruumiin maassa, kaivon luo levitetyn sinellin päällä.

Ympärillä viittoivat ja huusivat sotamiehet hirveästi. Useat heistä häristivät nyrkillään kylään päin. Upseeri oli kutsuttanut ukko Merlier'n, kylän määrinä paikalle.

"Tässä", sanoi hän vihan tukehduttamalla äänellä, "on yksi meikäläinen, joka löydettiin murhattuna joen rannalta. Meidän täytyy ankarasti rangaista murhaaja esimerkiksi muille, ja minä luotan teihin, että te autatte meitä murhaajan etsimisessä."

"Minä teen kaikki mitä vaaditte", vastasi mylläri tavallisella tyyneydellään, "mutta se ei ole mikään helppo asia."

Upseeri kumartui alas ja veti syrjään kuolleen haavaa peittävän sinellin liepeen. Silloin paljastui hirveä haava. Vahti oli saanut iskun kurkkuunsa ja ase oli jäänyt haavaan. Se oli mustapäinen kyökkipuukko.

"Tarkastakaa tätä veistä", sanoi upseeri ukko Merlier'lle, "ehkä se voi auttaa meitä etsimisessä."

Ukko säpsähti. Mutta hän tointui heti ja vastasi, ilman että yksikään jänne hänen kasvoillaan värähti:

"Sellaisia veitsiä on kaikilla ihmisillä näillä seuduilla. Mies oli ehkä väsynyt tappeluihin ja teki itse lopun elämästään. Sellaista on ennenkin nähty."

"Vaiti!" huusi upseeri hurjistuneena. "En tiedä mikä estää minua pistämästä tulta kylän kaikkiin nurkkiin."

Onneksi esti viha häntä huomaamasta Françoisen mielenliikutusta. Tytön oli täytynyt istua kivipenkille kaivon luona. Tahtomattaankin täytyi hänen katsella tuota ruumista, joka loikoi pitkällään maassa, melkein hänen jalkainsa juuressa. Se oli pitkä, kaunis, nuori mies, joka oli Dominiquen näköinen, vaalea tukkainen ja sini silmäinen. Tämä yhdennäköisyys liikutti häntä sydämmen syvyyteen saakka. Hän ajatteli, että kuollut ehkä oli jättänyt tuonne alas Saksanmaalle rakastettunsa, joka nyt itkisi. Hän tunsi veitsensä sotamiehen kurkussa. Hän oli miehen murhannut.

Upseeri puheli juuri kauheista toimenpiteistä Rocreusen kylää vastaan kun muutamia sotamiehiä riensi hänen luokseen. Oli vast'ikään huomattu Dominiquen pako. Tämä nosti vielä enemmän hälinää. Upseeri meni huoneesen, katsoi ulos avonaisesta ikkunasta, ymmärsi miten oli tapahtunut ja tuli takaisin hirveästi kiukuissaan.

Ukko Merlier näytti hyvin tyytymättömältä Dominiquen pakoon.

"Hupsu!" mutisi hän. "Turmelee kaikki tyyni."

Françoise, joka kuunteli häntä, kävi levottomaksi. Hänen isänsä ei ollenkaan epäillyt hänen olleen Dominiquen apuna. Ukko ravisti päätään ja sanoi puoliääneen:

"Kas nyt on meidän asemamme kaunis!"

"Tuo lurjus se oli! Tuo lurjus se oli!" huusi upseeri. "Hän on paennut metsään. Mutta teidän täytyy hankkia hänet takaisin jälleen, muutoin saa siitä kylä kärsiä!"

Sitten kääntyi hän mylläriin päin ja sanoi:

"Antakaapas kuulua, te luultavasti tiedätte missä hän on piilossa?"

Ukko Merlier naurahti hiljakseen omalla tavallaan ja osoitti laajoja metsäisiä harjuja.

"Kuinka voitte uskoa löytävänne ihmistä tuolta?" sanoi hän.

"Oh, siellä löytyy kai piilopaikkoja, jotka te tunnette. Te saatte kymmenen miestä. Näyttäkää niille tie."

"Aivan mielelläni. Mutta me tarvitsemme kahdeksan päivää kuljeskellaksemme läpi ympäristön metsät."

Ukon tyyneys saattoi upseerin hurjistumaan. Hän ymmärsi tuollaisen jahdin naurettavaksi. Silloin huomasi hän penkillä Françoisen, vaaleana, vapisevana. Tytön tuskastuneet, pelonalaiset kasvot herättivät hänen epäluuloaan. Hän vaikenä hetkisen ja tarkasti vuoroin mylläriä ja Françoisia tutkivien katsein.

"Eikö tuo mies ole teidän tyttärenne rakastaja?" kysyi hän lopuksi vanhukselta jyrkästi.

Ukko Merlier tuli sinisen valkoiseksi ja näytti melkein kuin aikoiisi hän rynnätä upseerin päälle ja kuristaa hänet. Hän oikaisi itseään eikä vastannut. Françoise peitti kasvonsa käsillään.

"Niin se on", jatkoi preussiläinen. "Te, tahi teidän tyttärenne olette auttaneet häntä pakenemaan. Te olette osallisia hänen rikokseensa. Viimeisen kerran kysyn teiltä: tahdotteko hankkia hänet jälleen tänne?"

Mylläri ei vastannut. Hän kääntyi pois ja katseli muualle, välinpitämättömän näköisenä, ikään kuin eivät upseerin sanat olisi häntä koskeneetkaan. Tämä saattoi upseerin vihan kiehumaan.

"Hyvä", sanoi hän, "te tulette ammuttavaksi hänen sijastaan."

Ja hän komensi taasen esille sen osaston, jonka piti ottaa osaa ampumiseen. Ukko Merlier oli tynni. Hän kohotti tuskin olkapäitään; koko tapaus oli hänestä ilettävä. Luultavasti ei hän uskonut että miestä ammuttaisiin noin vaan ilman mitään. Kun sotamiehet olivat paikoillaan, sanoi hän tynesti:

"Tässä näyttää olevankin tosi kysymyksessä? No niin, kernaasti minun puolestani. Jos teidän välttämättä täytyy joku ampua, niin voitte yhtähyvin ampua minut kuin jonkun muunkin."

Mutta Françoise nousi ylös melkein mieletönnä kauhistuksesta.

"Armoa, hyvä herra!" läähätti hän. "Älkää tehkö isälleni mitään pahaa! Tappakaa minut hänen asemestaan! Minä autoin Dominiquen pakenemaan. Minä yksin olen syyllinen."

"Vait, lapsi!" huudahti ukko Merlier. "Miksi valehtelet? Hän on ollut koko yön huoneesensa suljettuna hyvä herra. Hän valehtelee, minä vakuutan sen teille."

"Ei, minä en valhettele", toisti tyttö kiivaasti. "Minä kiipesin alas ikkunasta ja viekottelin Dominiquen pakenemaan. Se on totta, se ainoastaan on totta."

Ukko kävi hyvin vaaleaksi. Hän huomasi selvään Françoisen silmistä, ett'ei tämä valhetellut, ja tuo kertomus kauhistutti häntä. Oi, niitä lapsia rakkaushoureineen, miten ne voivat pilata kaikki! Hän vihastui ja huusi upseerille:

"Hän on hullu, älkää kuunnelko häntä. Hän kertoo teille tuhmuuksia. No niin, nyt ne riittävät jo."

Françoise tahtoi vielä kerran väittää vastaan. Hän lankesi polvilleen ja puristi kätensä ristiin. Upseeri katsoi aivan tynnenä tuota surullista taistelua.

"Minä pidän kai isänne", sanoi hän lopuksi, "koska minulla ei ole tuota toista enää. Koettakaa etsiä toinen, niin pääsee isänne vapaaksi."

Hetkisen katseli Françoise häntä tuijottaen; upseerin ehdotus kauhistutti tyttöä.

"Tämä on hirveätä", mutisi hän. "Mistä luulette minun voivan löytää Dominiquen nyt enää? Hän on poissa, en tiedä niissä."

"Valitkaa! Hän tai isänne."

"Oi Jumalani, *onko* minulla mitään vaalia? Jos tietäisinkin missä Dominique on, en voisi valita. Te muserratte sydämmeni; tahtoisin mieluummin kuolla heti. Niin, se olisi pian tehty — tappakaa minut, minä pyydän, tappakaa minut!"

Tuo epätoivo ja nuo kyyneleet tekivät lopulta upseerin kärsimättömäksi. Hän huusi:

"Kas niin, nyt piisaa! Tahdon olla jalomielinen ja antaa teille kaksi tuntia aikaa. Ellei rakastajanne ole täällä kahden tunnin kuluttua, saa isänne kärsiä hänen edestään."

Hän antoi viedä ukko Merlier'n samaan huoneeseen, jossa Dominique oli ollut vangittuna. Vanhus pyysi tupakkaa ja alkoi tupakoida. Hänen tyyneillä kasvoillaan ei näkynyt vähintäkään mielenliikutusta. Mutta kun hän jäi kahden piippunsa kanssa, valahti kaksi suurta kyynel-pisaraa hiljakseen alas hänen poskiaan myöten. Kuinka hänen rakas lapsiraukkansa sai kärsiä!

Françoise jäi seisomaan pihalle. Preussiläisiä sotamiehiä kulki nauraen ohitse. Muutamat niistä laskettelivat hänestä pilkka- ja ivasanoja, joita hän ei ymmärtänyt. Hän katseli ovea, jonka taakse isänsä oli äsken kadonnut. Hitaasti vei hän käden otsalleen, ikäänkuin estääkseen sen pakahtumista.

Upseeri pyörähti ympäri kantapäillään ja sanoi:

"Teillä on kaksi tuntia aikaa. Koettakaa käyttää niitä hyväksenne."

Hänellä oli kaksi tuntia aikaa. Nuo sanat suhisivat hänen korvissaan. Koneentapaisesti meni hän ulos pihasta ja alkoi käydä eteenpäin, sattuman osoittamaa suuntaa. Mihin pitäisi hänen mennä? Mitä tulisi hänen tehdä? Hän ei koettanutkaan tehdä mitään lopullista päätöstä, sillä hän tiesi ett'ei siitä mitään tulisi. Mutta hän tahtoi sentään tavata Dominiquea. He keskustelisivat yhdessä mitä olisi tehtävä, ehkä keksisivät he jonkun apukeinon. Hänen ajatuksensa olivat aivan sekasin. Hän meni kuitenkin alas Morellen rannalle ja kävi joen poikki sulun alapuolelta, jossa oli muutamia kiviä. Sattumalta tuli hän ensimmäisen pajun luo, niityn reunassa. Hän kumartui ja näki verilätäkön, joka saattoi hänet vaalenemaan. Siinä se oli tapahtunut. Ja hän seurasi Dominiqueen jälkiä ruohossa; hän oli luultavasti juossut, sillä vinoon niityn poikki näkyi pitkien askeleiden jäljet. Toisella puolella ei niitä enää näkynyt, mutta toisella, läheisellä niityllä luuli hän jälleen näkevänsä ne. Metsän rinteessä katosi kaikki jäljet.

Siitä huolimatta meni Françoise metsään. Yksinäisyys lohdutti häntä. Hän istui hetkeksi. Mutta kohta tuli hän ajatelleeksi, että aika kului, ja hän nousi ylös. Kuinka kauvan oli kulunut siitä kuin hän lähti myllyltä? Viisi minuuttia? Tahi puoli tuntia? Hänellä ei enää ollut käsitystä ajasta. Dominique oli ehkä piilottautunut eränsen lehtoon, jossa he kerran eräänä ehtoopäivänä olivat yhdessä syöneet pähkinöitä. Hän meni lehtoon ja etsi sieltä. Yksinäinen rastas lensi ilmaan, viserrellen lempeätä, surumielistä virttään. Sitten luuli hän, että Dominique oli paennut eränsen kallion luolaan, jossa hän väliin loikoi väijymässä metsän otuksia; mutta luola oli tyhjä. Turhaa oli häntä hakea. Hän ei kuitenkaan löytäisi häntä. Vähitellen kasvoi hänen halunsa löytää Dominique yhä suuremmaksi; hän kiiruhti askeleitaan. Äkkiä juolahti hänen päähänsä, että Dominique oli ehkä kiivennyt puuhun. Sitten käveli hän eteenpäin katsellen ylös, ja saadakseen tietää jos Dominique oli lähellä, huusi hän hänen nimeään joka viidentoista tai kahdenkymmenen askeleen päästä. Käet vastasivat. Tuulenviima, joka suhisi puitten oksissa, sai hänet luulemaan Dominiqueen olevan siinä ja kiipeävän juuri alas. Kerran luuli hän näkevänsäkin hänet. Françoise pysähtyi; hän oli aivan tukehtumaisillaan, ja olisi tahtonut paeta. Mitä sanoisi hän Dominiqueelle? Oliko hän tullut viemään häntä mukanaan ammuttavaksi? Oi ei, hän ei puhuisi siitä. Hän kehoittaisi häntä pelastamaan itsensä eikä viipymään niillä seuduin. Sitten tunsu hän kovaa tuskaa, ajatellessaan isäänsä, joka odotti häntä. Hän lankesi itkien nurmelle ja sanoi ääneensä:

"Jumalani, Jumalani! Miksi tulin minä tänne?"

Hän oli aivan epätoivoissaan siitä, että oli lähtenyt metsään. Hän juoksi, ikäänkuin pelon valtaamana ja koetti päästä ulos metsästä. Kolmasti eksyi hän ja luuli jo ett'ei hän enää koskaan osaisi myllylle, kun hän samalla tuli erälle niitylle aivan Rocreusen vastapäätä. Kylän nähdessään seisahtui hän. Palaisiko hän yksinään?

Hän seiso siinä liikkumatonna, kun joku hiljaa huusi hänen nimeään.

"Françoise! Françoise!"

Hän näki Dominiqueen nostavan päätään erään kaivannon reunalta. Suuri Jumala! Hän oli löytänyt Dominiqueen! Taivas tahtoi siis hänen kuolemaansa? Hän tukahdutti huudahtuksen ja vetäysi alas ojaan Dominiqueen luokse.

"Etsitkö minua?" kysyi Dominique.

"Etsin", vastasi Françoise. Maailma musteni hänen silmissään, hän ei tietänyt mitä sanoi.

"Oh! Mitä on tapahtunut?"

Françoise loi silmänsä alas ja mutisi:

"Ei mitään — olin levoton; tahdoin tavata sinua."

Rauhoittuneena selitti Dominique sitten, ett'ei hän ollut tahtonut poistua kauvaksi. Hän pelkäsi heidän puolestaan. Preussiläiset, nuo lurjukset, voivat kostaa naisille ja ukoille. Kaikki oli siis hyvin, kaikkityni? Hän lisäsi nauraen:

"Häät lykkäytyvät kahdeksan päivää, siinä koko asia."

Mutta kun Françoise seiso siinä aivan kuin halvattuna, tuli Dominique jälleen totiseksi.

"Mikä sinua vaivaa? Sinä salaat minulta jotakin."

"Ei, minä vannon, ett'en sitä tee. Minulla ei ollut mitään erityistä asiata sinulle."

Dominique suuteli Françoisea ja sanoi, ett'ei ollut viisasta heidän kumpaisenkaan tähden, että he

puhelimet kauvemmin. Hän aikoi nousta ylös, mennäkseen takaisin metsään. Françoise pidatti häntä. Tyttö vapisi.

"Ei, odota, tekisit ehkä paraiten jos jäisit tähän. Kukaan ei etsi sinua, sinulla ei ole mitään peljättävää."

"Françoise, sinä salaat minulta jotakin", uudisti Dominique.

Françoise vakuutti jälleen, ett'ei hän salannut mitään häneltä. Hänestä tuntui vaan paremmalta tietäessään Dominiquen olevan läheisyydessään. Hän änkytti muitakin syitä. Hän näytti Dominiquesta niin kummalliselta, että tämä nyt olisi itse kieltäytynyt menemästä pois. Muutoin arveli hän ranskalaisten sotamiesten palaavan. Sauvalin puolella oli nähty sotajoukkoja.

"Oi, jospa ne kiiruhtaisivat, jospa ne olisivat täällä niin pian kuin mahdollista!" mutisi Françoise tuskallisesti.

Samassa löi kello yksitoista Rocreusen kirkon tornissa. Lyönnit kaikuivat selvään ja kuuluvasti. Françoise nousi pelästyneenä ylös; kaksi tuntia oli kulunut siitä kuin hän lähti myllyltä.

"Jos me tarvitsemme sinua", sanoi hän nopeasti, "niin menen minä ylös huoneeseni ja viittaan nenäliinalla."

Hän kiiruhti pois ja Dominique jäi hyvin levottomana kaivannon reunalle pitkäkseen, katselemaan myllylle päin. Kun Françoise oli kylään tulossa, kohtasi hän erään vanhan kerjäläisen, ukko Bontemps'in, joka tunsu seudun kaikki ihmiset. Tämä tervehti tyttöä; hän oli äsken nähnyt mylläriin preussiläisten keskellä; sitten jatkoi ukko matkaansa tehden ristinmerkin ja mutisten itsekseen katkonaisia lauseita.

"Nuo kaksi tuntia ovat kuluneet", sanoi upseeri, kun Françoise saapui pihalle.

Ukko Merlier istui penkillä kaivon vieressä, yhä poltellen. Françoise rukoili, itki ja lankesi polvilleen vielä kerran. Hän tahtoi voittaa aikaa. Toivo ranskalaisten palaamisesta oli kasvanut hänessä ja valittaessaan luuli hän kuulevansa armeijan tahdinmukaisen marssin edempää. Oi jos ne tulisivat, jos ne vapauttaisivat heidät kaikki!

"Oi, hyvä herra, yksi tunti, vielä yksi tunti — voittehan lahjoittaa meille yhden tunnin!"

Mutta upseeri oli taipumaton. Hän käski kaksi miestä ottamaan tytön kiinni ja viemään pois, että voitaisiin rauhassa ryhtyä vanhuksen mestaamiseen. Françoise taisteli sydämmessään hirveätä taistelua. Hän ei voinut antaa heidän noin murhata isäänsä. Ei, ei, ennen kuolisi hän itse Dominiquen kanssa, ja hän aikoi juuri kiiruhtaa kammariinsa, kun Dominique itse astui pihalle.

Upseeri ja sotamiehet päästivät riemuhoodon. Mutta Dominique astui tyynenä, melkein ankaran näköisenä Françoisen luo, aivan kuin ei muita olisi ollutkaan saapuvilla.

"Se oli pahasti", sanoi hän. "Miksi ette ilmoittaneet minulle kuinka asia oli? Nyt sain tietää kaikki ukko Bontemps'iltä. Tässä nyt kumminkin olen."

V.

Kello oli kolme. Suuria mustia pilviä oli vähitellen kohonnut taivaalle: ne olivat jätteitä jostakin myrskystä lähiseuduilla. Tuo keltainen taivas, nuo vaskenkarvaiset pilven riepaleet muuttivat äsken auringon paisteessa niin hymyilevän Rocreusen laakson murhaajain luolaksi, täynnä hirveitä haamuja. Preussiläinen upseeri oli panettanut Dominiquen salvan taakse, lausumatta sanaakaan hänelle aikomastaan kohtalosta. Puolesta päivästä asti oli Françoise ollut hirveimmissä sielun tuskissa. Hän ei tahtonut lähteä pihalta, vaikka isänsä häntä pyysi. Hän odotti ranskalaisia. Mutta hetket kuluivat, yö lähestyi ja hän kärsi sitä enemmän kun ei kaikki voitettu aika ollenkaan muuttanut tätä hirveätä tilaa.

Kello kolmen aikoina alkoivat preussiläiset viimeinkin tehdä lähtövalmistuksia. Upseeri oli hetkinen sitten lukinnut itsensä huoneesen Dominiquen kanssa, niinkuin edellisenä päivänäkin. Françoise arvasi, että nyt oli nuoren miehen elämä tai kuolema kysymyksessä. Hän pani kätet ristiin ja rukoili. Ukko Merlier hänen vieressään pysyi tyynenä ja jäykkänä, niin kuin vanhan talonpojan tulee, joka ei taistele kohtalon kamalata voimaa vastaan.

"Oi Jumalani, oi Jumalani!" mutisi Françoise. "He tappavat hänet —"

Mylläri veti hänet luokseen ja asetti istumaan polvelleen niinkuin lapsen.

Samassa tuli upseeri ulos, seurassaan kaksi miestä, jotka taluttivat Dominiquea.

"En koskaan, en koskaan!" huusi tämä. "Olen valmis kuolemaan."

"Ajetelkaa tarkoin", lausui upseeri. "Sen palveluksen, jonka te kiellätte minulta, voi joku toinen tehdä meille. Minä tarjoan teille elämän, olen jalomielinen — kysymys on ainoastaan viedä meidät Montredoniin metsän lävitse. Siellä löytyy kai polkuja."

Dominique ei vastannut.

"Te kiellätte siis?"

"Tappakaa minut ja lopettakaa tämä", vastasi hän.

Françoise seiso edempänä ristissä käsin ja katsoi rukoilevasti häneen. Tyttö unhotti kaikki, hän olisi kehoittanut Dominiquea halpaan tekoon. Mutta isänsä tarttui hänen käsiinsä, ett'eivät preussiläiset näkisi tätä mielettömän naisen liikettä.

"Hänellä on oikein", mutisi ukko. "Parempi on kuolla."

Sotamiehet, joitten piti toimittaa ampumisen, seisoivat paikoillaan. Upseeri odotti, että Dominique jonakin heikkouden hetkenä myöntyisi. Hän toivoi vielä voivansa puhuttelemalla saada hänet suostumaan. Kaikki oli hiljaa. Kaukaa kuului kova ukkosen jylinä. Helteinen kuumuus vallitsi. Keskellä tätä hiljaisuutta kuului äkkiä huuto: "Ranskalaiset! Ranskalaiset!"

He olivat todellakin saapuneet. Sauvalin tiellä, metsän rinteessä, voi erottaa pitkän rivin punaisia housuja. Myllyssä syntyi kauhea sekamelska. Preussiläiset sotamiehet juoksivat sinne tänne, päästäten omituisia kurkkuääniään. Mutta yhtään laukausta ei oltu vielä ammuttu.

"Ranskalaiset! Ranskalaiset!" huudahteli Françoise ja löi käsiään yhteen.

Hän oli aivan kuin mieletön. Hän oli riistänyt itsensä isänsä sylistä, ja hän nauroi ja viittaili käsillään. Viimeinkin he tulivat, ja he tulivat ajoissa, koska Dominique vielä seiso tuossa ilmielävänä!

Räikeä kiväärin laukaus jyrähti kuin ukkonen aivan hänen vieressään ja saattoi hänen katsomaan taaksensa. Upseeri oli lausunut itsekseen:

"Ennen kaikkea muuta tulee meidän tehdä loppu tästä asiasta —."

Hän työnsi itse Dominiquen erään vajan seinän viereen ja komensi laukaisemaan. Kun Françoise kääntyi katsomaan, makasi Dominique maassa, rinta kahdentoista kuulan lävistämänä.

Françoise ei itkenyt, hän seiso vaan ja tuijotti kuin mieluinen. Hänen silmänsä jäykistyivät; hän meni vajan luo ja istuutui muutaman askeleen päähän ruumiista. Hän katsoi sitä, teki silloin tällöin lapsellisen kädenliikkeen, jonka merkitystä ei ollut helppo ymmärtää. Preussiläiset olivat ottaneet ukko Merlier'n panttivangiksi.

Kiivas taistelu syntyi. Upseeri oli joutuun sijoittanut miehensä kunkin paikoilleen, huomaten että peräytyminen olisi sama kuin antaa hakata itsensä maahan. Parempi oli sitten myydä henkensä niin kalliista kuin suinkin. Nyt olivat preussiläiset myllyn puolustajina, ranskalaiset sen hätyyttäjinä. Äärettömän kiivas kiväärituli alkoi. Puolen tuntia kesti sitä taukoamatta. Sitten kuului jyleä pamaus ja kanuunan kuula katkaisi paksun oksan satavuotisesta jalavasta. Ranskalaisilla oli tykkiä. Patteriasta, joka oli asetettu sen kaivoksen reunalle, jossa Dominique oli ollut piilossa, ammuttiin pitkin Rocreusen suurta maantietä. Taistelu ei nyt voinut kauvan kestää.

Voi, sitä mylly-raukkaa! Kanuunankuulat lävistivät sitä kaikkialta. Puolet kattoa riistettiin pois. Kaksi seinää sortui. Varsinkin Morellen puolella oli hävitys kauhea. Häilyvistä seinistä irtaantuneet muratit riippuivat repaleina; virta vei mukanaan kaikellaisia pirstaleita, ja erästä aukosta näkyi Françoisen kammari sänkyneen, jonka valkoiset esiriput olivat kiinni vedetyt. Kaksi kanuunankuulaa perättäin sattui vanhaan myllyn pyörään, joka päästi viimeisen, valittavan huokauksen, siivet menivät virran mukana, runko romahti kasaan. Rattoisan myllyn sielu jätti siten maallisen majansa.

Nyt ryhtyivät ranskalaiset väkiryynnäkköön. Syntyi vimmattu taistelu lyönti-aseilla. Ruosteenkarvaisen taivaan katsellessa täyttyi laakso, ikään kuin murhaajaluola kuolleilla. Laajat niityt tulivat kamoittavan

näköisiksi suurine, yksinäisine puineen ja korkeine poppeleineen, jotka reunustivat niitä varjoillaan. Metsät oikealla ja vasemmalla olivat sirkusmuurien näköisiä, joiden sisällä taistelevat telmäsivät; lähteiden ja purojen lorina kuului hiljaiselta nyhykimiseltä; koko seutu oli aivan kuin hirvittävän kauhistuksen vallassa.

Françoise istui liikkumatta vajan luona, kyyristyneenä Dominiquen ruumiin viereen. Ukko Merlier oli äsken saanut surmansa pyssyn kuulasta. Nyt olivat preussiläiset lannistetut, mylly paloi, ja ranskalainen kapteeni tunkeutui ensimmäisenä pihalle. Sodan alusta alkain oli tämä hänen ensimmäinen voittonsa. Hän olikin hyvin kiihkoissaan, hän oikaisi korkeata vartaloaan ja nauroi miellyttävintä voittajan naurua. Huomattuaan Françoisen istumassa keskellä myllyn savuavia raunioita, isänsä ja puolisonsa ruumiitten välissä tylsästi tirkistelevänä eteensä, kohotti hän kohteliaasti hänelle miekkaansa ja huusi:

"Voitto! Voitto!"

TYÖNLAKKAUTUS.

I.

Aamulla kun työmiehet saapuvat tehtaaseen se onkin kylmänä, synkkänä häviön surkeudessa. Tuolla suuren huoneen perällä seisoo kone äänetönnä laihoine käsivarsineen, liikkumattomine pyörineen, se enentää siellä alakuloisuutta, tuo, jonka huokuna ja jytinä ennen tavallisesti, työssä raivoavan jättiläisen sydämmen tykönnän tavoin, elähytti koko talon.

Tehtaan isäntä astuu alas pienestä kammiostansa. Surullisella äänellä lausuu hän työmiehilleensä:

"Ystävieni, tänä päiväksi ei ole mitään työtä tilauksia ei tule enää, päin vastoin saapuu joka suunnalta peruutuksia entisistäkin, minun täytyy jäädä tavaroineni odottamaan. Juuri tämä kuukausi, joulukuu, johon minä luotin, tämä suurien töiden kuukausi muina vuosina, uhkaa nyt saattaa häviöön vankimpiakin tehtaita kaikki täytyy lakkauttaa."

Ja kun hän näki työmiesten katselevan toinen toistansa ikäänkuin peljäten, mitenkö nyt kotiin olisi palattava, peljäten huomispäivän puutetta, jatkoi hän matalalla äänellä:

"Minä en ole itsekäs oman edun katsoja, en, sen teille vannon... Minun asemani on yhtä hirvittävä, ehkäpä hirvittävämpi kuin teidän. Kahdeksan päivän kuluessa olen minä menettänyt viisikymmentä tuhatta markkaa. Minä seisautin työn tänäpäivänä siitä syystä, etten enää syvemmälle häviön kuiluun vaipuisi. Suuriin maksuihini tämän kuun 15 p. minulla ei ole penniäkään. Te näette että puhun teille ystävänä, en teiltä mitään salaa. Huomenna ehkä ovat jo oikeuden palvelijat täällä. Tämä ei ole meidän vikamme, eikö niin? Me olemme taistelleet viimeiseen saakka. Mielelläni olisin tahtonut auttaa teitä tämän huonon ajan ohitse; mutta minä en voi, itsekin olen hävinnyt mies; ei minulla ole enään elatusta muille antaa."

Sitten tarjosi hän heille kätensä. Työmiehet puristivat sitä sanaakaan sanomatta. He jäivät vielä hetkiseksi paikoilleen katselemaan, kädet nyrkissä, hyödyttömiä työkalujaan. Edellisinä aamuina jo sangen varhain viilat vinkuivat ja vasarat tahtia paukuttelivat; mutta kaikki näkyi nyt jo uinailevan vararikon pölyssä. On kaksikymmentä, on kolmekymmentä perhettä, jotka saavat seuraavalla viikolla nälkää nähdä. Muutamilla vaimoilla jotka myöskin olivat tehtaassa työskennelleet, oli kyöneleet silmissä. Miehet tahtoivat näyttäytyä vahvemmilta. He rohkasevat naisia; he sanovat, ett'ei Pariisin kaupungissa nälkään kuole.

Kun isäntä heidät jätti, ja he näkivät hänen poistuvan allapäin, kahdeksan päivän surujen painamana, ehkäpä vielä suuremman onnettomuuden uhkaamana, kuin heille tunnustanutkaan oli, vetäytyivät he yksitellen huoneen tukahuttavasta ilmasta kähisevin kurkuin, sydän kylmänä ikäänkuin pakenivat he jonkun kuolleen kammiosta. Kuollut on työ, tuo suuri, käymätön kone, jonka luuranko tuossa pimeydessä on hirvittävä.

II

Työmies on ulkona, kadulla, käytävällä. Hän on astuskellut katukäytäviä kahdeksan päivän ajan saamatta mitään työtä. Hän on käynyt talosta taloon tarjoten voimaansa, tarjoten taitoansa, tarjoten lopulta itsensä kokonaan, väliä pitämättä mihin työhön hyvänsä, vaikka kuinkakin vastenmieliseen, kuinkakin ankaraan ja surmaavaan. Joka paikassa paiskattiin portit hänen edessään kiinni.

Silloin tarjoutui hän työskentelemään puolesta palkasta. Ei sittenkään portit auenneet. Hän tekisi työtä ilmaiseksikin, ettei häntä voitaisi moittia. Tällainen on työnlakkautus, tämä pelottava seisaus, joka soittaa kuolinkelloa vinttikerroksissa asuvaisille. Äkinäinen pula on lakkauttanut kaikki työliikkeet, ja raha, ennen liikkuva raha on kadonnut.

Kahdeksan päivän kuluttua on kaikki raha loppunut. Työntekijä on tehnyt viimeisen yrityksensä ja hän palaa hitaasti, tyhjin käsin, kurjuuden masentamana. Vettä putoaa taivaasta; sinä iltana tuntuu Pariisi ropakkoineen kamalalta. Rankkasateessa hän astuu eteenpäin siitä mitään tietämättä, tuntematta muuta kuin nälkäänsä, seisattuen silloin tällöin, viipyäksensä kauvemmin matkalla. Hän nojautuu Seinevirran sillan-aituuta vasten. Pitkään kohisten juoksevat sen paisuneet vedet; valkoinen vaahto roiskuu korkealle, kohoten sillan pilaria vastaan. Yhä seisoo hän siinä nojaten, mahtava virta juoksee hänen alitsensa, luoden hänelle hurjan kutsumuksen. Kuitenkin miettii hän itseksensä, että tätä totteleminen olisi liian kurjaa, liian arkamaista ja hän lähtee astumaan.

Sade on lakannut. Kaasuliekki leimuaa juveliseppäin puotien akkunoista. Jos hän löisi rikki yhden ruudun, saisi hän yhdessä kourallisessa monivuotisen leipänsä. Ravintolan pitäjien keittiöissä valkeat sytytetään; ja valkoisten musliini-esirippujen takana hän näkee ihmisiä syömässä. Hän jouduttaa askeliansa, hän kulkee takaisin etukaupunkiin paistipuotien, makkarakauppiasten ja sokurileipurien ohitse, läpi koko mässäävän Pariisin, joka loistaa nälkäisenäkin.

Kun vaimo ja pieni tyttönen aamulla itkivät, lupasi hän heille leipää illaksi. Hän ei uskalla ennenkuin yö on saapunut, tulla heille sanomaan, että hän on valehdellut. Eteenpäin kävellessään mietiskelee hän itseksensä, mitenkä hänen kotona olisi paras esiintyä, mitä hänen olisi sanottava, että he rauhoittuisivat, olisivat kärsivälliset. He eivät kuitenkaan enää kauvemmin voi jäädä nälkää näkemään. Hän itse kyllä kokisi, mutta vaimo ja pienokainen ovat siihen liian heikot.

Yht'äkkiä pisti hänen päähänsä ruveta kerjäämään. Mutta kun joku nainen tai herra astui hänen ohitsensa ja kun hän aikoi ojentaa kätensä, niin se jäykistyi, äänensä takertui kurkkuun. Hän jäi kuin naulattuna seisomaan käytävälle, ihmiset kääntyivät takaisin luullen häntä juopuneeksi, nähdessään hänen nälästä hurjistuneet kasvonsa.

III.

Työmiehen vaimo astuu auringon laskiessa portin kynnykselle jättäen pienoisensa ylös nukkumaan. Vaimo on aivan laihtunut; hän on puettu karttuunihameeseen. Hampaansa tärisevät hänen seistessään tuossa kadulla kylmässä tuulessa.

Hänellä ei ole kotona enää mitään, kaikki on hän kantanut panttilaitokseen. Kahdeksan työtöntä päivää riittävät kyllä tyhjentämään talon. Eilen myi hän verkakauppiaille viimeisen kourallisen villoja päänalusestaan; nyt on jo alustakin myyty, ei ole enää jällellä kuin lakana. Sen hän on ripustanut akkunan eteen, estääkseen ilman henkeä sisälle pääsemästä, sillä pienokaisella oli kova hinku.

Miehellensä mitään ilmoittamatta on hänkin puuhannut puolestansa. Mutta työnseisautus on ankarammin kohdannut vaimoja kuin miehiä. Porteille on keräytynyt onnettomia vaimoja, joiden hän kuulee kaiken yötä siinä nyyhkivän. Hän kohtasi erään käytävän kulmassa yhden nojallaan seisomassa; toinen on kuollut; toinen taas tietymättömiin kadonnut.

Onneksi on hänellä hyvä mies, puoliso, joka ei ole juoppo. Heiltä ei mukavuuksiakaan puuttuisi, jollei tuollaiset työttömät ajat olisi saattanut heitä puille paljaille. Hänellä ei enään ole luottamusta missään: hän on velkaa leipurille, maustekauppiaille, hedelmäin myyjälle, eikä hän enään uskalla edes heidän puotiensa ohitse kulkea. Jälkeen puolisen lähti hän sisarensa luokse lainatakseen häneltä parikymmentä penniä; mutta hän tapasi täälläkin sellaisen surkeuden, että hän sanaakaan sanomatta purskahti itkemään, ja sitten he kumpainenkin, sisarensa ja hän, yhdessä itkivät pitkän ajan. Lähtiessään vihdoinkin,

lupasi hän sisarellensa toimittaa kappaleen leipää, jos hänen miehensä jotakin muassaan toisi.

Mutta miestä ei kuulu. Vettä sataa ja hän pakenee portin suojaan; suuret vesipisararat räiskyvät hänen jaloissaan; veden vihma tunkeutuu hänen ohukaisen hameensa läpitse. Silloin valtaa hänet kärsimättömyys; hän lähtee rankkasateesta huolimatta kulkemaan. Hän menee ihan kadun päähän, nähdäkseen eikö jo tulisi se, jota hän odotti, ehkä tuolla etäällä viertotiellä. Ja kun hän palaa, on hän läpimärkä. Käsillään pyyhkii hän hiuksiansa, koettaen niitä kuivata. Kärsivällisesti rupee hän vielä odottamaan ja lyhyet kuumeen väreet käyvät läpitse hänen ruumiinsa.

Edestakaisin kulkevat ihmiset tuuppivat häntä kyynärpäillään. Hän tekeytyy niin pieneksi kuin mahdollista, ettei olisi kenenkään tiellä. Häntä katsotaan tarkoin silmiin; hänen hengityksensä on kuuma, hänen kurkkuansa kirveltää. Koko Pariisi epäilee häntä, katu ropakkoineen, sen kirkkaat valot, eteenpäin pyörivät vaunut, kaikki näyttävät takertuvan häneen ja tahtovan heittää hänet katu-ojaan. Hänen on nälkä, hän on jokaisen tiellä. Tuossa vastapäätä on leipuripuoti ja hän ajattelee pienokaistansa, joka nukkuu kotona.

Vihdoin kun puolisonsa viimeinkin ilmestyy, vetelehtien raukkamaisesti rakennuksia pitkin, hän syöksyy äkkiä tämän eteen, luo häneen tuskallisen silmäyksen.

"Oletko saanut mitään!" songertaa hän.

Mies mitään vastaamatta, painaa päänsä alas. Vaimo silloin ensiksi läksi liikkeelle, kasvoillansa kuoleman kalpeus.

IV.

Kotona pienokainen ei nukukaan. Tyttönen on herännyt, hän haaveksii, edessänsä kynttilän patkä, joka yhdellä pöydän kulmalla sammumistansa tekee. Eikä käsittää voi, mitä hirvittävää ja sydäntä särkevää ilmaantuu tämän seitsen-vuotisen olennon kasvoissa, jotka ovat vakavat ja surkastuneet kuin täysikasvuisen naisen kasvot.

Hän on istunut arkun kannelle, joka on hänen makuupaikkansa. Hänen alastomat jalkansa riippuvat vapisten; hänen nukun kaltaiset kätensä kokoavat suonenedon tapaisesti rintansa suojaksi niitä riekaleita, joita hänellä on verhonansa. Siellä tuntee hän omituisen polton, tulen, jonka hän tahtosi sammuttaa. Hän uneksii.

Ei milloinkaan ole hänellä ollut mitään leikkikaluja. Hän ei voi käydä kouluakaan, sillä hänellä ei ole jalkineita. Hän muistelee miten äitinsä hänet pienempänä vei auringon paisteeseen. Mutta siitä on pitkä aika. Heidän täytyi muuttaa; ja tuntuupa hänestä ikäänkuin senjälkeen joku kylmä vihuri talossa aina riehuisi. Sitten hän ei enää ole ollut tyytyväinen; aina on hän kärsinyt nälkää.

Tämä asia, jota haaveksimaan hän on vaipunut, on liian syvälinen hänen käsittääksensä. Koko maailmako siis on nälässä? Hän on kuitenkin koettanut siihen tottua, mutta ei ole voinut. Hän arveli olevansa siksi liian pieni, täytyy kai olla suuri voidaksensa sitä kärsiä. Epäilemättä hänen äitinsä tietää tämän asian, jota lapsilta salataan. Jos hän uskaltaisi, kysyisi hän äidiltänsä, kuka meidät on tänne maailmaan saattanut ainoastaan nälkää näkemään.

Heidän luonansa on niin ikävä! Hän katselee akkunaa, jossa lakana häilyi, paljaita seiniä, jalattomia huonekaluja, kaikkea sitä kurjuutta vinttikerroksessa, jonka työnlakkautus oli toivottomaksi saattanut. Tietämättömyydessään luuli hän uneksineensa lämpöisistä huoneista, kauniine, loistavine esineineen; hän sulki silmänsä tätä uudestaan nähdäkseen; ja kynttilän valo hänen heikontuneiden silmäluomiensa läpitse tuntui kirkkaalta kullan hohteelta, johon hänen teki mieli tunkeutua. Mutta tuuli vinkui ja ikkunasta kävi niin kova ilman henki, että häntä äkisti rupeesi yskittämään. Hänen silmänsä vuotivat kyyneleitä.

Ennen muinoin hän pelkäsi kun hänet aivan yksinään jätettiin, nyt hän siitä ei tiedä enää, hänelle on kaikki yhden tekevää. Kun ei sitten eilisen ole mitään syöty, arvelee hän äitinsä menneen leipää hakemaan. Ja tämä ajatus häntä hurmaa. Sitten hän leikkelisi leipänsä aivan pieniin palasiin ja ottaisi niistä vitkalleen yhden kerrallaan. Hän leikittelisikin leipänsä kanssa.

Äiti tuli kotiin, isä sulki oven. Pienokainen katseli suuresti kummastellen heidän molempain käsiin. Ja kun eivät he hetkisen kuluessa sanaakaan lausuneet, kertoi hän valittavalla äänellä:

— "Minun on nälkä, minun on nälkä."

Isä vaipui, pää käsien välissä, pimeään nurkkaan, siihen hän jäi murtuneena, olkapäät vavahdellen ankarain, äänettömään nyhykimisien vaikutuksesta. Kyyneliään tukahuttaen alkoi äiti nukuttaa lastansa, hän peitteli sitä kaikilla vaatteilla, mitä tuvassa oli, käski lapsen olemaan viisaan ja nukkumaan. Mutta lapsi, jonka hampaat vilusta helisivät ja joka tuntee tulen rinnassansa ankarammin polttavan, muuttuu sangen uskaliaaksi. Hän tarttuu äitinsä kaulaan, kysyy sitten hiljaa:

— "Sano, äiti, miksi meillä oikeastaan on nälkä?"

Neljä päivää Jean Gourdonin elämästä.

I.

Kevät.

Eräänä päivänä, kello viiden aikaan aamusella paistoi aurinko rattoisasti pieneen huoneeseeni, setäni Lazaren luona, joka oli kirkkoherra Dourguesin kylässä. Muuan leveä, keltainen auringon säde kohtasi suljettuja silmäluomiani ja herätti minut.

Kalkilla valkoiseksi rapattu kammarini, valko-puisine huonekaluineen, oli niin iloisen ja viehättävän näköinen. Minä asetuin ikkunaan katselemaan Durance-virtaa, joka juoksi siinä niin laajana tumman viheriän laakson keskellä. Raittiit tuulahdukset hyväilivät kasvojani, virran lorina ja puitten suhina tuntui kutsuvan minua.

Avasin hiljaa oveni. Ulos tullakseni täytyi minun käydä setäni huoneen lävitse. Hiivin varpaillani eteenpäin, peljäten että paksujen anturaini narina herättäisi tuon arvoisan vanhuksen, joka nukkui vielä hymy huulilla. Minä vapisin, kuullessani kirkosta Angelus-kellojen äänen. Lazare setä oli muutaman päivää seurannut minua kaikkialla, surullisen ja huolestuneen näköisenä. Hän olisi luultavasti estänyt minua menemästä alas joen rannalle ja paneutumasta siellä pitkäkseni rantapajujen alle nähdäkseni edes vilahduksen pitkästä, ruskeasta Babetista, joka oli aivan kuin uuden kevään minulle synnyttämä.

Mutta setäni nukkui sikeästi. Minulla oli hiukan omantunnon vaivoja pettäessäni häntä ja hiipiessäni näin pakoon. Pysähdyin hetkiseksi katselemaan hänen tyyniä kasvojaan, jotka lepo oli tehnyt vieläkin lempeämmiksi. Liikutuksella muistin sitä päivää, jona hän tuli noutamaan minua tuosta kylmästä, hyljätystä kodista, josta äitini ruumissaatto oli äskettäin lähtenyt. Niin paljon lempeyttä, niin monta uhrausta, niin monta viisasta neuvoa oli hän minulle sitten sen ajan tuhlannut! Hän oli antanut minulle tieteensä, hyvyytensä, koko älynsä ja koko sydämensä.

Hetkisen teki mieleni huutamaan hänelle: "Nouskaa, Lazare setä! menkäämme yhdessä kävelylle tuonne lehtokujalle Durancen rannalla, jota te niin rakastatte. Raitis ilma ja aamu-aurinko virkistävät teitä. Palattua saatte nähdä mikä oivallinen ruokahalu teillä on!"

Mutta Babet, joka tulisi rannalle puettuna valkoisiin aamuvaatteisinsa ja jota minä en sitten saisikaan nähdä! Kun setä olisi saapuvilla täytyisi minun katsella maahan. Olisi niin hauskaa loikoa vatsallaan pehmeässä ruohossa pajujen alla! Minua rupesi hervostuttamaan ja hiljakseen, lyhyin askelin, pidättäen hengitystäni, saavuin ovelle. Astuin alas rappusista ja aloin juosta kuin hullu tuona kauniina, kirkkaana kevät aamuna.

Taivaan ranta oli aivan valkoinen, siellä täällä vaan näkyi hienon hienoja sinisiä ja ruusunpunaisia väreitä. Vaalea aurinko loisti juuri kuin hopealamppu, josta säteet valosateena levisivät Durance virtaan. Ja leveä, pehmeä virta oikoilihe laiskana punaisella hiekalla laakson toisesta päästä toiseen, aivan kuin sula metallijuova. Lännessä näkyi jono mataloita, hammasmaisia kunnaita sinipunaisina vasten vaaleata taivasta.

Kymmenen vuotta olin asunut tässä syrjäisessä maailman nurkassa. Kuinka monta kertaa Lazare setä oli odottanut minua latinan tunnille! Tuo kunnan vanhus tahtoi tehdä minusta oppineen miehen. Ukon odottaessa kuljeskelin minä Durancen toisella puolen, etsiskelin harakan pesiä tai löysin jonkun vuoren kukkulan, jolle en vielä ollut kiivennyt. Kun tulin kotiin sain nuhteita kovasti, latina oli unohtunut, setä parka torui minua kun olin repinyt rikki housuni ja häntä kauhistutti nähdessään joskus ihonkin alta

olevan rikki. Laakso oli minun omani, minun yksinään; minä olin valloittanut sen jaloillani, minä olin sen oikea omistaja ystävyiden oikeudella. Ja tämä pieni osa virrasta, nämä kaksi penikulmaa Durancea, kuinka minä niitä rakastin, kuinka hyvin me ymmärsimme toisiamme! Minä tunsin rakkaan virtani kaikki oikut, sen vihan puuskat, sen hymyilyt, sen eri muodot kunakin päivän hetkenä.

Kun mainittuna aamuna tulin alas rannalle, oli vesi melkein häikäisevän valkoinen ja kirkas. Koskaan ennen en ollut nähnyt sitä niin iloisen näköisenä. Minä hiivin nopeasti alas pajujen alle eräisen avonaiseen paikkaan, jossa aurinko paistoi tummalle ruoholle. Siellä laskeusin pitkäkseen vatsalleni, kuunnellen tarkasti ja katsellen oksien välistä polulle, jota myöten Babetin piti tulla.

"Lazare setä varmaankin nukkuu sikeästi!" ajattelin minä.

Ja minä oikaisin itseni koko pituudelleni nurmelle. Aurinko lämmitti selkääni kuumilla säteillään, samalla kun rintani pysyi aivan viileänä tuoreessa ruohossa.

Oletteko milloinkaan katsellut ruohostoon aivan läheltä, silmät kiinni ruohon korsissa? Babetia odottaessani tarkastelin minä erästä ruohomätästä, joka oli pieni maailma itsekseen. Siellä löytyi katuja, kujia, toria, kokonaisia kaupunkia. Syvimmällä erotin minä ainoastaan tumman varjon, jossa edellisen kevään lehdet suruissaan mätänivät; siitä kohosi hienoja korsia tuhansissa somissa mutkissa ja koukuissa muodostaen heikkoja pylväsriviä, kirkkoja ja aarniometsiä. Minä näin kaksi laihaa hyönteistä kävelevän edestakaisin tuossa sekasotkussa; ne raukat olivat varmaankin eksyneet, sillä ne kiiruhtivat pylväskäytävästä toiseen, kadulta kadulle, huolestuneen ja peljästyneen näköisinä.

Samassa katsoin ylös ja näin edempänä polulla Babetin valkoisen hameen esiintyvän vasten tummaa maanpintaa. Minä tunsin hänen harmaan, sinikukkaisen karttuuni hameensa. Minä ryömin syvemmälle ruohoon ja tunsin sydämeni tykkivän kovasti maata vasten, niin kovasti, että se melkein kohotti minua ylös joka tykytyksellä. Rintaani poltti nyt, en enää tuntenut kasteen viileätä tuoreutta.

Tyttö lähestyi nopeasti. Hänen hameensa häilyivät pitkin maata niin somasti, niin ihastuttavasti. Minä näin hänen alhaalta koko pituudessaan, kaikessa onnellisessa suloudessaan. Hän ei tietänyt minun loikovan pajujen alla; hän käveli iloisena eteenpäin, hän juoksi huolimatta tuulesta, joka kohotti hiukan yhtä hänen hameensa liuskaa. Minä erotin hänen sukkelaan teputtelevat jalkansa ja käteni suuruisen liuskan hänen valkeista sukistaan, ja minä punastuin suloisesti, vaan samalla tuskallisesti hämmästyneenä.

Silloin en nähnyt enää mitään, en Durancea, en pajuja, en kirkasta taivasta. Mitä huolin minä nyt laaksosta! Se ei ollut enää minun hyvä ystäväni, minä olin aivan kylmä sen suruille ja sen iloilille. Mitä huolin minä enää entisistä tovereistani, kivistä ja puista tuolla kunnailta. Virta saisi vallan kernaasti juosta tiehensä, jos tahtois, minä en sitä olisi surrut.

Ja kevät, mitä välitin minä keväästä? Jos se olisi kadonnut ja vienyt mukanaan selkääni paahtavan auringon, kirkkaine sateineen, viheriät lehdot ja koko tuon kauniin kevät aamun, niin olisin sittenkin ihastuneena jäänyt katselemaan Babetia, kun hän häilyvin hamein juoksi alas tietä myöten. Sillä Babet oli sydämessäni ottanut laakson sijan, Babet oli kevät. Minä en ollut koskaan puhutellut häntä. Me punastuimme molemmat tavatessamme toisiamme kirkossa. Olisin voinut vannoa että hän kammoksui minua.

Hän jutteli nyt muutaman minuutin pesijättärien kanssa. Hänen herttainen naurunsa tunkeutui minun luokseni saakka, sekoitettuna Durance virran mahtavan äänen kanssa. Sitten kumartui hän ottaakseen hiukan vettä käteensä; mutta rantaääräs oli korkea, Babet oli vähällä luistaa jokeen ja hänen täytyi pitää ruohosta kiinni.

Minua väritytti. Nousin äkkiä ylös ja juoksin epäilemättä, punastumatta tytön luokse. Hän katsoi minuun peljästyneenä, mutta hymyili sitten. Minä kumarruin alas ja olin vähällä pudota, mutta onnistuin kuitenkin, puristamalla sormeni kovasti yhteen, saamaan oikean käteni vettä täynnä. Sitten ojensin Babetille tämän uudenaikaisen astian ja tarjosin hänelle juoda.

Pesijättäret nauroivat. Hämillään ei Babet uskaltanut juoda, vaan käänsi epäillen päänsä puoleksi pois. Vihdoin teki hän ratkaisevan päätöksen ja läheni huulillaan sormieni päitä; mutta hän oli viivytellyt liian kauvan, vesi oli juossut pois. Hän rupesi nauramaan. Hän tuli jälleen lapseksi ja minä huomasin että hän piti minua pilanansa.

Olin kovasti hämilläni. Kumarruin uudelleen. Tällä kertaa otin vettä molempiin käsiini ja kiiruhdin viemään niitä Babetin huulille. Hän joi ja minä tunsin hänen aran suutelonsa nousevan käsivarsiani myöten aina rintaani asti, täyttävän sen lämmöllä.

"Setä varmaankin nukkuu makeasti!" sanoin hiljaa itsekseni.

Samassa huomasi mustan varjon vieressäni, ja kun käännyin ympäri, näin Lazare sedän itse seisovan muutaman askeleen päässä ja katselevan Babetia ja minua huolestuneen näköisenä. Hänen kaapunsa näytti aivan valkoiselta auringon paisteessa ja hänen katseensa oli niin moittiva että minun teki mieleni itkemään.

Babet peljästyivät kovasti. Hän punastui ja kiiruhti pois mutisten: "Kiitoksia, Jean herra, paljon kiitoksia."

Minä pyyhin kastuneita käsiäni ja seisoin hämilläni ja liikkumatonna Lazare sedän edessä.

Tuo kunnan ukko seiso siinä käsivarret ristissä ja katseli Babetia, joka juoksi polkua myöten pois, taaksensa katsomatta. Kun hän oli kadonnut pensas-aidan taakse, loi setä silmänsä minuun ja minä huomasi surullisen hymyn hänen ystävällisillä kasvoillaan.

"Jean", sanoi hän, "menkäämme suureen lehtokäytävään. Aamiainen ei ole vielä valmis, meillä on vielä puolituntia aikaa." Hän alkoi käydä eteenpäin tavallisilla, hiukan raskailla askelillaan, väistäen kasteista ruohoa. Hänen kauhtanansa laahasi jälestä hiekalla ja kahisi joka liikkeellä, minkä hän teki. Hänellä oli rukouskirja kainalossa, mutta hän oli unohtanut aamulukunsa ja käveli pää kumarassa, ajatuksissaan ja sanaakaan sanomatta. Hänen äänettömyytensä lannisti minut aivan. Hän oli muutoin tavallisesti puhelias. Joka askeleella tulin minä levottomammaksi. Hän oli varmaankin nähnyt kun minä annoin Babetille vettä juoda. Ja mikä näky, suuri Jumala! Nuori tyttö, joka nauraen ja punastuen suuteli minun sormieni päitä, ja minä, seisoen varpaillani kädet ojennettuina, hiukan kumartuneena ikäänkuin syleilläkseen häntä. Nyt vasta näytti tekoni minusta hirveän uskaliaalta. Koko häveliäisyyteni ja arkuuteni palasi jälleen. Minä ihmettelin kuinka olin uskaltanut antaa suudella sormiani sillä tavoin.

Ja Lazare setä, joka ei puhunut sanaakaan, vaan joka yhä käveli vitkaan edelläni, luomatta ainoatakaan silmäystä rakkaihin, vanhoihin puihinsa! Hän valmistti varmaankin rangaistussaan minulle. Hän vei minut suureen lehtokäytävään ainoastaan saadakseen oikein torua minua. Se ei suinkaan loppuisi vähemmässä kuin tunnissa, aamiainen jäätyisi, enkä minä pääsisikään palaamaan rannalle uinailemaan noista herttaisista palohaavoista, joita Babetin huulet olivat käsiini jättäneet.

Me olimme suuressa lehtokujassa. Tämä oli pitkä sekä leveä, ja kulki pitkin joen rantaa; kahden puolen käytävää kasvoi suunnattomia tammia, haljenneine runkoineen ja laajalle levinneine oksineen. Hieno ruoho oli ikäänkuin mattona puitten alla ja aurinko, joka paistoi oksien lävitse, kutoi kultakirjailuja tälle matolle. Kaikkialla ympärillä näkyi vaalean vihəriäisiä niittyjä.

Kääntymättä, käyntiään muuttamatta, käveli setä lehtokujan päähän asti. Siellä hän pysähtyi ja minä pysyttelin hänen vieressään, käsittäen että tuo peljätty hetki nyt oli tullut. Joki teki tässä äkkinäisen mutkan; eräs matala muuri muodosti lehtokujan tällä kohden jonkunlaiseksi penkereeksi. Tästä varjoisasta paikasta voi nähdä kauvas valoisaan laaksoon. Maisema laajeni edessämme useita penikulmia avaralle. Aurinko kohosi ylemmä taivaalle; aamuiset hopeasäteet muuttuivat kultavirroiksi; taivaanranta, pitkin mataloita kunnaita, oli sokaisevan kirkas, koko laakso oli ikäänkuin tulipalon hohteen valaisema.

Hetkisen vaiti oltua kääntyi Lazare setä minuun.

"Hyvä Jumala, nyt se alkaa!" ajattelin minä ja painoin pääni alas. Laajalla käden liikkeellä osoitti setä minulle laaksoa ja lausui sitten, itseään oikaisten, hitaasti:

"Katso, Jean, tämä on kevät. Maa riemuitsee, poikani, ja minä olen tuonut sinut tänne, tämän valoisan kentän luo näyttääkseni sinulle uuden vuodenajan ensi hymyilyn. Katso, mikä loisto, mikä suloisuus! Maisemasta kohoaa vieroja tuoksuja, jotka elähyttävään tuulahdusten tavoin koskevat kasvojamme."

Hän vaikeni ja näytti unelmiin vaipuneelta. Minä katsahdin kummastuneena ylös ja aloin hengittää keveämmin. Tuohan ei kuulunut ollenkaan rangaistussaanalta.

"Nyt on kaunis aamu", jatkoi hän, "nuorison aamu. Sinun kahdeksantoista ikävuottasi viihtyvät niin hyvin tuossa vihannuudessa, joka on korkeintaan kahdeksantoista päivää vanha. Kaikki on loistavata ja tuoksuavaa, eikö niin? Laakso näyttää sinusta maailman suloisimmalta paikalta, joki on siellä antaakseen sinulle viileyttä, puut lainatakseen sinulle varjojaan, koko maisema puhuakseen sinulle lemmeä, yksin taivaskin valaistakseen tuota näköalaa, johon sinä luot toivon ja kaipauksen kysyviä katseita. Kevät on sinun ikäsiäsi nuorukaisia varten. Se opettaa kuinka teidän tulee tarjota nuorille tytöille juoda."

Pääni painui uudelleen alas. Lazare setä oli siis kuitenkin nähnyt minut.

"Minun kaltaiseni vanhus", jatkoi hän, "tietää kovaksi onneksi, mitä kevään suloudesta on

ajattelu. Minä, Jean raukkani, rakastan Durance virtaa sentähden että se kostuttaa noita niittyjä, ja sentähden että koko laakson elämä, riippuu siitä. Minä rakastan noita nuoria lehtiä sentähden että ne ennustavat kesän ja syksyn hedelmiä. Minä rakastan, tuota taivasta sentähden että se on hyvä meitä kohtaan, sentähden että sen lämpö jouduttaa maan hedelmällisyyttä. Minä olen aikonut kaikessa tapauksessa puhua sinulle tästä joskus; mielestäni on paras tehdä se nyt, tänä aamuhetkenä. Kevät itse opettaa sinulle sen. Maa on suuri työhuone, jossa ei koskaan pidetä vapaata maanantaita. Katso tuota kukkaa jalkaimme juuressa; sinä huomaat ainoastaan sen hyvän lemun, minä huomaan siinä työn; se täyttää tarkoituksensa synnyttämällä osansa uudesta elämästä, pienen mustan siemenen, joka työskentelee vuorostaan taas ensi keväänä. Ja nyt, katso tätä laajaa näköalaa. Kaikki tämä on ainoastaan uudestaan synnyttämisen iloa. Maisema hymyilee sentähden että se uudelleen aloittaa ikuista työtään. Kuuletko kuinka kiivaasti se hengittää kiireessä toimeensa? Lehdet huokaavat, kukat kiiruhtavat, vilja kasvaa yhä korkeammaksi; kaikki kasvit, kaikki ruohot kilpailevat siitä ken nopeimmin valmistuisi; elähtävä vesi, joki, on apuna yhteisessä työssä, ja nuoren, taivaalle kohoavan auringon tehtävänä on levittää iloa työntekijäin ijaiseen toimeen."

Tässä setä pakoitti minut katsomaan häntä kasvoihin. Hän lopetti seuraavasti: "Jean, sinä kuulet mitä ystäväs kevat sinulle sanoo. Se on nuoruus, mutta se valmistaa miehuuden ikää; sen kirkas hymyily on ainoastaan työn iloa. Kesä on tuleva voimakas, syksy rikas, sillä kevät laulelee paraikaa, rohkeasti tehtäväänsä täyttäessään."

Minä tulin hyvin hämilleni. Ymmärsin Lazare sedän tarkoituksen. Hän piti minulle sittenkin rangaistussaan, jossa hän suoraan sanoi minulle, että minä olin laiskuri ja että työnteon aika jo oli tullut.

Setä näkyi olevan yhtä hämillään kuin minäkin. Hetkisen epäiltyään sanoi hän hiukan tavoitellen. "Jean, sinä olet tehnyt väärin kun et ole kertonut minulle kaikkea... Koska sinä rakastat Babetia ja Babet rakastaa sinua..."

"Babet rakastaa minua!" huudahdin minä.

Setä näytti tyytymättömältä.

"No, anna minun puhua loppuun asti. Minä en tarvitse mitään uutta tunnustusta... Hän on itse tunnustanut sen minulle."

"Hän on tunnustanut sen! Hän on tunnustanut sen!" Ja minä lankesin kiivaasti Lazare sedän kaulaan.

"Oi, mikä onni!" lisäsin minä. "En ole koskaan puhunut hänen kanssaan, sen vakuutan... Hän on kertonut sen teille ripissä, eikö niin?... En koskaan olisi uskaltanut kysyä häneltä jos hän rakastaa minua, en koskaan olisi saanut sitä tietää... Oi, kuinka kiitän teitä!"

Lazare setä punastui kovasti. Hän huomasi olleensa varomaton. Hän oli luullut ettei tämä ollut ensimmäinen kohtaukseni tytön kanssa, ja siten antoi hän minulle varmuuden siitä, jota en ollut vielä uskaltanut toivoakaan. Nyt oli hän vaiti, ja minä sen sijaan puhuin taukoamatta.

"Minä ymmärrän kaikki", jatkoin minä. "Teillä on oikein, minun pitää tehdä työtä voittaakseni Babetin. Mutta te saatte nähdä kuinka vankka minusta tulee... Oi, kuinka te olette hyvä, Lazare setä, ja kuinka hyvin te puhutte! Minä kuulen kevään puheen; minäkin tahdon saada voimakkaan kesän, rikkaan syksyn. Kuinka tässä on kaunista, tästä näkyy koko laakso; minä olen yhtä nuori kuin se, minä tunnen itsessäni nuoruuden, joka tahtoo saada toimittaa tehtävänsä..."

Setä tynnytti minua.

"Hyvä, hyvä, Jean", sanoi hän. "Olen kauvan toivonut saavani tehdä sinusta papin, ja ainoastaan sen vuoksi olen tahtonut opettaa sinulle kaikki, mitä tiedän. Mutta se minkä aamulla rannalla näin, pakoittaa minut ainiaaksi luopumaan rakkaimmasta unelmastani. Taivas määrää kohtaloistamme. Sinun tulee rakastaa Jumalaa toisella tavoin... Sinä et voi enää jäädä tänne meidän kyläämme, ja minä tahdon ett'et palaa tänne ennenkuin ijan ja työn vakaannuttamana. Olen valinnut sinulle kirjanpainajan toimen; tietosi ovat sinulle siinä apuna. Eräs ystäväni, kirjanpainaja Grenoblessa, odottaa sinua ensi maanantaina."

Eräs ajatus saattoi minut äkkiä levottomaksi.

"Ja, saanko palattuani naida Babetin?" kysyin minä. Setä hymyili hieman ja vastasi vältellen.

"Kaikki muu riippuu taivaan tahdosta."

"Te olette taivas, ja minä luotan teidän hyvyyteenne. Oi, setä, tehkää niin, ettei Babet unohda minua. Minä teen työtä häntä varten."

Silloin osoitti Lazare setä uudelleen laaksoa, jota kuumat, kultaiset säteet yhä enemmän valaisivat.

"Kas siellä on toivo", sanoi hän. "Älä ole niin vanha kuin minä, Jean. Unohda minun saarnani, ole niinkuin tämä seutu. Se ei ajattele syksyä, se hymyilee vaan hetken ilosta ja tekee työtä huolettomana, rohkeana. Se toivoo."

Ja me palasimme hiljaksiin pappilaan, kävelen nyt jo kuivassa ruohossa ja puhellen liikutettuina läheisestä erostamme. Aamiainen oli kylmä, niinkuin olin arvannut, mutta siitä en minä välittänyt. Kyyneleet tulivat silmiini joka kerta kun katsahdin Lazare setää. Ja Babetia muistellesani tykki sydämmeni niin että olin tukehtua.

Minä en muista, mitä tein lopun päivää. Luulen että menin loikomaan pajuuni alle rannalla. Sedällä oli oikein, maa teki työtä. Kun asetin korvani maata vasten, luulin kuulevani alituista jyskettä. Loikoilin ruohossa aina iltaan asti, uneksien työteliästä elämästä Babetin ja Lazare sedän kanssa. Maan voimakas nuoruus tunkeusi rintaani, jota nojasin yhteistä äitiämme vastaan ja minä kuvittelin tuntikausia mielessäni olevani yksi noista vankoista pajuista ympärilläni. Päivällisillä en voinut syödä mitään. Setä ymmärsi luultavasti, mitä ajatuksia mielessäni liikkui, sillä hän ei ollut huomaavinaanakaan huonoa ruokahaluani. Heti pöydästä noustuani kiiruhdin jälleen ulos raitista ilmaa hengittämään.

Raitis tuuli kohosi virrasta, jonka kumea ääni kuului kauvas. Taivas loisti himmeänä. Laakso oli varjojen peittämä ikäänkuin tyyni, läpinäkyvä, ääretön meri. Ilmassa kuului epämääräisiä ääniä, jonkunlaista kiihkoisata värinää, ikäänkuin suurten siipien voimakasta lyöntiä. Väkevät tuoksut sekaantuivat ruohon raittiisen hajuun.

Olin lähtenyt ulos tavatakseni Babetia; minä tiesin että hän meni joka ilta pappilaan ja asetuin odottamaan häntä pensas-aidan taakse. En ollut enää ujo niinkuin aamulla; pidin aivan luonnollisena odottaa häntä siinä, kun hän kerran rakasti minua ja kun minun piti kertoa hänelle matkastani.

Nähdessäni hänen vaalean pukunsa tuona valoisana iltana, hiivin minä kuulumattomin askelin esille. Sitten kuiskasin hiljaa:

"Babet, Babet, minä olen täällä."

Hän ei ensin tuntenut minua ja vavahti säikähtyneenä. Mutta tunnettuaan minut, näytti hän, minun ihmeekseni, vieläkin peljästyneemmältä.

"Tekö se olette, Jean herra?" sanoi hän. "Mitä teette täällä? Mitä tahdotte?"

Olin aivan lähellä häntä ja tartuin hänen käteensä.

"Rakastattehan te minua, eikö niin?"

"Minä! kuka on teille sen sanonut?"

"Lazare setä."

Babet tuli hämillen. Hänen kätensä alkoi vapista minun kädessäni. Hän aikoi paeta, vaan minä tartuin hänen toiseenkin käteensä. Me seisomme vastakkain eräässä pensas-aidan syvennyksessä, ja minä tunsin Babetin lämpimän, läähättävän hengityksen kasvoillani. Ympärillämme vallitsi yön viileys ja väräjävä hiljaisuus.

"Minä en tiedä", sopersi tyttö, "sitä en ole koskaan sanonut... Herra pastori on kuullut väärin... Armahtakaa, päästäkää minut, minulla on kiire."

"Ei, ei", sanoin minä "minä tahdon että te tiedätte minun lähtevän huomenna matkalle, ja teidän tulee luvata aina rakastaa minua."

"Te matkustatte huomenna!"

Oi, kuinka suloiselta tämä huudahtus sointui korvissani, ja kuinka hellästi Babet sen lausui! Luulen vieläkin kuulevani hänen äänensä, täynnä surua ja rakkautta.

"Näette kyllä", huudahdin minä vuorostani, "että Lazare setä on puhunut totta. Sitäpaitsi ei hän valehtele koskaan. Te rakastatte minua, te rakastatte minua, Babet! Teidän huulenne uskoivat sen aivan hiljaa aamulla minun sormilleni."

Me istuuduimme pensas-aidan viereen. Muistissani on säilynyt tämä ensimmäinen rakkauden keskusteluni, puhtaassa viattomuudessaan. Babet kuunteli minua kuin pieni sisar. Hän ei enää peljännyt, vaan uskoi minulle rakkautensa historian. Ja sitten tuli juhlallisia valoja, teeskentelemättömiä tunnustuksia, tulevaisuuden tuumia loppumattomiin asti. Hän vannoi ettei koskaan menisi naimisiin

kenenkään muun kanssa kuin minun; minä vannoin ansaitsevani hänen kätensä työlläni ja rakkaudellani. Aidan takana lauloi sirkka kehoittavaa lauluaan, ja koko hämärässä kuiskaileva laakso kuunteli ilolla meidän lemmen puheitamme.

Me erosimme, unhottaen syleillä toisiamme.

Kun jälleen palasin pieneen huoneeseeni, tuntui minusta, kuin olisin lähtenyt sieltä ainakin jo vuosi takaperin. Tämä niin lyhyt päivä tuntui minusta ikuiselta onnellisuudessaan. Se oli minun kevät päiväni, suloisin, tuoksurikkain elämässäni, päivä, jonka muisto vielä tänäänkin on ikäänkuin etäinen, surumielinen kaiku nuoruuteni keväästä.

II.

Kesä.

Herätessäni sinä päivänä noin kello kolmen aikaan aamulla, makasin kovalla maalla, väsymyksen runtelemana ja kasvot hiessä. Kuuma ja raskas heinäkuun yö painoi rintaani.

Ympärillä nukkuivat toverini päällystakkeihinsa kääriytyneinä; he olivat ikäänkuin mustia pilkkuja harmaalla maalla, ja koko tuo synkkä kenttä huokui; luulin kuulevani nukkuvan ihmisjoukon voimakkaan hengityksen. Epäselviä ääniä, hevosten hirnumista, aseitten kalinata, kuului väräjävässä hiljaisuudessa.

Puoliyön aikaan oli armeija pysähtynyt ja me olimme saaneet käskyn käydä maata ja nukkua. Kolme päivää olimme marssineet, auringon polttamina, pölyn sokaisemina. Vihollinen oli vihdoinkin edessämme tuolla kukkuloilla, taivaanrannalla. Päivän valjetessa piti ratkaiseva tappelu tapahtuman.

Olin aivan uuvuksissa. Kolme tuntia olin maannut aivan kuin muserrettuna, hengittämättä, uneksimatta. Liiallinen väsymys oli herättänyt minut. Nyt, maatessani selälläni, silmät avoinna, ajattelin, katsellen yöhön, tuota tappelua, tuota murhaamista, jota nouseva aurinko tulisi valaisemaan. Enemmän kuin kuusi vuotta olin jokaisessa tappelussa ensi laukauksella sanonut jäähyväiset rakkaille omaisilleni, Babetille ja Lazare sedälle. Ja nyt, tuskin kuukausi ennen vapaudustani sotapalveluksesta, täytyi minun sanoa vielä kerran jäähyväiset ja tällä kertaa kenties ijäksi!

Sitten ajatukseni lieventyivät. Suljetuin silmin näin Babetin ja Lazare sedän. Kuinka kauvan sitte jo oli kun heitä viimeksi syleilin! Muistin sen päivän, jolloin erosimme; setä itki köyhyyttään, joka pakoitti hänet antamaan minun matkustaa sillä tavoin, ja Babet vannoi minulle illalla, odottavansa minua, ei koskaan rakastavansa muita kuin minua. Minun oli täytynyt jättää kaikki, isäntäni Grenoblessa, ystäväni Dourguesissa. Pitkien väliaikain jälkeen sain muutamia kirjeitä, joista näin että minua yhä vielä rakastettiin, että onni odotti minua rakkaassa laaksossani. Ja minun täytyi tapella, piti antaa tappaa itseni!

Minä rupesin uneksimaan kotiin tulosta. Minä näin vanhan setä raukkani ojentavan kynnykseltä vapisevia käsiään minua vastaan, ja hänen takanaan seisoivat Babet punastuen, itkien ja nauraen. Minä riensin heidän syleilynsä, syleilin heitä, sopertaen...

Äkkiä rummun pärinä saattoi minut takaisin hirmuiseen todellisuuteen. Päivä oli valjennut, harmaa tasanko oli aamusumun peitossa. Kentälle tuli elämää, kaikkialla näkyi epäselviä haamuja. Yhä kasvava melu ja hälinä täytti ilman; kuului rummun räminätä, hevoskavioitten kopinata, tykistön vaunujen jyrinätä, komentosanoja. Sota kohosi uhkaavana keskellä minun suloisia unelmiäni.

Nousin vaivaloisesti ylös; tuntui kuin olisivat kaikki luut ruumiissani olleen muserrettuja ja kuin olisi pääni ollut vähällä haljeta. Kokosin joutuun mieheni; olin näet saavuttanut kersantin arvon. Saimme heti käskyn marssia vasemmalle sivustalle ja miehittää eräs kunnas, joka vallitsi kenttää.

Juuri kun olimme lähtemässä liikkeelle, tuli vaunumestari juosten paikalle ja huusi: "Kirje kersantti Gourdonille!"

Hän antoi minulle ryppyisen, likaisen kirjeen, jota oli ehkä viikon päivät kuljetettu ympäriinsä postilaitoksen nahkalaukuissa. Minulla ei ollut aikaa muuta vilkaista kirjeeseen kuin sen verran että tunsin Lazare sedän käsialan.

"Eteenpäin, mars!" huusi päällikkö.

Ja marssia minun täytyi. Muutaman sekunnin pidin kirjeraukkaa kädessäni ja ahmin sitä silmilläni; se poltti kättäni ja minä olisin tahtonut antaa kaikki maailmassa saadakseni istua alas, lukea sen ja itkeä oikein helpoitukseksi. Mutta minun täytyi pistää se povelleni, lähinnä sydäntäni.

En milloinkaan ennen ollut tuntenut sellaista tuskaa. Lohduttaakseni itseäni muistelin sedän usein minulle kertomia sanoja; minä olin elämäni kesässä, se oli tulisen taistelun aika, ja minun täytyi rohkeasti tehdä velvollisuuteni, jos tahdoin saada rauhallisen ja satorikkaan syksyn. Mutta nämä järkisyyt tekivät minut vielä toivottammaksi; minulle onnesta puhumaan saapunut kirje poltti sydäntäni, joka kapinallisesti nousi sodan hulluutta vastaan. Ja minä en saannut edes lukea sitä! Minä tulisin ehkä kuolemaan tietämättä, mitä se sisälsi, kuulematta viimeisen kerran Lazare sedän ystävällisiä sanoja.

Me olimme saapuneet kunnaalle. Meidän piti siellä odottaa käskyä koska meidän tulisi rynnätä esiin. Mukavampaa taistelulenttää toinen toistensa murhaamiseen olisi ollut vaikea valita. Usean penikulman laajalle ulottui tuo ääretön kenttä aivan alastomana, ilman ainoatakaan puuta, ilman yhtäkään rakennusta. Muutama pensas-aita ja lehto muodostivat harvoja pilkkuja valkoisella maalla. Koskaan sen jälkeen en ole nähnyt sellaista seutua; polymeeri, vaaleata maata, joka oli sieltä täältä haljennut, näyttäen ruskeita sisuksiaan. Enkä koskaan sen jälkeen ole nähnyt niin polttavan kirkasta taivasta, niin kaunista ja kuumaa heinäkuun päivää; kello kahdeksan aikaan poltti kuumentunut ilma jo kasvojamme. Oi, kuinka kaunis aamu, ja kuinka autio kenttä, jolla murhata ja tulla murhatuksi!

Jo kauvan oli kuulunut kivääritulen epäsäännöllistä rätinää, jota säesti kanuunain karkea ääni. Vihollisemme, valkopukuiset itävaltalaiset, olivat jättäneet ylängöt ja kentällä näkyi pitkiä miesriviä, jotka näyttivät minusta pienten itikkain suuruisilta. Kenttä näytti suhisevalta muurahaispesältä. Savupilvet peittivät tappelukentän. Väliin harvenivat nämä pilvet, ja silloin näin sotamiehiä, jotka pakenivat silmittömästi säikähtyneinä. Väliin näytti kuin olisi kauhistuksen sähkövirta kuljettanut pois miehiä, väliin taas häpeän ja rohkeuden purkaukset ajoivat heitä kuulasateeseen.

Minä en voinut kuulla haavoitettujen huutoja enkä nähdä veren vuotamista. Minä erotin kuolleet vaan mustina pisteinä, jotka jäivät pataljoonain jälkeen. Minä rupesin uteliaana tarkastamaan joukkojen liikkeitä, suutuksissani savulle, joka peitti minulta enemmän kuin puolen tappelukenttää; minua huvitti tavallaan itsekkäästi, tietäessäni olevani turvassa, sillä aikaa kun toisia ympärilläni tapettiin.

Noin kello yhdeksän aikaan saimme me käskyn lähteä esille. Me marssimme hyvässä tahdissa ales kukkulalta ja käännymme keskustaa kohti, joka alkoi peräytyä. Askeleittemme säännöllinen poljenta tuntui minusta onnettomuutta ennustavalta. Urhoollisimmatkin meistä läähättivät, kalpeina ja kuihtuneina. Olen itsekseni luvannut sanoa totuuden. Ensimmäisten kuulain vinkuessa pysähtyi pataljoona äkkiä, sen teki mieli pakenemaan.

"Eteenpäin, eteenpäin!" huusivat päälliköt.

Mutta me seisoiimme kuin naulatut paikoillamme, kumartaen päätämme kuulain vinkuessa korvissamme. Tämä liike on vaistomainen; ellei häveliäisyys olisi minua pidättänyt, olisin viskautunut vatsalleni pölyyn.

Edessämme oli ikäänkuin tiheä savu-esirippu, jonka lävitse emme uskaltaneet tunkeutua. Salamet risteilivät toisiaan tässä savupilvessä. Ja yhä seisoiimme me vielä vapisten, paikalta liikkumatta. Mutta kuulain tulivat yhä lähemmä; sotamiehet alkoivat valittaen vaipua maahan. Päälliköt huusivat yhä kovemmin: "Eteenpäin, eteenpäin!"

Takimmaiseta rivit, joita he työnsivät eteenpäin, pakoittivat meidät käymään. Silloin teimme me suljetuin silmin uuden hyökkäyksen ja tunkeuduimme savun sisään.

Raivoisa vimma valtasi meidät. Kun komennettiin: "Seis!" voimme me tuskin pysähtyä. Kohta kun seisoo paikallaan, palaa pelko, ja tekee mieli juoksemaan tiehensä. Kiväärituli alkoi. Me ampusimme eteemme tähtäämättä; me saimme jonkunlaista lohdutusta kuulain lähettämisestä tuonne savuun. Muistan ampuneeni laukaukseni koneellisesti, yhteenpuristetuin huulin ja tuijottavin silmin; en enää peljännyt, sillä, totta puhuakseni, en tietänyt enää olinko vielä hengissä tai en. Ainoa ajatus, joka vielä oli jäljellä aivoissani, oli se, että minun piti ampua siksi kunnes kaikki oli lopussa. Vasemman puoleinen toverini sai kuulain keskelle kasvojansa ja kaatui päälleni; minä työnsin raa'asti hänet pois luotani, pyyhkien poskeani, jonka hän oli verennyt. Sitten aloin uudelleen ampua.

Muistan myöskin nähneeni överstimme, herra de Montrevertin, istuvan suorana ja liikkumattomana hevosensa seljässä ja tynesti tarkastelevan vihollisen liikkeitä. Tämä mies näytti minusta jättiläiseltä. Hänellä ei ollut pyssyä, jolla olisi huvitellut, ja hänen rintansa kohosi peittämätönnä meitä ylempänä. Aika ajoin katsahti hän alas meihin ja huusi karkealla äänellä:

"Sulkekaa rivit, sulkekaa rivit!"

Me suljimme rivit, kuni peljästyneet lampaat, polkien kuolleita, tylsistyneinä, yhä vaan ampuen. Tähän asti oli vihollinen ampunut ainoastaan kivääreillä; nyt kuului kumea jymähdys, ja kanuunan kuula tappoi meiltä viisi miestä. Joku patteria, joka luultavasti oli aivan meidän edessämme, vaan jota me emme voineet nähdä, oli alkanut ampua. Kuulat putosivat alas meidän keskellemme melkein samaan paikkaan aina ja tekivät siihen verisen kolon, jota me lakkaamatta täytimme järjettömän eläimen itsepäisyydellä.

"Sulkekaa rivit, sulkekaa rivit!" kertoi översti kylmästi.

Me syötimme kanuunille ihmislihaa. Joka sotamiehen kaatuessa otin minä askeleen lähemmä kuolemaa, lähestyin sitä paikkaa, jossa kuulat kolkosti vinkuivat, musertaen miehiä, joiden vuoro oli tullut kuolemaan. Ruumiita kokoontui tälle kohdalle ja pian sattuivat kuulat ainoastaan veriseen lihakaan; repaleisia jäseniä lenteli ympäri ilmassa jokaisella kanuunan laukauksella. Me emme voineet enää sulkea riviä.

Sotamiehet ulvoivat, yksin päällikötkin yhtyivät siihen.

"Pajonettiin, pajonettiin!"

Kuulasateessa juoksi pataljoona hurjasti kanuunia kohti. Savu-esirippu revittiin rikki; eräällä kummulla näimme me vihollisen patterin punaiset liekit, siellä kun se jakeli tulta meille kaikista ammottavista suistaan. Mutta rynnäkö oli tehty ja kuulat pysähdyttivät ainoastaan kuolleita.

Minä juoksin översti Montrevertin vieressä, jonka hevonen oli tullut tapetuksi, ja joka taisteli kuin pelkkä sotamies. Äkkiä tunsin kuin olisin saanut ukkosen iskun; tuntui kuin olisi rintani auennut ja olkapääni reväisty pois. Kiivas ilmanveto verhosi kasvojani.

Ja minä kaaduin. Översti vaipui viereeni. Minä tunsin kuoleman lähestyvän, minä ajattelin rakkaitani kotona ja menin tainnoksiin, etsiessäni voimattomalla kädelläni Lazare sedän kirjettä.

Kun jälleen toinnuin, makasin kyljelläni pölyssä. Syvä horrostila oli vallannut minut. Avonaisin silmin tirkistelin minä eteeni mitään näkemättä; minusta tuntui kuin ei olisi minulla enää mitään jäseniä, kuin olisivat aivoni tyhjät. Minä en tuntenut kärsimystä, sillä elämä tuntui paenneen ruumiistani.

Liikkumattoman auringon säteet polttivat sulan lyijyn tavoin kasvojani. Minä en sitä tuntenut. Vähitellen palasi elämä; jäseneni keventyivät, ainoastaan olkapääni tuntui ikäänkuin äärettömän painon alla muserretulta. Silloin koetin haavoitetun eläimen aistilla kohota istualleni; tuskan huudahtus pääsi suustani ja minä putosin raskaasti jälleen maahan.

Mutta minä elin nyt, minä näin, minä ymmärsin. Kenttä oli alaston ja tyhjä, kirkkaan auringon paisteen valaisema. Se näytti niin autiolta taivaan polttavassa valossa, kasottain ruumiita loikoi kuumuudessa, ja nuokkuvat puut näyttivät samallaisilta kuin muutkin kuolleet, jotka kentällä kuivuivat. Ei tuulen löyhkäystääkään tuntunut. Kauhistava hiljaisuus vallitsi ruumiskasain luona; väliin häiritsivät kuitenkin epäselvät, vapisevat valitusäänet tätä hiljaisuutta. Kautempana ylängöillä, taivaanrannassa, näkyi keveitä savupilviä, jotka olivat ainoat harmaat pilkut koko kirkkaansinisellä taivaalla. Murhaamista jatkettiin ylängöillä.

Arvelin, että me olimme voittajia, ja tunsin itsekästä huvia ajatellessani, että voisin rauhassa kuolla tällä autiolla tasangolla. Ympärilläni oli maa mustaa. Kun kohotin päätäni, näin muutaman kyynärän päässä vihollisen patterin, jota vastaan me olimme rynnänneet. Käsikahakka oli ollut hirveä; rikki leikellyt, runnellut ruumiit peittivät kummun; verta oli vuotanut niin runsaasti että maata peittävä pöly näytti punaiselta matolta. Ruumiitten yläpuolella kohosi kanuunain mustat kidat. Minua väristyi kuunnellessani näitten kanuunain kamalata hiljaisuutta.

Vähitellen, lukemattomilla varovaisuuden keinoilla onnistuin asettua vatsalleni. Nojasin pääni suurta, verellä tahrattua kiveä vastaan ja vedin povestani esille Lazare sedän kirjeen. Asetin sen silmiäni eteen; kyöneleet estivät minua lukemasta.

Aurinko poltti selkääni, kirpeä veren haju tarttui kurkkuuni. Tunsin tuon kauhistavan tasangon ympäröivän itseäni, kuolleitten kankeus kangisti minutkin. Sydän raukkani itki, kuoleman helteisessä, ilkeältä löyhkäävässä hiljaisuudessa. Lazare setä kirjoitti:

"Rakas lapseni!"

"Olen kuullut että sota on julistettu, mutta toivon sinun saavan eron ennen sotaretken alkamista. Joka aamu rukoilen Jumalaa varjelemaan sinua näistä uusista vaaroista; hän kyllä kuulee minua ja sallii sinun kerran sulkea minun silmäni.

"Oi, Jean parkani, minä tullen vanhaksi ja tarvitsen sinun käsivarttasi. Sinun lähdeyttesi olen aina kaivannut viereltäni sinun nuoruuttasi joka teki minut jälleen kaksikymmenvuotiaaksi. Muistatko meidän kävelytämme tammikujassa? Nyt en minä enää uskalla mennä sinne; olen yksinäni, pelkään. Durance itkee. Tule pian lohduttamaan minua, rauhoittamaan levottomuuttani..."

Nyyhkytykset olivat vähällä tukehduttaa minut, en voinut jatkaa lukemista. Samalla kuului sydäntä viileksivä huuto muutamia askeleita minusta; näin erään sotamiehen äkkiä nousevan ylös vääristynein kasvoin, hän ojensi tuskissaan käsivarsiaan ylös ja vaipui jälleen alas maahan, jossa hän kiemurteli hirveissä puistatuksissa; sitten hän ei enää liikahtanutkaan.

"Minä asetan toivoni Jumalaan", jatkoi setä, "hän on johtava sinut terveenä ja raittiina takaisin Dourguesiin, ja me alotamme uudestaan suloista elämätämme. Salli minun haaveksia ääneen ja kertoa sinulle tulevaisuuden tuumiani.

"Sinä et enää lähde Grenobleen, vaan jäät minun luokseni; minä teen lapseni maanmieheksi, talonpojaksi, joka iloisesti työskennellen elää maanviljelyksestä.

"Ja minä vetäydyn sinun talollesi. Minun vapisevat käteni eivät kohta enää voi pidellä öylätti astiaa. En pyydä taivaalta kuin kaksi vuotta sellaista elämää. Ne ovat palkintona siitä vähästä hyvästä, mitä olen aikaansaanut. Sinä kuljetat minua joskus ympäri rakkaassa laaksossamme, jossa jokainen kallio, jokainen pensas muistuttaa minua sinun nuoruudestasi, jota olen niin rakastanut..."

Minun täytyi taas pysähtyä. Tunsin niin kovaa tuskaa olkapäässäni, että olin vähällä mennä uudelleen tainnoksiin. Hirveä levottomuus vaivasi minua, minusta tuntui kiväärituli lähenevän, ja minä ajattelin kauhulla, että armeijamme peräytyisi ja että se paetessaan polkisi minut kuoliaaksi. Mutta yhä näin vaan keveitten savupilvien häilyvän kunnaila.

Lazare setä jatkoi

"Meitä on oleva kolme rakastamassa toinen toistamme. Oi, rakas Jean, sinä teit oikein tarjotessasi hänelle juoda eräänä aamuna Durancen rannalla. Minä pelkäsin Babetia, olin suuttunut häneen, ja nyt olen mustasukkainen, sillä minä huomaan hyvin, etten minä koskaan voi rakastaa sinua niin paljon kuin hän. "Sanokaa hänelle", kertoi hän eilen punastuen minulle, "että jos hän antaa tappaa itsensä, niin viskaan minä itseni jokeen sille paikalle, jossa hän antoi minulle vettä."

"Herran tähden, säästä henkeäsi! Löytyy asioita, joita minä en voi ymmärtää, mutta sen tunnen, että onni odottaa sinua täällä. Minä kutsun jo Babetia tyttärekseksi; minä näen hänet sinun kainalossasi kirkossa ja minä itse siunaan teidän liittonne. Minä tahdon, että se on oleva minun viimeinen messuni.

"Babet on nyt pitkä, kaunis tyttö. Hänestä on sinulle oleva apua töissäsi..."

Kiväärituli oli poistunut. Minä itkin suloisia kyneleitä. Kanuunain pyöräin välissä makaavat sotilaat päästivät koristen raukeita valitushuutoja. Näin yhden niistä ponnistelevan päästäkseen vapaaksi samoin haavoitetusta toveristaan, joka painoi hänen rintaansa; ja kun tämä valittaen rehki vastaan, työnsi sotamies hänen tylästi pois päältänsä, niin että toinen tuskasta ulisten kieri ales rinnettä myöten. Hänen valitushuudostaan nousi ruumiskasoista ikäänkuin hiljainen hyminä. Laskeuvan auringon säteet olivat punaisen keltaisia. Taivas oli vaalean sininen. Luin setäni kirjeen loppuun.

"Tahdoin vaan", kirjoitti hän edelleen, "kertoa sinulle meistä ja pyytää sinua tekemään meidät onnellisiksi tulemalla kotiin niin pian kuin mahdollista. Ja silloin rupean minä itkemään ja sopertamaan ikäänkuin olisin tullut uudestaan lapseksi. Toivo, Jean raukkani, minä rukoilen puolestasi ja Jumala on hyvä.

"Vastaa minulle heti, määrää, jos mahdollista, päivä jolloin palaat. Me luemme viikot, Babet ja minä. Me tapaamme kohta; toivotaan!"

Päivä, jolloin palaan!... Minä suutelin nyyhkien kirjettä ja luulin hetkisen suutelevani Babetia ja setääni. En koskaan saisi varmaankaan enää nähdä heitä. Minä kuolen kuin koira täällä pölyssä lyijyraskaan auringon paahtamana. Tällä autiolla kentällä, keskellä kaikkia noita kuolon korahduksia, täytyi minun sanoa jäähyväiset rakkailleni. Suhiseva hiljaisuus kuului korvissani, minä katselin valkeata, veritahraista maata, joka autiona, harmaana ulottui silmän kantamiin asti. Minä kerroin itsekseni, "minun täytyy kuolla", suljin silmäni ja kuvittelin mielessäni Babetia ja Lazare setää.

En tiedä kuinka kauvan olin tässä, jonkunlaisessa tuskallisessa tainnostilassa. Sydämeni kärsi yhtä paljon kuin ruumiini. Kuumat kyneleet virtasivat hiljaa poskiani myöten. Keskellä kuumehoureitani kuulin valittavan lapsen äänen tapaista korinata. Väliin heräsin ja tuijotin kummastellen taivasta kohti.

Viimein huomasin että herra de Montrevert siinä niin köristi maatessaan muutaman askeleen päässä

minusta. Minä olin pitänyt häntä kuolleena. Hän makasi levitetyin käsin, kasvot maata vasten. Tämä mies oli ollut hyvä minua kohtaan; minä arvelin, etten voisi antaa hänen kuolla siten, kasvot maata vasten, ja aloin hiljaa ryömiä hänen luokseen.

Kaksi ruumista oli meidän välillämme. Ajattelin ensin ryömiä näitten kuolleitten ylitse matkaa lyhentääkseni, mutta en uskaltanut. Hinasin itseäni eteenpäin polvillani, auttaen toisella kädellä. Saavuttuani överstin luo hengitin keveämmin; tuntui kuin olisin ollut vähemmän yksinäni, me saisimme kuolla yhdessä, ja tämä kuolema ei enää peloittanut minua kun oli toinen jakamassa sitä kanssani.

Minä tahdoin, että hän näkisi auringon, ja käänsin sentähden hänet ympäri niin hiljaa kuin voin. Kun auringon säteet koskettivat hänen kasvojaan, hengitti hän kiivaasti ja avasi silmänsä. Kumartuneena hänen ylitsensä koetin hymyillä hänelle. Hänen silmäluomensa sulkeutuivat jälleen; hänen vapisevista huulistaan huomasin hänen tuntevan kipua.

"Tekö se olette, Gourdon", sanoi hän lopulta heikolla äänellä, "onko tappelu voitettu?"

"Minä luulen sen, översti", vastasin minä.

Hän oli silmänräpäyksen vaiti. Sitten avasi hän silmänsä ja katsoi minuun.

"Mihin teitä on haavoitettu?" kysyi hän.

"Olkapäähän... Ja te, översti?"

"Luulen kyynärpääni olevan muserretun. Muistelen että sama kuula meidät molemmat näin ruhjoi, poikani."

Hän ponnisteli päästäkseen istualle.

"Kas niin", sanoi hän äkkinäisellä iloisuudella, "tähän emme jää koko yöksi makaamaan!"

Ette usko kuinka paljon voimaa ja toivoa tämä rohkea ilomielisyys minulle antoi. Olin kokonaan toisella tuulella nyt, kun meitä oli kaksi kuolemata vastaan taistelemassa.

"Odottakaa", minä huudahdin, "minä sidon käsivartenne nenäliinallani ja sitten koettamme kantaa toinen toistamme lähimmälle sitomapaikalle."

"Aivan niin, poikani... Älä sido aivan kovasti... Nyt ottakaamme toisiamme kädestä ja koettakaamme nousta ylös."

Nousimme horjuen ylös. Olimme kadottaneet paljon verta; päätämme pyörrytti, jalat väistyivät alta. Meitä olisi voinut pitää humalaisina, kun me hoipertelimme eteenpäin, tukien, tyrkkien toisiamme, tehden kierroksia kuolleita välttääksemme. Aurinko laski ruusunpunaisena ja meidän jättiläisvarjomme tanssivat haaveellisesti taistelukentällä. Siten päättyi kaunis päivä.

Översti laski leikkiä, mutta hänen huulensa vapisivat ja hänen naurunsa oli nyyhkimisen kaltaista. Tunsin että me kohta kaatuisimme johonkin nurkkaan, josta emme enää nousisi. Väliin huimasi meitä ja meidän täytyi pysähtyä ja sulkea silmämme. Kaukana kentällä näkyivät haavalasaretit pieninä harmaina pilkkuina, mustaa maata vasten.

Suuri kivi tuli eteemme, ja me kaaduinme nurin toistemme päälle. Översti kiroili kuin pakana. Me koetimme ryömiä nelin jaloin pitämällä kiinni pensaista. Siten jannustelimme eteenpäin satakunta kyynärrä. Mutta polvemme olivat verillä.

"Minä olen saanut kylläkseni tästä", sanoi översti, asettuen pitkäkseen, "tulkoot hakemaan minua jos tahtovat. Nukkukaamme!"

Minulla oli vielä siksi voimaa että kohosin puoleksi ylös ja huusin kaikin voimin. Edempänä näkyi väkeä, joka kokosi haavoitettuja; ne kiiruhtivat paikalle ja asettivat meidät vierekkäin paarille.

"Toveri", sanoi översti, kun meitä kannettiin eteenpäin, "kuolema ei tahdo meitä. Teitä on minun kiittäminen hengestäni ja minä maksan velkani milloin te vaan tarvitsette minua... Antakaa minulle kätenne!"

Minä annoin käteni hänen käteensä ja niin saavuimme haavalasaretille. Siellä oli sytytetty soihtuja; haavalääkärit leikkelyivät ja sahasivat, haavoitettujen hirveästi huutaessa; verisistä liinavaatteista nousi iljettävä haju samalla kuin soihdut valaisivat tummanpunaisella loisteellaan pesuvateja.

Översti kärsi urhoollisesti käsivartensa poikkisahaamisen; näin vaan hänen huultensa vaalenevan ja hänen silmänsä himmentyvän. Kun minun vuoroni tuli, tarkasti eräs lääkäri olkapäästäni.

"Tuon on kanuunan kuula tehnyt", sanoi hän, "kaksi sentimeetteriä alemmas, niin teidän olkapäähänne olisi ollut poissa. Nyt on vaan liha tullut vahingoitetuksi."

Kun kysyin olkapäätäni sitovalta välskääriltä oliko haavani vaarallinen, vastasi tämä nauraen:

"Vaarallinen! Saatte maata kolme viikkoa sängyssä saadaksenne uutta verta, siinä kaikki."

Minä käännysin seinään päin salatakseni kyyneleitäni. Sielun silmillä näin Babetin ja Lazare sedän ojentavan käsivarsiaan minulle. Olin lopettanut kesäpäiväni veriset taistelut.

III.

Syksy.

Lähes viisitoista vuotta on kulunut siitä kun menin naimisiin Babetin kanssa, Lazare sedän pienessä kirkossa. Me olimme etsineet onnea rakkaassa laaksossamme. Minusta oli tullut maanviljelijä; ensimmäinen armaani, Durance, oli nyt minulle hyvänä äitinä, jota näytti huvittavan tehdä peltoni lihaviksi ja hedelmällisiksi. Vähitellen, käyttämällä uusia maanviljelystapoja, tulin minä yhdeksi seudun rikkaimmista maan-omistajista.

Vaimoni vanhempain kuoltua ostimme me tammikujan ja virran rannalla olevat niityt. Tälle kohdalle olin rakentanut yksinkertaisen asunnon, jota meidän pian täytyi laajentaa; joka vuosi osasin minä laajentaa tilaamme jollakin viereisellä kedolla, ja meidän latomme olivat liian ahtaat satoa säilyttämään.

Nämä viisitoista ensimmäistä vuotta olivat yksinkertaisia ja onnellisia. Ne kuuluivat hiljaisessa ilossa, ja ne ovat jättäneet mieleeni ainoastaan epämääräisen muiston tynnestä ja häiritsemättömästä onnesta. Lazare setä oli toteuttanut unelmansa vetäytymällä meidän luoksemme. Hän oli niin vanha ettei hän enää voinut lukea rukouskirjaansa edes joka aamu; väliin kaipasi hän rakasta kirkkoaan, mutta silloin lohdutti hän itseään käymällä nuoren papin luona, joka oli tullut hänen sijaansa. Auringon noustessa tuli hän tavallisesti alas pienestä huoneestaan ja seurasi usein minua ympäri pelloilla, nauttien tuoreesta vihannuudesta ja saaden uutta nuoruutta terveellisessä maailmassa.

Yksi ainoa suru sai meidät joskus huokaamaan. Keskellä kaikkea, meitä ympäröivää hedelmällisyyttä pysyi Babet hedelmättömänä. Vaikka meitä oli kolme toisiamme rakastamassa, tuntui olomme välistä meistä liian yksinäiseltä; me olisimme tahtoneet nähdä keskellämme valkopäisen olennon, joka olisi hyväillyt ja kiusannut meitä? Lazare setä pelkäsi hirveästi kuolevansa näkemättä minun lapsiani. Hän oli tullut lapseksi uudestaan ja hän suri sitä, ettei Babet antanut hänelle leikkiveria. Sinä päivänä, jolloin vaimoni epäillen uskoi meille, että meitä ehkä pian tulisi olemaan neljä, näin rakkaan setäni tulevan aivan vaaleaksi ja voivan tuskin kyyneleitään pidättää. Hän syleili meitä, rupesi jo ajattelemaan kastetta ja puhui lapsesta kuin olisi se ollut kolmen tai neljän vuoden vanha.

Kuukaudet kuuluivat hiljaisessa onnessa. Me puhelimme hiljaa toistemme kanssa, odottaen mitä olisi tuleva. Minä en enää rakastanut Babetia, minä jumaloitsin häntä ristissä käsin, minä jumaloitsin häntä kahden puolesta, hänen itsensä ja pienokaisen.

Tuo suuri päivä lähestyi. Minä olin noutanut Grenoblesta kättilön, joka sitten jäikin taloon. Setä oli hirveässä tuskassa; hän ei ymmärtänyt mitään sellaisista asioista, hän meni niinkin pitkälle, että kertoi minulle hiljaa tehneensä väärin kun oli ruvennut papiksi, ja olevansa hyvin pahoillaan siitä ettei ollut lääkäri.

Kello kuuden aikaan eräänä syyskuun aamuna menin minä vielä nukkuvan, rakkaan Babetini huoneeseen. Hänen hymyilevät kasvonsa lepäsivät rauhallisesti valkoisella tyynyllä. Minä kumarruin, hengitystäni pidättäen, alas hänen puoleensa. Taivas oli runsaasti siunannut minua hyvydellä. Minä ajattelin äkkiä tuota kesäpäivää, jolloin makasin koristen kentällä, ja samalla tunsin ympärilläni sitä hupaisuutta ja hiljaista onnea, jota työ antaa. Hyvä vaimoni makasi ruusunpunaisena suuressa sängyssään, ja koko huone muistutti minua meidän viisitoistavuotisesta rakkaudestamme.

Suutelin hiljaa Babetin huulia. Hän avasi silmänsä ja hymyili minulle mitään sanomatta. Minua halutti kovasti ottaa hänet syliini ja pusertaa rintaani vasten; mutta pitkään aikaan olin tuskin uskaltanut puristaa hänen kättään, niin heikolta ja ylenluonnolliselta hän minusta näytti.

Minä istuin sängyn laidalle ja kysyin hiljaa: "Tänäänkö se tapahtuu?"

"Ei, sitä en luule", vastasi hän. "Minä näin unta, että minulla oli poika; hän oli jo suuri ja hänellä oli pienet, sievät, mustat viikset... Lazare setä sanoi eilen että hänkin on nähnyt pojan unessa."

Minä tein suuren varomattomuuden.

"Minä tunnen lapsen paremmin kuin te", lausuin minä. "Minä näen sen joka yö. Se on tyttö..."

Kun Babet kääntyi seinään päin, valmiina itkemään, huomasin minä tuhmuuteni ja kiiruhdin lisäämään:

"Sanoessani tyttö ... en ole oikein varma siitä. Minä näin hyvin pienen lapsen, pitkässä valkeassa koltissa... Se on varmaankin poika."

Babet suuteli minua tästä hyvästä ennustuksesta.

"Mene sinä pitämään huolta viininkorjuusta" sanoi hän. "Olen tyyni tänään."

"Lähetät kai kutsumaan minua jos jotain tapahtuu?"

"Kyllä, kyllä... Olen hyvin väsyksissä, ja nukun vielä hetkisen. Ethän suutu minuun laiskuudestani?..."

Ja Babet sulki silmänsä väsyneenä ja liikutettuna. Minä pysyin edelleen kumartuneena hänen ylitsensä ja tunsin hänen lämpimän hengityksensä kasvoillani. Hän nukkui vähitellen, taukoamatta hymyilemästä. Silloin irroitin minä käteni hänen kädestään loppumattomilla varovaisuuskeinoilla; viisi minuuttia tein työtä ennenkuin onnistuin tässä hellätuntoisessa toimessani. Sitten painoin hänen otsalleen suutelon, jota hän ei tuntenut, ja vetäydyin takaisin sydän täynnä rakkautta.

Alhaalla kartanolla kohtasin Lazare sedän, joka levottomana katseli Babetin ikkunaan. Minut nähtyään, kysyi hän: "No, tapahtuuko se tänään?"

Kuukauden ajan oli hän säännöllisesti joka aamu tehnyt minulle saman kysymyksen.

"Ei siltä näytä", vastasin minä. "Tuletteko kanssani viininkorjuuta katsomaan?"

Hän meni noutamaan keppinsä ja me lähdimme tammikujan kautta. Tultuamme sen päähän, penkereelle Durancen rannalla, pysähdyimme me molemmat katselemaan laaksoa.

Pieniä valkoisia pilviä häilyi vaalealla taivaalla. Aurinko heitti vaaleankeltaisia säteitä seutuun, jossa ei enää ollut kesän voimakasta valoa eikä sen varjoja. Suuret läjät varisseita lehtiä koristivat mustaa maata. Joki juoksi hitaammin, väsyneenä, kasteltuaan kaiken kesää niittyjä. Ja laakso oli niin tyyni ja voimallinen. Sillä oli jo talven ensi rypyt otsalla, mutta sen helma oli vielä lämmin viimeisistä synnytyksistä ja se ojenteli rehevätä ruumistaan, jolta oli ryöstetty kevään runsas vihreys, vaan joka oli vielä ylpeämmän kaunis, tuosta elämänsä työn täyttäneen naisen toisesta nuoruudesta.

Lazare setä oli ensin vaiti, sitten hän kääntyi minuun ja sanoi: "Muistatko, Jean, kun, enemmän kuin kaksikymmentä vuotta sitten, toin sinut tänne eräänä aikaisena toukokuun aamuna? Silloin näit laakson huikean toimintahalun vallassa ja työskentelemässä syksyn hedelmiä varten. Katso, laakso on vielä kerran täyttänyt työnsä."

"Muistan, rakas setä", minä vastasin. "Olin kovasti peloissani sinä päivänä; mutta te olitte hyvä ja teidän puheenne oli vakuuttava. Teitä tulee minun kiittää kaikesta onnestani."

"Niin, sinä olet nyt elämäsi syksyssä, sinä olet tehnyt työtä ja sinä niität nyt. Ihminen, lapseni, on luotu maan kuvan mukaan. Ja samoin kuin meidän yhteinen äitimme, olemme mekin ijäisiä: viheriät lehdet syntyvät uudestaan joka vuosi kuivista lehdistä; minä synnyin jälleen sinussa ja sinä tulet syntymään uudestaan lapsissasi. Sanon sinulle tämän, sentähden ettei vanhuus sinua peljästytäisi, että tiedät kuolla rauhassa, samoin kuin kuolee tämä vihannus, joka ensi vuonna jälleen puhkeaa ylös omista siemenistään."

Minä kuuntelin setää ja ajattelin Babetia, joka nukkui suuressa valkoisessa sängyssään. Hänkin tulisi kantamaan hedelmiä samoin kuin tämä voimakas maa, joka oli antanut meille rikkautemme. Hänkin oli elämänsä syksyssä, hänellä oli laakson suloinen hymy huulillaan, sen lempeä rehevyys.

Luulin näkeväni hänet vaalean keltaisessa auringon paisteessa, väsyneenä ja onnellisena, tuntien jaloa nautintoa äitinä olostaan. Ja minä en enää tietänyt puhuiko Lazare setä rakkaasta laaksostani, tai rakkaasta Babetistani.

Me astuimme hiljakseen ylös kunnalle. Alimpana Durancen rannalla olivat niityt, laajoine vaaleanvihreine nurmikkoineen; sitten tulivat keltaiset pellot, joita harmahtavat olivipuut tahi laihat mandelipuut siellä täällä jakoivat leveihin kujiin; ja kaikkein ylinnä olivat viinitarhat, joiden rikkaat

viiniköynnökset laahasivat maata.

Etelä-Ranskassa kohdellaan viiniköynnöstä kuin vankkaa maalaisnaista, eikä kuten maan pohjoisosassa, niinkuin hienoa neitiä. Se kasvaa jotenkin itsekseen, sateen ja auringon mielivallan mukaan. Viinipuun varret ovat järjestetyt kahteen pitkään riviin ja niistä lähtee tummanviheriäisiä vesoja kaikille haaroille. Välipaikkoihin kylvetään kauraa tai muuta viljaa. Viinitarha on suuren raittaisen kangaskappaleen näköinen, jossa raittoina ovat viheriät viiniköynnökset ja keltainen vilja.

Miehet ja naiset, kumartuneina viiniköynnösten väliin, leikkelivät irti rypäleitä, jotka viskattiin suuriin koreihin. Setä ja minä, me kävelimme hitaasti pitkin viljan reunaan. Meidän ohii käydessämme kääntyivät viinitarhan työmiehet meihin päin ja tervehtivät. Setä pysähtyi väliin puhelemaan vanhimpain kanssa.

"Kuuleppas, André isä", sanoi hän, "ovatko rypäleet oikein kypsiä, ja tuleeko viini tänä vuonna hyvää?"

Työmiehet ojensivat esille paljaat käsivartensa ja näyttivät raskaita, nokimustia rypäleitä, joiden täyteläiset marjat näyttivät kuin olisivat ne pakahtumaisillaan nesteistään.

"Katsokaapa vaan, herra pastori", huusivat he, "nämä ovat pienimpiä. Löytyy usean naulan painoisia. Kymmeneen vuoteen emme ole saaneet näin hyvää satoa."

Sitten palasivat he työhönsä. Heidän ruskeat liivinsä vaan näkyivät sieltä täältä viheriäisten viinipensasten välistä. Naiset, paljaspäin ja pieni, sininen liina kaulassa kumartuivat laulaen rypäleitä poimimaan. Joukko lapsia kierieli auringon paisteessa viljan seassa, elähyttäen heleällä naurullaan ja meluavilla leikeillään työhuoneen vapaassa luonnossa. Kentän laidassa odotti liikkumattomia, suuria kärriä, ne näkyivät selvään kirkasta taivasta vasten, samalla kun väkeä alinomaan tuli ja meni kantaen sinne täysiä koria ja palaten tyhjien kanssa.

Myönnän ylpeitä ajatuksia liikkuneen mielessäni seisoessani tässä keskellä vainiota. Minä tunsin maan jalkaini alla synnyttävän; täysinkypsyt elämä virtaili viinirypäleen suonissa ja täytti ilman syvillä henkäyksillä. Veri juoksi kuumana ruumiissani; olin aivan kuin tuon hedelmällisyyden kohottamana, joka nousi maasta minuun. Näitten ihmisten työ oli minun toimeensaamani, nämä viinitarhat olivat minun lapsiani, koko tämä seutu oli minun rehevä ja tottelevainen perheeni. Minä oikein nautin tuntiessani jalkani painuvan voimakkaasen maahan.

Yhdellä katseella näin koko alan aina Duranceen saakka; minun olivat kaikki nämä viinitarhat, niityt, viljapellot ja oliivipuut. Talo häämöitti tuolla tammikujan puitten takana; virta oli ikäänkuin hopeahetule tiluksieni laajan, viheriän manttelin reunassa. Minusta tuntui hetkisen kuin olisin minä kasvanut, kuin voisin minä, jos ojentaisin käsivarteni, painaa rintaani vasten koko tilan puut, niityt, huoneet ja kynnetyt pellot.

Katsellessani ympärilleni näin yhden piiiostamme kiivaasti juosten tulevan pitkin kapeata, kunnaalle vievää tietä. Hän kompastui kiireissään kiviin ja heilutti molempia käsiään, ikäänkuin viitaten meille. Sanomaton liikutus valtasi minut.

"Setä, setä!" huudahdin minä, "tuolla tulee Marguerite... Minä luulen sittenkin, että se tapahtuu tänään."

Lazare setä tuli aivan vaaleaksi. Piika oli vihdoinkin saapunut ylös kunnaalle; hän kiiruhti meitä vastaan, hypäten viiniköynnösten yli. Minun luokseni saavuttuaan oli hän aivan hengästynyt ja painoi käsiään rintaansa vasten.

"Puhuhan toki!" sanoin minä. "Mitä on tapahtunut?"

Hän huokasi syvään, laski kätensä alas ja sai vihdoin lausutuksi tämän ainoan sanan "Rouva..."

Minä en odottanut enempää.

"Tulkaa, tulkaa joutuun, Lazare setä! Oi, rakasta Babet raukkaani!"

Ja minä ryntäsin alas tietä myöten sellaista vauhtia että olin vähällä taittaa niskani. Työmiehet, jotka olivat nousseet seisomaan, nauroivat nähdessään minun juoksevan. Lazare setä ei voinut seurata minua, vaan heilutti epätoivoissaan keppiään.

"Jean, hiidessä!" huusi hän, "odotahan! Minä en tahdo tulla viimeiseksi."

Mutta minä en kuullut Lazare setää, minä juoksin vaan.

Saavuin taloon hengästyneenä, täynnä pelkoa ja toivoa. Riensin rappusia ylös ja kolkutin nyrkillä Babetin ovea, itkien, nauraen, pää aivan sekaisin. Kätilö raotti ovea ja tiuskasi äkäisesti minulle, etten

saisi pitää niin suurta melua.

Minä seisoin siinä häpeissäni ja epätoivoissani.

"Te ette saa tulla sisälle", lisäsi hän. "Menkää alas kartanolle odottamaan", kun en minä liikahtanut paikaltani, jatkoi hän:

"Kaikki käy hyvin. Minä kutsun teitä sitten."

Ovi suljettiin. Minä jäin seisomaan ulkopuolelle, voimatta lähteä alas. Kuulin Babetin valittavan sortuneella äänellä. Minun vielä seisoessani siinä päästi hän vihlaisevan valitushuudahduksen, joka kosketti minua kuin kuula keskelle rintaa. Tunsin vastustamatonta halua työntää olkapäälläni oven sisään. Etten antaisi mukaan tälle kiusaukselle, painoin kädet korvilleni ja ryntäsin kuin hullu alas rappusista. Kartanolla tapasin Lazare sedän aivan hengästyneenä. Tuon kunnan ukon täytyi istuutua kaivon reunalle.

"No", kysyi hän, "missä on lapsi?"

"En tiedä", vastasin minä; "minut käskettiin ulos... Babet kärsii ja itkee."

Me katselimme toinen toistamme, uskaltamatta lausua sanaakaan. Kuuntelimme tuskallisesti, emmekä kääntäneet silmiämme Babetin ikkunasta, koettaen eroittaa jotakin valkoisten ikkunaverhojen lävitse. Setä istui liikkumaton ja vapisi, nojaten molemmin käsin keppiinsä; minä kävelin kuumeentapaisesti edes takaisin suurin askelin. Väliin hymyilimme levottomasti.

Viininkorjaajain rattaat saapuivat yksi toisensa jälkeen. Rypälekorit asetettiin erästä pihan muuria vasten, ja paljasjalkaiset miehet alkoivat puu-altaissa polkea rikki rypäleitä. Muulit hirnuivat, ajajat kiroilivat ja viini juoksi loristen alas ammeesen. Tuikea haju levisi leutoon ilmaan.

Minä kävelin yhä edes takaisin ikäänkuin noitten lemujen hurmaamana. Pääraukkani oli vähällä haljeta, minä ajattelin Babetia nähdessäni rypäleveren valuvan. Ilolla ajattelin itsekseeni että lapseni syntyi viininkorjuun hedelmällisenä aikana, uuden viinin höyryissä.

Kärsimättömyys vaivasi minua, minä menin uudelleen ylös rappusista. Mutta en uskaltanut kolkuttaa, asetin vaan korvani ovelle ja kuulin Babetin hiljaisen valituksen ja nyyhkimiset. Silloin loppui rohkeuteni, ja minä kirosin kärsimystä. Lazare sedän, joka oli hiljaa tullut ylös jäljestäni, täytyi viedä minut kartanolle jälleen. Hän tahtoi hajoittaa ajatuksiani ja puhui että viini tulisi olemaan erinomaista, mutta hän ei kuunnellut itsekään puhettaan. Väliin vaikenimme molemmat ja kuuntelimme tuskallisesti jotakin Babetin pitempää valitushuutoa.

Vähitellen valitukset lakkasivat, nyt kuului vaan tuskallista murinata, aivan kuin unisena itkevän lapsen ääntä. Sitten vaikenin kaikki. Tämä hiljaisuus tuntui pian minusta hirvittävältä. Talo tuntui mielestäni tyhjältä nyt, kun ei Babet enää nyyhkinyt. Ajattelin juuri mennä ylös, kun kättilö hiljaa avasi ikkunan. Hän nojautui ulos ja viittasi minulle.

"Tulkaa", sanoi hän.

Minä nousin hitaasti ylös rappusia, yhä syvemmän ilon täyttäessä rintaani joka askeleella. Lazare setä kolkutti jo ovelle kun minä vielä olin puoli rappusissa; tunsin omituista iloa viivytämällä tuota hetkeä, jolloin saisin syleillä vaimoani.

Kiivaasti sykkivin sydämmin pysähdyin kynnykselle. Setä seisoivat kehdon yli kumartuneena. Babet makasi vaaleana, suljetuin silmin ja näytti nukkuneelta. Minä unohdin lapsen, menin suoraan Babetin luokse ja otin hänen rakkaan päänsä käsieni väliin. Kyyneleet hänen poskillaan eivät olleet vielä kuivaneet, ja hänen vapisevat huulensa hymyilivät, kosteina kyyneleistä. Hän kohotti hitaasti silmäluomiaan. Hän ei puhunut, mutta minä kuulin hänen kuitenkin sanovan: "Minä olen kärsinyt paljon, rakas Jean, mutta minä olin niin onnellinen kärsimyksestäni! Tunsin sinut itsessäni!"

Silloin nojauduin minä alas, suutelin Babetin silmiä, join hänen kyyneleitään. Hän nauroi hiljaa, ja antoi sen tapahtua, hyväilevällä väsymyksellä. Väsymys oli kokonaan vallannut hänet. Hän nosti hitaasti kätensä peitteeltä, otti minua kaulasta kiinni ja lähensi suunsa korvilleni.

"Se on poika", supisi hän heikolla äänellä ja riemuitsevan näköisenä.

Nämä olivat hänen ensi sanansa tuon hirveän kohtauksen jälkeen.

"Tiesin kyllä että se olisi poika", jatkoi hän, "minä näin hänen unessa joka yö... Antakaa hänet tänne, pankaa hänet viereeni maata."

Minä käännyn ympäri ja näin kättilön ja sedän suuressa riidassa keskenään. Kättilöllä oli täysi työ

estäessään Lazare setää ottamasta pienokaista syliinsä. Hän tahtoi tuuditella sitä.

Minä katselin lasta, jonka olin vallan unohtanut äidin tähden. Se oli aivan punainen kasvoiltaan. Babet väitti aivan varmaan sen olevan minun näköiseni; kättilön mielestä oli sillä äitinsä silmät, minä en tietänyt kumpi oli oikeassa, olin liikutettu kyneleihin asti, ja minä suutelin kunnioituksella pienokaista; luullen yhä suutelevani Babetia.

Asetin lapsen sänkyyn. Se kirkui lakkaamatta ja sen kirkuna tuntui meistä taivaalliselta soitannolta. Minä istuuduin sängyn laidalle, setä suureen nojatuoliin, ja Babet makasi väsyneenä ja hiljaa sängyssä peitettynä leukaan saakka, katsellen meitä hymyilevin katsein.

Ikkuna oli avoinna. Rypäleitten haju tunkeusi huoneeseen herttaisen syyspäivän lauhkean ilman mukana. Kuului viinityömiesten astuminen, rattaitten tärinä, piiskan läiskäyksiä ja silloin tällöin jonkun pihan poikki käyvän piian kimakkaääninen laulu. Kaikki nuo äänet lieventyivät täällä ylhäällä, tässä rauhaisessa huoneessa, jossa Babetin nyyhkimisten kaiku vielä väreili. Ikkunasta oli laaja näköala seudun yli. Me näimme koko tammikujan; kauvempana luikerteli Durance kuni valkoinen silkkinauha lehtien kullan ja purppuran välissä, ja tämän pienen maailman nurkan yläpuolella kohosi vaalea, sinisen punertava taivas.

Tässä tyyneydessä; viiniammeista nousevain höyryjen kyllästyttämänä, puhelimme me kolme, Babet, Lazare setä ja minä, katsellen rakasta vastasyntyntä.

"Lazare setä", sanoi Babet, "minkä nimen antaisitte te lapselle?"

"Jeanin äidin nimi oli Jacqueline", vastasi setä, "minä ristisin lapsen Jacquesiksi."

"Jacques, Jacques", kertoi Babet. "Niin, se on kaunis nimi... Ja sanokaapa minkä teemme pikku miehestä; papin tai sotamiehen, herran tai talonpojan?"

Minä rupesin nauramaan.

"Sitä on meillä kyllä aikaa vielä ajatella", sanoin minä.

"Eipä niinkään", väitti Babet puoleksi suuttuneena, "hän tulee pian suureksi. Katsoppas kuinka vankka hän on. Hänen silmänsä puhuvat jo."

Lazare setä oli samaa mieltä kuin vaimoni. Hän lausui totisena:

"Älkää tehkö hänestä pappia eikä sotamiestä, ellei pojalla ole jotakin erityistä taipumusta... Tehdä hänestä herra, se sietää ajattelemista..."

Babet katsoi minuun huolestuneen näköisenä. Hän ei ollut vähääkään ylpeä omasta puolestaan, mutta niinkuin kaikki äidit, olisi hän tahtonut olla nöyrä pojallensa ja ylpeillä hänestä. Olisin voinut vanhoa, että hän näki poikansa jo tuomarina tai lääkärinä. Minä suutelin häntä ja sanoin lempeästi:

"Minä toivon lapsemme jäävän tänne rakkaasen laaksoomme. Jonakuna päivänä löytää hän Durancen rannalta jonkun kuusitoistavuotiaan Babetin ja tarjoaa hänelle kädestään juoda. Muistappas ystäväni... Maa on tehnyt meidät onnellisiksi, poikamme tulkoon talonpojaksi niinkuin mekin, onnelliseksi kuten mekin."

Babet vuorostaan suuteli minua liikutettuna. Hän katsoi ulos ikkunasta puita ja jokea, niittyjä ja taivasta ja sanoi sitten hymyillen:

"Sinä olet oikeassa, Jean. Tämä seutu on ollut hyvä meille, se on oleva sitä pikku Jacquesillemmekin... Lazare setä, teistä tulee maanviljelijän risti-isä."

Lazare setä nyökäytti myöntävästi päätään väsyneen ja ystävällisen näköisenä. Olin katsellut häntä jonkun aikaa ja minä näin hänen silmänsä himmenevän ja huulensa vaalenevan. Hän istui taaksepäin nojautuneena nojatuolissa, kasvot avonaiseen ikkunaan päin. Valkeat kätensä nojasivat polvia vasten ja hän katseli taivasta kohti ihastuneen näköisenä. Minä tulin levottomaksi.

"Oletteko sairas, Lazare setä?" kysyin minä. "Mikä teillä on?... Vastatkaa, Herran tähden!"

Hän kohotti hitaasti toista kättään ikäänkuin pyytäen minua puhumaan hiljemmin, sitten antoi hän sen pudota alas jälleen ja sanoi heikolla äänellä:

"Minä olen lähellä loppuani. Minun iässäni tappaa onni... Älkää nostako mitään melua. Minusta tuntuu kuin olisi ruumiini keventynyt; en tunne enää käsiäni enkä jalkojani."

Babet kohosi peljästyneenä ylös ja katseli Lazare setää. Minä laskeusin polvilleni hänen eteensä, katsellen häntä tuskallisesti. Hän hymyili.

"Älkää peljästykö", sanoi hän. "En tunne mitään kipua; suloinen tyyneys on vallannut minut, minä luulen tulevani nukkumaan hiljaa ja syvästi... Tuoni tuli noutamaan minua aivan äkkiä, ja minä kiitän Jumalaa. Oi, Jean poikani, minä juoksin liian kovasti alas mäkeä, tulin liian iloiseksi lapsesta."

Ja kun me, ymmärtäen kaikki, rupesimme itkemään, jatkoi Lazare setä, silmiänsä taivaalta kääntämättä:

"Älkää häiritkö iloani, minä pyydän teitä. Jospa tietäisitte kuinka onnellinen olen saadessani ainiaaksi nukkua tässä nojatuolissa! En ole koskaan uskaltanut edes uneksia niin suloista kuolemata. Kaikki, mitä rakastan, on tässä vieressäni... Ja katsokaa kuinka sininen taivas! Jumala lähettää minulle kauniin ehtoon."

Aurinko laski tammikujan taakse. Sen vinot säteet kutoivat kultaisia mattoja puitten alle, jotka saivat vanhan vasken kaltaisia värin vivahduksia. Kauvempana hämmentyi maisema epämääräiseen kirkkauteen. Lazare setä kävi yhä heikommaksi, samalla kuin surullinen liikutuksemme teki meidät hiljaisiksi, laskeuvan auringon katsellessa sisälle avonaisesta ikkunasta. Hän sammui hiljakseen, niinkuin nuo kevyet valonsiinteet, jotka hälvenivät korkealle puitten oksiin.

"Oi, rakas laaksoni!" mutisi hän, "sinä otat hellät jäähyväiset minulta. Minua pelotti kuolla talvella, kun sinä olet aivan musta."

Me pidätimme kyyneleitämme, emme tahtoneet häiritä tätä juhlallista hetkeä. Babet rukoili hiljaa. Lapsi kirkasi vähän väliin.

Lazare setä kuuli alkavassa kuolon horroksessaan lapsen huudahtukset. Hän koetti kääntyä Babetiin päin ja sanoi, yhä hymyillen:

"Olen saanut nähdä lapsen, nyt kuolen onnellisena."

Sitten katseli hän vaaleata taivasta, kellertävää maisemaa, antoi päänsä painua alas ja huokasi hiljaa. Hänen ruumiinsa ei värähtänytkään, hän kuoli hiljaa, niinkuin nukutaan.

Sellainen rauha oli vallinnut meidät, että me jäimme mykiksi, ilman kyyneleittä. Me tunsimme ainoastaan hiljaista kaipausta nähdessämme tuollaisen yksinkertaisuuden kuolemassa. Hämärä tuli; Lazare sedän jäähyväiset olivat jättäneet meihin samallaisen lohdutuksen kuin jäähyväiset auringolta, joka illalla kuolee, syntyäkseen uudelleen aamulla.

Sellainen oli syyspäiväni, joka antoi minulle pojan, ja joka rauhaisessa iltahämärässä otti minulta Lazare sedän.

IV.

Talvi.

Tammikuussa on usein kolkkoja, sydäntä jähmetyttäviä aamuja. Kun sinä päivänä heräsin, ahdisti minua kummallinen levottomuus. Yöllä oli ilma muuttunut suojaiseksi, ja kun kynnykseltä katsoin seutua, oli se äärettömän, harmaan, likaisen, rikkinäisen ryysyn näköinen.

Sumu-esirippu esti ilman rantaa näkymästä. Tässä sumussa kohottivat tammikujan puut synkkinä mustia käsivarsiaan, aivan kuin rivi tonttuja ollen vahtina tuolle usmakuilulle, joka näkyi niitten takana. Maa oli kuoppaista, täynnä vesilätäköitä, joitten ympärillä oli likaisia lumikinoksia. Edempänä kohisi Durancen voimakas ääni.

Talvi on terveellinen ja virkistävä, taivaan ollessa kirkas ja maan kovana. Raitis ilma nipistää korvia, ja reippaasti kävellään jäätyneillä teillä, jotka narisevat jalkojen alla hopean heleällä äänellä. Kentät ovat niin hienoja ja puhtaita, valkoisia lumesta, keltaisia auringon paisteesta. Mutta minä en tiedä mitään mieltä alentavaisempaa kuin ikävä suojasää; minä vihaan sumua, joka kosteana painaa hartioitani.

Minua väristytti nähdessäni tämän kuparinkarvaisen taivaan ja minä kiiruhdin jälleen sisälle,

päätäten etten sinä päivänä kävisi ollenkaan ulkona pelloilla. Työnpuutetta ei ollut sisälläkään.

Jacques oli jo kauvan ollut ylhäällä. Kuulin hänen viheltävän eräässä katoksessa, jossa hän auttoi miehiä viljasäkkien nostossa. Poika oli jo kahdeksantoista vuotias; hän oli pitkä veitikka, jolla oli pari vahvoja käsivarsia. Häntä ei ollut Lazare setä ollut pilaamassa, eikä hänelle latinaa opettamassa; hän ei välittänyt pajujen alla rannalla loikomisesta ja uneksimisesta. Jacques oli oikea talonpoika, väsymätön työmies, joka suuttui kun minä johonkin kosketin, ja sanoi, että minä olin vanha ja tarvitsin levätä.

Katsellessani häntä edempää, hyppäsi pieni, kevyt olento olkapäilleni, asetti kätösensä silmilleni ja kysyi: "Arvaapas kuka?"

Minä rupesin nauramaan.

"Se on pikku Maria", vastasin minä, "jonka äitinsä on saanut juuri puetuksi."

Tyttönen oli lähes kymmenen vuotta vanha, ja näinä kymmenenä vuotena oli hän ollut koko talon ilona. Syntyneenä viimeiseksi ja aikana, jolloin emme enää toivoneet lapsia saavamme, oli hän meille kaksin kerroin rakas. Hänen häilyvä terveytensä teki hänet vielä kalliimmaksi meille. Häntä pidettiin kuin neitiä; äitinsä tahtoi välttämättä tehdä hänestä hienon rouvasnaisen, eikä minulla ollut rohkeutta sitä vastustamaan, sillä pikku Maria oli niin soman näköinen kauniissa, nauhoilla koristetuissa, silkkihameissaan.

Maria istui yhä vielä hartioillani.

"Äiti, äiti", huusi hän, "tule katsomaan, minä leikin hevoista."

Babet, joka oli tullut sisälle, hymyili. Oi, Babet rukka, kuinka vanhoiksi me olimme tulleet! Muistan että me sinä päivänä vapisimme väsymyksestä, ja että me surullisina katselimme toisiamme, kahden ollessamme. Lapsemme tekivät meidät nuoriksi jälleen.

Aamiainen oli hiljainen. Meidän oli täytynyt sytyttää lamppu. Punainen loiste antoi huoneelle surullisen näön.

"Pyh", sanoi Jacques, "parempi on, että sataa, kuin että pakkaneen palelluttaisi oliivipuumme ja viinipensaamme."

Hän koetti laskea leikkiä. Mutta hän oli yhtä levoton kuin me muutkin, tietämättä miksi. Babet oli nähnyt pahoja unia ja kertoi niitä. Me kuuntelimme nauru huulilla, vaan sydän totisena.

"Ilma se tekee meidät niin alakuloisiksi", sanoin minä, tynnyttääkseni heitä kaikkia.

"Aivan niin, ilma se on", kiiruhti Jacques myöntämään. "Minä lisään muutamia halkoja tuleen."

Iloinen liekki leimahti, valaisten kirkkaasti huoneen seinät. Puut paloivat räiskyen ja muuttuen pian punaisiksi hiiliksi. Me istuimme uunin eteen; ulkona oli suojainen ilma, mutta sisällä huoneessa tippui jääkylmää kosteutta katosta. Babet oli ottanut pikku Marian polvelleen ja puheli hiljaa hänen kanssaan, huvitettuna tytön lapsellisista lörpötyksistä.

"Tuletteko mukana, isä?" kysyi Jacques. "Mennään tarkastamaan kellarit ja yliset."

Menin hänen kanssaan alas. Muutamina vuosina olimme saaneet huonoja satoja. Kärsimme suuria tappioita; viinipensaamme ja hedelmäpuumme olivat paleltuneet; rakeet olivat raiskanneet kauramme ja muut viljamme. Sanoin joskus leikillä, että minä olin tullut vanhaksi, eikä onnetar, joka on nainen, pidä vanhoista ukoista. Jacques nauroi ja vastasi että hän oli nuori, hän, ja että hän kyllä onnetarta armastelisi.

Minä olin saapunut elämän talveen, sen kylmään vuodenaikaan. Tunsin kyllä kuinka kaikki ympärilläni kuoli. Aina kun joku ilo katosi, ajattelin minä Lazare setää, joka oli ollut niin tyyni kuolemaan asti; minä koetin saada voimia hänen rakkaasta muistostaan.

Kello kolmen aikaan oli jo aivan pimeä. Me menimme alas arkitupaan. Babet ompeli uunin nurkassa, pää kumarassa; pikku Maria istui lattialla tulen edessä ja puki totisena nukkea. Jacques ja minä, me istuimme Lazare sedältä perityn mahongipulpetin ääreen ja aloimme tarkastaa tiliämme.

Ikkuna oli aivan kuin kiinni muurattu; sumu takertui ruutuihin ja muodosti läpinäkymättömän, pimeän muurin. Tämän takana oli tuntematon tyhjyys. Hiljaisuutta häiritseä ainoastaan ankara pauhu, kova ääni, joka kuului pimeydestä.

Me olimme päästäneet työmiehet pois ja pitäneet luonamme ainoastaan vanhan palvelijattaremme Margueriten. Kun kohotin päätäni ja kuuntelin, tuntui minusta kuin olisi kartano häilynyt kuilussa. Ei

ainoatakaan ihmisääntä kuulunut ulkoa, ainoastaan kuilun jyske. Katselin vaimoani, lapsiani ja tunsin vanhuksen raukkamaista pelkoa, ukon, joka tuntee olevansa liian heikko suojelemaan omaisiaan tunteettomilta vaaroilta.

Jyske tuli ankarammaksi, tuntui kuin olisi kolkutettu portille. Samassa rupesivat hevoset tallissa kauheasti hirnумаan ja alkoi kuulua karjan tukahutettua ammumista. Me olimme kaikki nousseet seisolle, vaaleina levottomuudesta. Jacques ryntäsi ovelle ja avasi sen selko seljälleen.

Samea vesivirta tulvasi sisälle ja levisi huoneeseen.

Durance oli tulvillaan. Sen ääni se oli pauhannut aamusta alkaen, yhä kasvaen. Lumi sulii vuorilla, jokainen kunnas oli lähettänyt puron enentämään virran vettä. Tiheä sumu oli estänyt meitä näkemästä sen pikaista kasvamista. Usein oli vesi suojaisten ilman tullessa ankaroina talvina noussut aina ylös kartanon portille asti. Mutta koskaan ei virta ollut noussut noin äkkiä. Avonaisesta ovesta näimme me pihan muuttuneen järveksi. Vesi ulottui jo nilkkaamme saakka.

Babet oli nostanut ylös pikku Marian, joka itkien painoi nukkea rintaansa vasten.

Jacques tahtoi mennä avaamaan tallin ja navetan ovia, mutta äitinsä piti kiinni hänen vaatteistaan ja rukoili ettei hän menisi. Vesi nousi yhä. Minä vein Babetin rappujen luo.

"Joutuin, joutuin, menkäämme ylös makuuhuoneeseen"! huusin minä.

Ja minä pakoitin Jacquesin menemään edelläni ylös. Minä jäin viimeiseksi alakerroksen. Marguerite tuli peljästyneenä alas ylisiltä, jossa hän oli ollut. Minä panin hänen istumaan kauvimmas huoneeseen Babetin viereen, joka istui hiljaa, vaaleana ja huolellisin katsein. Me olimme asettaneet pikku Marian sänkyyn, hän ei ollut tahtonut erota nukkesta ja nukkui vähitellen nukki sylissä. Tämä lapsen uni lohdutti minua; kun käännyn ja näin Babetin kuuntelevan tytön säännöllistä hengitystä, unohdin minä vaaran, enkä enää kuullut seiniin loiskivata vettä.

Mutta me emme voineet, Jacques ja minä, olla katsomatta vaaraa vasten silmiä. Vaara pakoitti meitä ottamaan selvää tulvan edistymisestä. Me avasimme ikkunan selko seljälleen, kumarruimme ulos, ollen vähällä pudota ja katselimme yöhön. Sumu oli laskeutunut vielä tiheämmälle veden päälle ja tippui alas hienona sateena, joka sai meidät värisemään. Epäselvä, teräsharmaa valonheijastus kaukana pimeässä oli ainoa, joka osoitti virtaavata vesi joukkoa. Alhaalla pihalla loiskutteli vesi, nousten pehmeissä aaltoviivoissa ylös seiniä myöten. Ja yhä vaan kuulimme me ainoastaan Durancen vihaisen äänen ja sisään suljettujen elukkain hätähuudot.

Eläin raukkain hirnuminen ja ammuminen oli vähällä pakahduttaa sydämeni. Jacques katsoi kysyvästi minuun; hän tahtoi mennä ja koettaa pelastaa niitä. Pian muuttui niiden valitusäänet hirveiksi, ja ankarata kolinata kuului. Härät olivat särkeneet navetan ovet rikki. Me näimme niiden kiiruhtavan ohitsemme virran viemänä, kieriskellen mennessään. Ja ne katosivat virran kuohuun.

Silloin vihastuin minä, tulin kuin hulluksi, häristin nyrkkiäni Durancelle. Seisoen ikkunassa huusin minä keskellä veden pauhinata:

"Ilkiö! minä olen rakastanut sinua, sinun oli ensirakkauteni, ja nyt varastat sinä minua, sinä saatat minun huoneeni häilymään ja ryöstät minulta karjani. Oi kirottu, kirottu!... Sinä olet antanut minulle Babetin, sinä olet hiljaa juossut minun niittyjeni välissä. Minä luulin että sinä olisit hyvä äiti, minä muistan Lazare sedän pitäneen sinun kirkkaasta vedestäsi, minä luulin olevani sinulle kiittollisuuden velassa. Sinä oletkin vaan luonnoton, ilkeä emintimä ja minä olen ainoastaan vihaa sinulle velkaa."

Mutta Durance tukahdutti huutoni ukkosen kaltaisella äänellään; laajana, välinpitämättömänä vyörytteli se laineitaan elottoman esineen tyynellä itsepäisyydellä.

Minä menin uudelleen sisälle huoneeseen ja suutelin itkevää Babetia. Pikku Maria nukkui hymy huulilla.

"Älä pelkää", sanoin minä vaimolleni. "Vesi ei voi aina kohota. Sen täytyy kohta ruveta alenemaan jälleen... Ei ole mitään hätää."

"Niin, ei ole mitään hätää", uudisti kuumeentapaisesti Jacques. "Huone on vakava."

Samassa Marguerite, joka peljästyneen uteliaisuudella oli lähestynyt ikkunata, nojautui siitä ja putosi huudahtaen ulos. Minä kiiruhdin ikkunan luo, mutta en ennättänyt estää Jacquesia hyppäämästä ulos hänen jälkeensä. Marguerite oli tuuditellut häntä ja hän rakasti eukkorukkaa pojan rakkaudella. Kuullessaan molempien putoamisten loiskaukset nousi Babet peljästyneenä seisomaan kädet yhteen puristettuina. Hän seisoa aivan kuin kivettyneenä, suu auki ja silmillään tuiottaen ikkunaan päin.

Minä istuin ikkunalaudalle, kuunnellen veden kohinaa. En tiedä kuinka pitkän aikaa tätä kauhistavaa jännitystä kesti, kun joku huusi minua. Se oli Jacques joka piti muurista kiinni ikkunan alla. Minä ojensin hänelle käteni ja hän nousi ylös.

Babet painoi hänet kiivaasti rintaansa vasten. Nyt voi hän itkeä ja se lohdutti häntä. Margueritesta ei ollut enää kysymyistäkään. Jacques ei uskaltanut sanoa meille, ettei hän ollut löytänyt häntä, ja me emme uskaltaneet tiedustella häneltä hänen etsimisistänsä. Hän otti minut sivulle ikkunan luo ja sanoi puoli ääneen:

"Isä, pihalla on jo yli kahden kyynärän korkealta vettä ja virta nousee yhä. Me emme voi viipyä täällä kauvemmin."

Jacques oli oikeassa. Huoneen jatkokset ratisivat, ulkokuoneitten katot vei virta yhden toisensa jälkeen. Ja sitten vaivasi Margueriten kuolema meitä. Babet tarkasteli meitä kauhistuneena. Ainoastaan pikku Maria nukkui tyynenä suuressa sängyssään, enkelinmoinen hymyily huulillaan.

Vaara suurentui joka minuutti. Vesi oli jo vähällä ulottua ikkunalauteen saakka ja tunkeutua sisään. Tuntui kun olisi joku sotakone tärisyttänyt huonetta ankaroilla, säännöllisillä tölmäyksillään. Virta oli tulvaava päällemme edestäpäin. Ja me emme voineet toivoa minkäänlaista ihmisapua.

"Minuutit ovat kalliita", sanoi Jacques hätääntyneenä. "Me tulemme haudatuiksi raunioiden alle... Etsikäämme muutamia lautoja ja tehkäämme niistä lautta."

Hän sanoi tämän epätoivoissaan. Olisin kyllä tuhat kertaa mieluummin ollut virralla joillakuilla kokoon sidotuilla tukeilla, kuin tässä huoneessa, jonka katto oli vähällä pudota sisään. Mutta mistä saataisiin tarpeelliset tukit? Kiukuissani kiskoin minä lautoja kaapeista, Jacques löi rikki huonekaluja, me raastimme irti ikkunan luukut, kaikki puun mitä voimme käsiimme saada. Ja kun huomasimme että oli mahdoton käyttää noita sirpaleita, viskasimme me kiukuissamme ne keskelle huonetta, etsien yhä uusia.

Viimeinen toivomme katosi, me huomasimme kurjuutemme ja voimattomuutemme. Vesi nousi; Durance huusi meille kovalla äänellään. Silloin rupesin minä nyhkimään, otin Babetin syliini ja kutsuin Jacquesia tulemaan luoksemme. Toivoin että kuulisimme yhteisessä syleilyssä.

Jacques oli jälleen asettunut pitkälle ikkunalle. Äkkiä huudahti hän:

"Isä, me olemme pelastetut!... Tule katsomaan."

Taivas oli laupias meille. Jonkun ulkokuoneen katto, jonka virta oli irti temmaissut, oli seisahnut ikkunan alle. Se oli usean kyynärän pituinen ja oli tehty kovista pölkyistä ja olista, se pysyi veden päällä ja oli oivallinen lautta. Minä asetin käteni ristiin, olisin langennut polvilleni näille pölkyille, noille oljille.

Jacques hyppäsi katolle sidottuaan sen ensin lujasti kiinni. Hän polki olkia koetellakseen pitkö se. Se oli luja ja me voimme rohkeasti uskaltaa katolle.

"Oh, se kannattaa kyllä meidät kaikki", sanoi Jacques iloisena. "Katsokaapas vaan kuinka vähän se painuu veteen! Vaikeinta on ohjata sitä."

Hän katseli ympärilleen ja sai käsiinsä kaksi virran kuljettamaa seivästä.

"Kas tässä on meillä aivot", jatkoi hän. "Jos sinä, isä, asetut toiseen ja minä toiseen päähän, voimme me helposti meloa lauttaa eteenpäin. Vesi ei ole kolmea kyynärää syvempää... Joutuun, joutuun alukselle, ei ole silmänräpäyistäkään aikaa hukata!"

Babet raukkani koetti hymyillä. Hän kääri pikku Marian hiljaa shaaliin; lapsi oli herännyt; se oli hyvin peloissaan, mutta pysyi kuitenkin ääneti, silloin tällöin vaan syvään huoahaen. Minä asetin tuolin ikkunan eteen ja autoin Babetin lautalle. Pitäessäni häntä sylissäni suutelin häntä, tuntien samalla pistävät tuskaa; tunsin tämän suutelon olevan viimeisen.

Vesi alkoi tunkeutua huoneeseen. Jalkamme kastuivat. Minä astuin viimeksi lautalle ja päästin sitten irti. Virta ajoi meitä suoraan muuria vasten; lukemattomia varovaisuus keinoja ja ponnistuksia tarvittiin, ennenkuin pääsimme kartanolta.

Vähitellen oli sumu laskeutunut. Meidän lähtiessämme oli ehkä puoliyön aika. Tähdet olivat vielä sumun peitossa; kuu oli alhaalla taivaanrannassa, valaisten yötä vaalean aamuruskon tavoin.

Silloin vasta huomasimme tulvan koko kauheuden. Laakso oli muuttunut virraksi. Kunnaitten ja tammimetsän välillä vyörytteli Durance ääretöntä pintaansa, yksinään elävänä kuolleessa luonnossa, muristen mahtavalla äänellä ja vihassakin säilyttäen majesteettillisen muotonsa. Muutamain paikoin

näkyi puuryhmiä, tehden siten kirjavaksi vaalean vedenpinnan. Tunsin edessämme käytävän tammet; virta ajoi meitä niiden oksia vasten, jotka meille olivat yhtä monta karia. Lautan ympärillä uiskenteli sirpaleita, puunpalasia, tyhjiä tynnyriä, heinätukkuja; virta kuljetti mukanaan tekemiensä hävitysten jälkiä. Vasemmalla näimme Dourguesin valot. Lyhtyjä liikkui ympäri synkässä yössä. Vesi ei ollut voinut nousta kylään saakka; ainoastaan matalammat seudut olivat joutuneet tulvan alle. Apua tulisi epäilemättäkin. Me koetimme nähdä jotakin veden pinnan himmeässä valossa; joka silmänräpäys luulimme kuulevamme airon lyöntiä.

Olimme lähteneet liikkeelle aivan sattuman nojaan. Heti kun lautta oli tullut virran keskelle ja joutunut sen pyörteisiin, valtasi tuska meidät ja me kaduimme melkein jättäneemme kartanon. Minä käännyin väliin katselemaan taloa, joka yhä harmaana häämöitti valkeata vettä vasten. Babet oli kyyristynyt lautan keskelle, ottanut pikku Marian polvilleen ja painoi lapsen päätä rintaansa vasten estääkseen häntä näkemästä kauheata virtaa; he olivat kyyristyneet yhteiseen syleilyyn ikäänkuin pelon nytistämistä.

Jacques seiso i kauvimpana edessä, sauvoen seipäällään kaikin voimin; silloin tällöin katsahti hän meihin ja alkoi sitten työnsä jälleen. Minä autoin häntä, niin hyvin kuin voin, mutta meidän ponnistuksemme saavuttaa ranta, eivät onnistuneet. Sen sijaan kuljimme me vähitellen kauvemmas siitä, huolimatta seipäistä, joita painoimme liejuun niin että ne olivat vähällä katketa; voima, joka näytti tulevan syvyydestä, vei meitä yhä eteenpäin. Durance valtasi meidät vähitellen.

Me ponnistelimme vastaan, otsat hiessä; lopulta me vihastuimme ja taistelimme virran kanssa aivan kuin olisi se ollut elävä olento, me koitimme voittaa sitä, haavoittaa, tappaa. Se puristi meitä jättiläiskäsivarsiinsa, ja seipäät olivat meille aseita, joita raivoisina painoimme sen rintaan. Se mylvi, viskasi vaahtoaan kasvoihimme, kiemurteli meidän lyönneistämme. Kiristetyin hampain koitimme me riistää siltä voittoa. Me emme tahtoneet antaa voittoa itseämme. Meillä oli kauhea halu murhata peto, masentaa se nyrkiniskuilla.

Vähitellen kuljimme me alaspäin. Me olimme jo tammikujaan päässä. Mustat oksat kohosivat vedestä, piiskaten sitä valittavalla äänellä. Kuolema odotti meitä kenties siellä jos me joutuisimme oksiin. Minä huusin Jacquesille, että seuraisimme käytävätä ottamalla kiinni oksista. Ja siten kuljin minä viimeisen kerran tätä käytävätä, jossa niin usein nuoruudessani ja miehuuteni aikana olin kävellyt. Tuona hirveänä yönä, vihlaisevan kuilun partaalla, ajattelin minä Lazare setää ja näin elämäni ihanat hetket surullisesti hymyilevän vastaani.

Käytävän päässä voitti Durance. Meidän salkomme eivät enää yletyneet pohjaan. Virta veti meidät mukanaan hurjassa voiton ilossa. Ja nyt sai se tehdä meille, mitä tahtoi. Me emme enää toivoneet. Me syöksyimme eteenpäin hirvittäväällä nopeudella. Suuria, likaisen rievun näköisiä pilviä kulki taivaalla; kun sitten kuu peittyi, tuli synkkä pimeys. Me vyöryimme eteenpäin ikäänkuin kaoksessa. Äärettömät, pikimustat, kalan selkään näköiset aallot tempasivat meitä pyöräyttäen mukanaan. En nähnyt enää Babetia enkä lapsiani. Tunsin jo olevani kuoleman kynsissä.

En tiedä, kuinka kauvan tämä hurja vauhti kesti. Äkkiä astui kuu jälleen esille ja näköala kirkastui. Tässä valossa näin minä aivan edessämme jotakin mustaa, joka sulki tien, ja jota vasten virta koko kiivaudellaan meitä kuljetti. Me olimme kadotetut, me tulisimme muserretuiksi tuota vasten.

Babet nousi ja ojensi minulle pikku Marian.

"Ota lapsi", huusi hän... "Anna minun olla, anna minun olla!"

Jacques oli jo ottanut Babetin syliinsä. Kovalla äänellä sanoi hän: "Isä, pelasta pienokainen... Minä pelastan äitini."

Tuo musta esine oli aivan lähellä. Minä luulin tuntevani sen puuksi. Tölmäys oli hirveä, lautta särkyi ja oljet sekä pölkyt hajosivat vesipyörteisin.

Minä putosin, puristaen pikku Mariata lujasti rintaani vasten. Jääkylmä vesi rohkaisi minua jälleen. Kun olin tullut veden pinnalle, panin lapsen olalleni ja aloin vaivaloisesti uida. Jos ei pienokainen olisi pyörtynyt, vaan olisi vastustellut, niin olisimme molemmat jääneet syvyyden pohjaan.

Uidessani ahdisti minua kauhea tuska. Minä huusin Jacquesia, koetin löytää häntä; mutta minä kuulin vaan Durancen kohinan, näin ainoastaan sen vaalean pinnan. Jacques ja Babet olivat vaipuneet pohjaan. Babet oli luultavasti tarttunut poikaansa ja vienyt hänet mukanaan kuolon syleilyssä. Mikä hirveä tuska! Olisin tahtonut kuolla, laskeuduin vähitellen alas löytääkseni heidät mustan veden alta. Vaan kohta kun aalto kosketti pikku Marian kasvoja, taistelin jälleen epätoivon voimilla, päästäkseni rannalle.

Jätin Babetin ja Jacquesin, hurjistuneena kun en saanut kuolla heidän kanssaan ja yhä huutaen heitä

käheällä äänellä. Virta viskasi minut ylös kiville, aivan kuin jonkun noista heinätukuista, joita se jätti jälkeensä. Kun jälleen toinuin, otin syliini tyttäreni, joka avasi silmänsä. Päivä valkeni. Talviyöni oli päättynyt, tuo kamala yö, joka oli ollut osallisena vaimoni ja poikani murhassa.

Tällä hetkellä, vuosien surun jälkeen, on minulla yksi lohdutus. Minä olen jääkylmä talvi, mutta minä tunnen kevään sydämessäni. Lazare sedällä oli oikein: me emme kuole koskaan. Olen elänyt nuo neljä vuodenaikaa, ja nyt palaan kevääseen, sillä nyt alkavat rakkaalle Marialleni jälleen nuo ijäiset ilot ja ijäiset surut.

Sisältö:

Taistelu myllyn luona

Työnlakkautus

Neljä päivää Jean Gourdonin elämästä

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KERTOMUKSIA ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting

free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a

replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.

- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.